

**KAYNAK VE DAYANAKLARIYLA EXLIBRIS
VE
BİR ÖRNEK SANATÇI:
HASİP PEKTAŞ**

AYBEN KAYNAR

MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin Resim Anasanat Dalı İçin Öngördüğü
YÜKSEK LİSANS TEZİ Olarak Hazırlanmıştır.

HATAY
Haziran, 2006

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

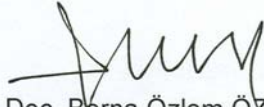
Bu çalışma, jürimiz tarafından Resim Anasanat Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan :

Yrd. Doç. Seher KURT
(Danışman)

Üye :

Yrd. Doç. Berna Özlem ÖZCAN

Üye :

Yrd. Doç. Cüneyt KURT

Kod No:

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

..../..../....

Prof. Dr. Cemal YÜKSELEN
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Bu araştırma Exlibris sanatının incelenmesi ve bu alandaki özgün çalışmalarıyla exlibris sanatının Türkiye’de yaygınlaşması ve kurumsallaşması adına büyük çaba harcayan Prof. Hasip PEKTAŞ’ın biyografik çözümlemesi üzerine gerçekleştirilmiştir.

Konuyla ilgili olarak sanatçının yapıtları önem taşımaktadır. Bu nedenle tezin son bölümünde sanatçının yapıtları tarihsel dizge içinde ele alınarak “teknik eleştiri” yöntemiyle çözümlenmiştir. Yapıtlar, farklı teknikleri örneklemesi açısından ağaç baskı, linolyum baskı, metal baskı, serigrafi ve bilgisayar tasarımı gibi özgün baskıresim tekniklerinden olan çukur, yüksek ve düz baskı sınıfından seçilerek ortaya konulmuştur.

Araştırmanın tüm aşamalarında yoğun idarecilik ve öğretim üyeliliği yükümlülüklerine rağmen hiçbir yardımı esirgemeyen ve çalışmanın oluşumuna çok destek olan sayın Prof. Hasip PEKTAŞ’a özel olarak teşekkür ederim.

Ayrıca, çalışmanın oluşum sürecinde yardımlarını ve önerilerini esirgemeyen, bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım danışman hocam, sayın Yrd. Doç. Seher KURT’a, çalışma süresince hem moral hem de düşünce bazında desteğini daim kılan Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü öğretim elemanı sayın Dr. Nami Eren BEŞTEPE’ye, çok yoğun olmasına rağmen İngilizce çeviriler için yardımlarını esirgemeyen sayın Yrd. Doç. Seval DÜLGEROĞLU YAVUZ’a , düşüncelerinden ve yorumlarından her zaman yararlandığım hocam Hasan ASLAN’a ve hiçbir zaman beni yalnız bırakmayan Aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ayben KAYNAR

ÖZET

KAYNAK VE DAYANAKLARIYLA EXLIBRIS VE BİR ÖRNEK SANATÇI: HASİP PEKTAŞ

Ayben KAYNAR
Resim Anasanat Dalı Yüksek Lisans
Danışman: Yrd. Doç. Seher KURT
Haziran 2006, 144 sayfa

Exlibris, kitap severler tarafından kitapların iç kapağına yapıştırılan, üzerinde kitap sahibinin adı ile kitap sahibinin özellikleriyle ilgili ya da değişik konularda resimlerin bulunduğu küçük boyutlu özgün bir yapıttır. 15. yüzyılın ortalarında matbaanın icat edilmesinden sonra yaygınlaşan exlibris; kitabın kime ait olduğunu belirtir, kitap sahibini tanıtır ve kitabı ödünç alan ya da kitabın kaybolması durumunda kitabı bulan kişiye, kitabın sahibine iletilmesi konusunda uyarıda bulunur. Bir mülkiyet işareti, sahiplenme göstergesi olmanın yanında kitabın hırsızlığa karşı korunmasını sağlama işlevini de üstlenir.

İlk ve en eski örnek olan exlibrisin, milattan önce 1400 yıllarında açık mavi renk bir fayans üzerine yapıldığı ve bunun da Mısır Kralı III. AMENHOTEP'in diğer adıyla III. AMENHOPHIS'in kitaplığına ait, boyutunun da 62x38x4,5 mm olduğu sanılmaktadır. Bu tür levhaların ise papürüs rulolarını korumak için kullanılan ağaç sandıklara takıldığı tahmin edilmektedir. Bazı araştırmacılar da, önemli bir değere sahip olan exlibrisin, M.Ö. 600 yıllarında yaşamış, kültür ve sanata büyük önem veren Asur Kralı ASURBANIPAL zamanından kaldığını öne sürer.

Günümüzdeki anlamıyla exlibrisin, 15. yüzyılın üçüncü çeyreğinde Güney Almanya'da; ağaç üzerine elle boyanmış basit bir arma ve kitap sahibinin eliyle yazılmış olan bir sözden oluştuğu bilinmektedir.

Exlibrisin Türkiye'ye gelişi Batı'dan alınmış kitaplar aracılığıyla olmuştur.

Exlibrisleri olan kitap sahiplerinin ölümünden sonra, kitap sahiplerinin yakınları bu kitapları kütüphanelere bağışlamışlar ya da sahaflara satmışlardır.

Küçük ama değerli olan exlibris, kitaplarla seyahat ederek uzun bir geçmişten günümüze kadar taşınmıştır. Günümüzde sadece kitapların iç kapaklarında yer almamakta, bir sanat yapıtı olarak sergiler aracılığıyla izleyiciyle buluşmaktadır.

Özgün baskıresim teknikleriyle yapılan exlibrisin Türkiye’de bir plastik anlatım aracı olarak kullanılması 1980’lerde başlamıştır. 1983 yılında exlibris sanatıyla tanışan Prof. Hasip PEKTAŞ, bu alanda yapıtlar üreten ilk Türk exlibris sanatçısıdır ve bu sanatı ülkemize tanıtmak için oldukça çaba sarfetmiştir. Sanatçının gayretleriyle, Ankara Exlibris Derneği’nin (AED) kurulması (1997) da, exlibris sanatının yaygınlaşması için önemli bir dönüm noktası olmuştur.

Hasip PEKTAŞ’ın Türkiye’deki Exlibris sanatı üzerindeki önemi bağlamında oluşturulan tez çalışmasında, exlibris sanatı referans alınarak sanatçının biyografik çözümlemesi yapılmıştır.

Estetik kaygı uyandırmak ve bir iletide bulunmak amacıyla üretilen sanatçının yapıtları, Türk exlibris sanatının ilk örnekleri olması nedeniyle önemlidir. Bu anlamda sanatçının 1980’li yıllardan günümüze kadar gelen ve farklı teknikleri içeren on yapıtı, “teknik eleştiri” yöntemi ile çözümlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Exlibris, Exlibris simgeleri, Baskıresim, Baskıresim teknikleri, tipografi, kaligrafi, Hasip Pektaş.

ABSTRACT**ORIGINS AND SUPPORT SYSTEMS OF EXLIBRIS
AND AN ARTIST: HASIP PEKTAS**

Ayben KAYNAR
Graduate Program in Painting
Adviser: Asst. Prof. Seher KURT
June 2006, 144 pages

Exlibris is a small sized novel work that is placed by book lovers on the internal cover of books, which include the name of the book's owner, his/her characteristics or pictures on different topics. Exlibris, that was spread after the discovery of printing, indicates whom the book belongs to, introduces the book's owner, and warns the person who borrows the book or who finds the book if it's lost, that the book should be returned to its owner. As well as being a sign of belonging, it protects the book from theft.

The first and the oldest exlibris, done on a light blue colored tile in 1400 BC, is believed to be in 62x38x45 cm in size and assumed to belong to the library of the Egypt King III. AMENHOTEP, or known also as III. AMENHOPHIS. These types of plates are believed to hung on wooden chests used to protect papyrus rolls. Some other researchers argue that valuable exlibris works are from the times of Asurrian King ASURBANIPAL, who lived around the 600 BC and who put a great importance on culture and arts.

Exlibris in the modern sense starts with a simple crest and a word that was hand painted on a piece of wood by the owner of a book during the third quarter of the 15th century in South Germany.

The appearance of exlibris in Turkey started with books that was bought from the West. After the death of the owner of books with exlibris, the relatives of the book owners either donated the books to libraries or sold them in used book stores.

Small but valuable, exlibris traveled on books and came a long way from the past until today. Nowadays, exlibris are not only on internal book covers, but also are art works that meet viewers through exhibitions.

Done with printmaking techniques, exlibris was started to be used as a plastic form of expression during the 1980s. Prof. Hasip PEKTAŞ, who met with the art of exlibris in 1983, is the first Turkish artist who produced artworks in this area. He put great effort on introducing this art form in Turkey. With his efforts, Ankara Exlibris Organization (AED) was established and this was a turning point in the dissemination of the art of exlibris.

This thesis was organized around the fact that Hasip PEKTAŞ has been very influential on the exlibris art in Turkey. His biographic analysis was done in the framework of exlibris art.

The artist's works that are produced to provoke aesthetic concerns and to give messages are important because they are the first examples of the exlibris art in Turkey. His ten artworks since the 1980s that are done with different techniques are deconstructed using the "technical criticism" method.

Keywords: Exlibris, Symbols of exlibris, Printmaking, Printmaking techniques, Typography, Hasip PEKTAŞ.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No.</u>
ÖNSÖZ	i
TÜRKÇE ÖZET VE ANAHTAR KELİMELEER	ii
ABSTRACT AND KEYWORDS	iv
İÇİNDEKİLER	vi
RESİMLER LİSTESİ	ix
TABLO LİSTESİ	xii
ŞEKİL LİSTESİ	xiii
FOTOĞRAF LİSTESİ.....	xvi
1. GİRİŞ	1
2. TEZİN ÖNEMİ VE AMACI	2
2.1. Çalışmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları	2
2.2. Araştırma Yöntemi	2
2.3. Veri Toplama Tekniği	3
3. BULGULAR VE YORUMLAR	4
3.1. EXLIBRIS	4
3.1.1. Tarihsel Süreçte Exlibris	6
3.1.2. Türkiye’de Exlibris	17
3.1.3. Temel Exlibris Baskı Teknikleri	20
3.1.4. Exlibris Baskı Simgeleri	29
3.1.5. Exlibris’te Yazının Tipografik Düzenlenmesi	32
3.1.6. Exlibris Koleksiyonculuğu	38
3.2. EXLIBRIS ÇÖZÜMLEMESİ İÇİN TEMEL İLKELER VE ÖRNEK	
EXLIBRIS ÇÖZÜMLEMELERİ	42
3.2.1. Karel BENES, “BAΣIAHÉ ZEYTOΛHÉ”, 1994.	45
3.2.2. Ali DOĞAN, “Cem DEMİR”, 2002.	48
3.2.3. Miroslav HOURLA, “Gerald ASCHENBACH”, 2005.	51
3.2.4. Julian Dimitrov JORDANOV, “G. DUMON”, 2002.	55

3.2.5. Ayben KAYNAR, “Kim BRUSTEN”, 2005.....	59
3.2.6. Nazan TEKBAŞ TANYU, “Nazan TEKBAŞ” 1995.....	63
3.2.7. Kaatje VERMEIRE, “Kaatje VERMEIRE”, 2003.	67
3.3. BİR ÖRNEK SANATÇI: HASİP PEKTAŞ	72
3.3.1. Sanatçının Yaşamına Genel Bir Bakış	72
3.3.2. Hasip PEKTAŞ ve Exlibris	79
3.3.3. Hasip PEKTAŞ’ın Exlibrislerindeki Değişim Çizgisi	91
3.3.4. Hasip PEKTAŞ’ın Yurtiçi ve Yurtdışı Sergileri	93
3.3.4.1. Yurtiçi Kişisel Sergileri	93
3.3.4.2. Yurtdışı Kişisel Sergileri	94
3.3.4.3. Yurtdışı Jürili Sergileri	94
3.3.4.4. Yurtiçi Karma Sergileri	94
3.3.4.5. Yurtdışı Karma Sergisi	94
3.3.5. Hasip PEKTAŞ’ın Yapıtlarının Yer Aldığı Yurtdışı Katalogları	95
3.3.5.1. Katalogların İçinde Yer Alan Yapıtlara Örnekler	96
3.3.6. Hasip PEKTAŞ’ın Yapıtlarının Yer Aldığı Müzeler	101
3.3.7. Hasip PEKTAŞ’ın Makaleleri	101
3.3.8. Hasip PEKTAŞ’ın Verdiği Konferanslar	101
3.3.9. Hasip PEKTAŞ’ın Radyo Konuşmaları ve Yer Aldığı Televizyon Programları	102
3.4. HASİP PEKTAŞ’IN YAPITLARININ ÇÖZÜMLENMESİ	104
3.4.1. Hasip PEKTAŞ, “J.M.BERTRAND”, 1987.....	104
3.4.2. Hasip PEKTAŞ, “Mehmet AYDOĞDU”, 1993.	107
3.4.3. Hasip PEKTAŞ, “Yekta Güngör ÖZDEN”, 1995.....	109
3.4.4. Hasip PEKTAŞ, “İlhami TURAN”, 1995.....	112
3.4.5. Hasip PEKTAŞ, “Takahito MIKASA”, 1998.	115
3.4.6. Hasip PEKTAŞ, “Gernot BLUM”, 1999.....	119
3.4.7. Hasip PEKTAŞ, “Erdoğan ERGÜN”, 1999.....	122
3.4.8. Hasip PEKTAŞ, “Namık Kemal PAK”, 2001.....	125

3.4.9. Hasip PEKTAŞ, “Dr. Gero SCHELISS”, 2002.....	128
3.4.10. Hasip PEKTAŞ, “Hasan PEKMEZCI” , 2004.....	131
4. SONUÇ VE ÖNERİLER	135
KAYNAKÇA	139
EK’LER	142
Ek-1. Hasip PEKTAŞ İle Yapılan Röportaj (25 Temmuz 2005)	142
Ek-2. Hasip PEKTAŞ İle Yapılan Röportaj (14 Mayıs 2006)	143
Ek-3. Ali DOĞAN ve Julian Dimitrov JORDANOV İle Yapılan Röportaj (17 Mayıs 2006)	144

RESİM LİSTESİ

	<u>Sayfa No.</u>
Resim 1. Rastko CIRIC'in 1. Uluslararası Exlibris Yarışması İçin Yaptığı Bir Exlibris CGD,55x55mm., 2003	4
Resim 2. Güncel Exlibris	5
Resim 3. Güncel Exlibris	5
Resim 4. M.Ö.1400 Yıllarında III. AMENHOPHIS İçin Yapılmış Bir Exlibris	6
Resim 5. (1470-1480) Brandenburg Ailesi İçin Yapılmış Bir Exlibris	6
Resim 6. Hanns IGLER İçin Yapılan Exlibris	7
Resim 7. Albrecht DURER'in 1525 Yılında, Hector PÖMER İçin Yaptığı Bir Exlibris X1, 298x198 mm	9
Resim 8. Albrecht DURER'in 1503 Öncesi Willibald PIRCKHEIMER İçin Yaptığı Exlibris X1, 172x120 mm., Almanya	9
Resim 9. Jost AMMAN'ın 1570 Yılında Yapmış Olduğu Exlibris, İsviçre X1/col., 354x240 mm	11
Resim 10. Kathe KOLLWITS, C3, 150x107, 1901	14
Resim 11. Paul KLEE, C3, 150x107 mm., 1901	14
Resim 12. Resim 12: Martin BAEYENS'in Hasip PEKTAŞ İçin Yaptığı Exlibris, CGD, 100x45 mm., 2003	15
Resim 13. Julian D. JORDANOV'un Mama DODY İçin Yaptığı Exlibris, C3+C5, 109x88 mm., 2003	16
Resim 14. Evgenij BORTNIKOV, X2, 77x65 mm.,1998	16
Resim 15. Martin MANOJLIN'in Hasip PEKTAŞ İçin Yaptığı Exlibris, X1, 100x80 mm., 2004	17
Resim 16. Özden PEKTAŞ, X3, 80x80 mm.,1999	34
Resim 17. Mehmet ASLAN, X3, 130x120 mm.,1999	34
Resim 18. Ali KILIÇ, T+CGD, 40x30 mm., 1999	37
Resim 19. Selin BOYANCI, CGD, 2002	37

Resim 20. Elif VAROL, CRD, 2002	38
Resim 21. Martin BAEYENS, S1, 2002	38
Resim 22. Karel BENES, L, 180x170 mm., 1994	45
Resim 23. Ali DOĞAN, 4/S, 112x102 mm., 2002.....	48
Resim 24. Miroslav HOURA, X3/2, 87x90 mm., 2005.....	51
Resim 25. Julian Dimitrov JORDANOV, C3+C5, 126x97 mm., 2002.....	55
Resim 26. Ayben KAYNAR, CGD, 100x95 mm., 2005	59
Resim 27. Nazan TEKBAŞ TANYU, X3, 2/6, 110x90 mm., 1995	63
Resim 28. Kaatje VERMEIRE, 2/ S1, 75x105 mm., 2003	67
Resim 29. Hasip PEKTAŞ, “Kavuşma”,70x100, Akrilik, 1992	78
Resim 30. Hasip PEKTAŞ, “Baykuşlar”, 32x43, Ağaç Baskı, 1973.....	78
Resim 31. Hasip PEKTAŞ, “İzler Tiyatro Afişi”	78
Resim 32. Hasip PEKTAŞ, ” Woyzeck Tiyatro Afişi”	78
Resim 33. Hasip PEKTAŞ, X1, 1983. (Sanatçının Yaptığı İlk Exlibris)	79
Resim 34. Martin R. BAEYENS, CGD, 130X40 mm., 2001	84
Resim 35. Martin R. BAEYENS, CGD, 120x40 mm., 2001	84
Resim 36: Sergey HRAPOV, C3+C5, 1999	85
Resim 37. Levas SERSTENOJUS, X2, 92X60 mm., 1987”	85
Resim 38. Hasip PEKTAŞ, C5+P3, 115x70 mm., 2001	91
Resim 39. Hasip PEKTAŞ, C3+C5+X, 110x85 mm., 1995	92
Resim 40. Hasip PEKTAŞ, CGD, 100x60 mm., 2004	92
Resim 41. Hasip PEKTAŞ, CGD, 100x60 mm., 2004	93
Resim 42. Dünya Exlibris Sanatçıları Exlibris Sergisi Kataloğunda Yer Alan Yapıt, Belgrad – Yugoslavya, 1995.....	96
Resim 43. 3. İtalya - Türkiye Exlibris Bienali Sergisi Kataloğunda Yer Alan Yapıt, Ortono – İtalya, 1996	97
Resim 44. Agart Dünya Baskiresim ve Exlibris Festivali Kataloğunda Yer Alan Yapıt, Agart – Slovakya, 1998.....	98

Resim 45. "Exlibris Türkiye" Türk Exlibris Sanatçıları Sergi Kataloğunda Yer Alan Yapıtı, Gallerla Eralov, İtalya	99
Resim 46. I.Dünya Küçük Baskılar ve Exlibris Çalışmaları Sergisi Kataloğunda Yer Alan Yapıtı, Pekin – Çin, 1998.....	100
Resim 47. Hasip PEKTAŞ, X2+col., 50/80, 130x130 mm, 1987	104
Resim 48. Hasip PEKTAŞ, S, 8/40, 125x95 mm., 1993.....	107
Resim 49. Hasip PEKTAŞ, P3, 1/20, 105x75 mm.,1995.....	109
Resim 50. Hasip PEKTAŞ, P3, 4/20, 125x75 mm,1995	112
Resim 51. Hasip PEKTAŞ, C3+P3, 1/35, 100x80 mm., 1998	115
Resim 52. Hasip PEKTAŞ, C3+C5, 51/80, 88x77 mm., 1999	119
Resim 53: Hasip PEKTAŞ, C3+C5, 2/20, 110x85 mm., 1999	122
Resim 54. Hasip PEKTAŞ, X3+ CGD, 1/30, 85x65 mm., 2001.....	125
Resim 55. Hasip PEKTAŞ, CGD, 1/30, 100x55 mm., 2002	128
Resim 56. Hasip PEKTAŞ, CGD,1/30, 100x60mm., 2004	131

TABLO LİSTESİ

	<u>Sayfa No.</u>
Tablo 1. Johann GUTENBERG'in Harf Döküm Sistemi	34
Tablo 2. Arial, Simsun, Comic Sans, Lucida Console Gibi Yazı Karakterlerinden Birkaç Örnek	35
Tablo 3. Harf Araları Düzenlenmiş ve Düzenlenmemiş Boşluklar	36
Tablo 4. Serifli ve Serifsiz Yazı	37

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa No.</u>
Şekil 1. Kontur Çizim Şeması.....	45
Şekil 2. Kontra Hareketler Şeması.....	46
Şekil 3. Müzik Aleti Gösterim Şeması	46
Şekil 4. Genel Hareket Şeması	47
Şekil 5. Geometrik Bölünme Şeması	47
Şekil 6. Kontur Çizim Şeması.....	49
Şekil 7. Geometrik Bölünme Şeması Yazı Yönü Şeması.	50
Şekil 8. Yazı Yönü Şeması	50
Şekil 9. Kontur Çizim Şeması.....	51
Şekil 10. Geometrik Bölünme Şeması..	53
Şekil 11. Yazı Görünümü Şeması.....	54
Şekil 12. Kontur Çizim Şeması.....	55
Şekil 13. Kontra Hareketler Şeması.....	57
Şekil 14. G. Dumon Yazısı ve At Biçimini Gösterim Şeması.....	57
Şekil 15. Exlibris Yazısı Gösterim Şeması	57
Şekil 16. Kontur Çizim Şeması	60
Şekil 17. Kontra Hareketler Şeması	61
Şekil 18. Geometrik Bölünme Şeması.	61
Şekil 19. Yazı Yönü Gösterim Şeması.	62
Şekil 20. L Harfi ve – (tire) gösterim şeması.	62
Şekil 21. Kontur Çizim Şeması.....	64
Şekil 22. Geometrik Bölünme Şeması	65
Şekil 23. Kitleler Arası Etkileşim Şeması	65
Şekil 24. Dikey ve Yatay Çizgi Şeması	65
Şekil 25. Lekeseli Şema	65
Şekil 26. Kontur Çizim Şeması.....	65
Şekil 27. Yüzey Parçalanması Şeması	68

Şekil 28. Lekesel Şema	68
Şekil 29. Genel Hareketler Şeması	69
Şekil 30. Biçimsel şema.	69
Şekil 31. Exlibriste Bulunan Sikke Kalıbı	89
Şekil 32. Exlibriste Bulunan Sikke Kalıbı.....	89
Şekil 33. Exlibristin Sağ Üst Köşesindeki HP Harfleri	89
Şekil 34. Exlibristin Sol Alt Köşesindeki HP Harfleri	90
Şekil 35. Kontur Çizim Şeması.....	104
Şekil 36. Geometrik Bölünme ve Kontra Hareket Şeması.....	105
Şekil 37. Renk Lekesi Gösterim Şeması.....	106
Şekil 38. Kontur Çizim Şeması.....	107
Şekil 39. Leke Gösterim Şeması.....	108
Şekil 40. Yazı Yönü ve Geometrik Biçim Şeması.....	108
Şekil 41. Kontur Çizim Şeması.....	110
Şekil 42. Geometrik Biçim Şeması.....	110
Şekil 43. Yazı Karakteri Gösterim Şeması	111
Şekil 44. Kontur Çizim Şeması.....	113
Şekil 45. Diagonal Çizgiler Şeması	114
Şekil 46. Kitleler Arası Etkileşim Şeması	114
Şekil 47. Kontur Çizim Şeması.....	115
Şekil 48. Geometrik Bölünme Şeması	116
Şekil 49. Kontra Hareketler Şeması	116
Şekil 50. Geometrik Bölünme Şeması	117
Şekil 51. İdol Gösterim Şeması.....	117
Şekil 52. Yazının Yerleşim Yönü Şeması.....	117
Şekil 53. Kontur Çizim Şeması.....	119
Şekil 54. Kitleler Arası Etkileşim Şeması	121
Şekil 55. Kontra Hareketler Şeması	121
Şekil 56. Leke Gösterim Şeması.....	121

Şekil 57. Kontur Çizim Şeması.....	122
Şekil 58. Kontra Hareketler Şeması.	123
Şekil 59. Kitleler Arası Etkileşim Şeması.	123
Şekil 60. Leke Gösterim Şeması.....	124
Şekil 61. Kontur Çizim Şeması.....	125
Şekil 62. Kontra Hareketler Şeması	126
Şekil 63. Birim Tekrarı Şeması.....	126
Şekil 64. Geometrik Bölünme Şeması.	127
Şekil 65. Yazı Yönü Gösterim Şeması.	127
Şekil 66. Kontur Çizim Şeması.....	128
Şekil 67. Kitleler Arası Etkileşim, Yatay Çizgi ve Yazı Gösterim Şeması.	129
Şekil 68. Kontra Hareket Şeması.	130
Şekil 69. Kontur Çizim Şeması.....	132
Şekil 70. Çizgi Gösterim Şeması.....	133
Şekil 71. Yazı Şeması.....	133
Şekil 72. Geometrik Bölünme Şeması.	134

FOTOĞRAF LİSTESİ

	<u>Sayfa No.</u>
Fotoğraf 1. Kullanılan Oyma Bıçakları ve Onlarla Oluşturulan Dokular	21
Fotoğraf 2. Yüksek Baskı Tekniklerinden Olan Ağaç Baskı İçin Oluşturulan Kalıp Görüntüsü	21
Fotoğraf 3. Linolyum Kalıp Görüntüsü	22
Fotoğraf 4. Metal Plaka Kalıp Görüntüsü	23
Fotoğraf 5. Litografi İçin Kullanılan Kireçli Taşlar	24
Fotoğraf 6. Taşın Hazırlanması	24
Fotoğraf 7. Taşa İşlenmiş Olan Desenin, Arap Zamkı, Su ve Nitrik Asit İle Hazırlanması	25
Fotoğraf 8. Taşın Üzerine Mürekkebin Verilmesi	25
Fotoğraf 9. Sanatçı Ali Doğan'ın Serigrafi Atölyesinden Bir Görüntü	26
Fotoğraf 10. Hazırlanan İpek Kalıp Üzerindeki Dökülmesi Gereken Lakın Su ile Akıtılması ve Kalıbın Kurutulması	26
Fotoğraf 11. Basılacak 4. Renk İçin Resmin Serigrafi Masasına Yerleştirilmesi	27
Fotoğraf 12. İpek Kalıp Üzerine Boyanın Verilmesi	27
Fotoğraf 13. Ragle Yardımı ile Boyanın Kağıda Aktarılması	28
Fotoğraf 14. Serigrafi Tekniği ile Oluşturulan Bir Baskıresim	28
Fotoğraf 15. Hasip PEKTAŞ, Ankara 2005	72
Fotoğraf 16. Sanatçının Bir Portresi, Hacettepe Üniversitesi G.S.F. Dekanlık, Ankara 2005	73
Fotoğraf 17. Hasip PEKTAŞ, Foça'dan Bir Fotoğraf	77
Fotoğraf 18. Hasip PEKTAŞ, Beytepe'den Bir Fotoğraf	77
Fotoğraf 19. Hasip PEKTAŞ'ın Kutularda Sakladığı Exlibris Koleksiyonundan Örnekler	82
Fotoğraf 20. Hasip PEKTAŞ'ın Koleksiyonundan Örnekler	82
Fotoğraf 21. Hasip PEKTAŞ'ın Koleksiyonundan Örnekler	83

Fotoğraf 22. Hasip PEKTAŞ'ın Koleksiyonundan Örnekler	83
Fotoğraf 23. Hasip PEKTAŞ'ın Ürettiği Exlibrislerin Kalıpları	86
Fotoğraf 24. Sanatçı Mini Baskı Presi ile Baskı Yapmaya Hazırlanmaktadır, Ankara 2005	87
Fotoğraf 25. Sanatçı Mini Baskı Presi ile Baskı Yapmaya Hazırlanmaktadır, Ankara 2005	87
Fotoğraf 26. Sanatçı, Kağıt Üzerine Pres Yardımıyla Exlibrisin Baskısını Almaktadır, Ankara 2005	87
Fotoğraf 27. Hasip PEKTAŞ'ın Exlibrislerinde Kullandığı Paraları	88
Fotoğraf 28. Dünya Exlibris Sanatçıları Exlibris Sergisi Kataloğu, Belgrad – Yugoslavya, 1995	96
Fotoğraf 29. 3. İtalya - Türkiye Exlibris Bienali Sergisi Kataloğu, Ortono – İtalya, 1996	97
Fotoğraf 30. Agart Dünya Baskıresim ve Exlibris Festivali Kataloğu, Agart – Slovakya, 1998	98
Fotoğraf 31. "Exlibris Türkiye" Türk Exlibris Sanatçıları Sergisi Kataloğu, Gallerla Eralov, İtalya	99
Fotoğraf 32. I. Dünya Küçük Baskılar ve Exlibris Çalışmaları Sergisi Kataloğu, Pekin – Çin, 1998	100
Fotoğraf 33. BEETHOVEN'in Porte Üzerindeki El Yazısı	130

1. GİRİŞ

“Exlibrisin özünde paylaşım vardır.”

Hasip PEKTAŞ

Toplumsal ve kültürel bir değer olan sanat, bireysel bir oluşum ve toplumsal bir gereksinimdir. Sanatın özel bir iletişim aracı olduğu düşünülürse, exlibris bir yan plastik anlatım aracı olarak bu anlamda önemli bir yere sahiptir.

Exlibris sanatındaki yaratıcı süreç, ülkemiz için yenidir. Yaratıcı süreç, MAY'e (1994:140) göre;

“Biçim için duyulan bir tutkunun dışavurumudur. Parçalanmaya karşı bir mücadeledir. Uyum ve bütünleşmeyi doğuracak olan yeni varlık türlerinin varoluşa getirilmesi mücadelesidir.”

Nitekim Türkiye’de yeni yeni tanınmaya başlayan exlibris sanatının varlık gerekçesi bu yaratıcı süreçten beslenir.

Günümüzdeki anlamıyla exlibris, kitap severler tarafından kitapların iç kapağına yapıştırılan, üzerinde kitap sahibinin adı ile kitap sahibinin özellikleriyle ilgili ya da değişik konularda resimlerin bulunduğu küçük boyutlu özgün yapıtlardır ve bir anlamda kitabın kartviziti veya tapusudur. Kitaptaki işlevinin dışında sanatsal bir değere sahip olduğu için, sanat yapıtı olarak sergi salonlarında ve meraklıların koleksiyonlarında da yer almaktadır.

Araştırmada, exlibris sanatının ve Hasip PEKTAŞ’ın konu olarak seçilmesindeki amaç; exlibris sanatının Türkiye için yeni olmasıdır ve Hasip PEKTAŞ’ın exlibris sanatının varlığını keşfeden, Türkiye’ye tanıtan ilk Türk sanatçı sıfatını taşıması önemli bir nedendir. Hasip PEKTAŞ’ın yapıtlarının teknik eleştiri yöntemiyle çözümlenmesi, Türkiye’de bulunan ve güzel sanatlar alanında eğitim-öğretim veren kurumların özgün baskı ve grafik alanında yetişmekte olan bireylere bilişsel anlamda katkılar sağlayacaktır.

2. TEZİN AMACI VE ÖNEMİ

Exlibris, geleneğe saygının, yazılı metinlere ilgi ve sevginin sembolüdür. Küçük ama önemli olan bu çalışmalar, sanatı, insanın elleri arasına; kitapların içine kadar getirmekte, dokunabilecek kadar yakınlaştırmaktadır. Sanatın büyüleyici sıcaklığını hissettirmektedir. Bu bağlamda amaç; exlibris sanatı eşliğinde, bu sanat dalıyla ilgili önemli deneyimlere sahip olan Prof. Hasip PEKTAŞ'ın biyografik çözümlemesini yaparak, bu çalışma alanında Türkiye'deki ilk uygulamaları yakından incelemektir.

2.1.Çalışmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırmanın kapsamı exlibris sanatını tüm boyutlarıyla incelemeye dayanır. Çalışma Hasip PEKTAŞ'ın biyografik çözümlemesi ile sınırlıdır. Dolayısıyla, exlibris sanatına ilişkin ulaşılan tüm bilgilerin ortaya konulmasına rağmen, tüm baskıresim teknikleri ayrıntılı olarak incelenmemiştir. Bu teknikler sınırlı olarak ele alınmış ve örnek gösterilecek yapıtlar, ağaç baskı, linolyum baskı, metal baskı, fotogravür, serigrafi ve bilgisayar tasarımı gibi baskıresim tekniklerinden olan çukur, yüksek ve düz baskı sınıfından seçilerek ortaya konulmuştur.

2.2. Araştırma Yöntemi

Çalışmada araştırma yöntemi olarak, tarama modeli esas alınarak, literatür taraması yapılmış ve görsel veri toplamanın dışında röportaj tekniği uygulanmıştır. Konu hem tekil, hem de ilişkisel yönden ele alınmıştır. Tez konusu dört ana bölüm ve ilişkili alt bölümlere ayrılarak, görsel ve yazınsal dokümanlarla desteklenmiştir. Tezin ikinci ve dördüncü bölümündeki yapıtlar

“teknik eleştiri” yöntemiyle çözümlenmiştir. Tezin üçüncü bölümünde çalışma röportaj tekniği kullanılarak görüntü kayıtları ile desteklenmiştir.

2.3. Veri Toplama Tekniği

Çalışmaya konu kapsamında literatür taraması ile başlanmıştır. Bu taramada ülkemiz kütüphaneleri ile birlikte, yüksek öğretim kurumlarının kütüphanelerinin alana ilişkin yazılı ve görsel dokümanlarına ulaşılmaya çalışılmıştır. Bunlara ek olarak bir iletişim ve bilgi odağı haline gelen internet ve süreli yayınlarla da tez için gerekli olan veriler güçlendirilmiştir.

Sanatçı, kişisel dökümanlarını ve koleksiyonundaki pek çok exlibrisini, bu çalışmanın oluşumu için paylaşmıştır. Nitekim, hazırlamış olduğu detaylı özgeçmiş belgesi, doğru bilgilere ulaşılmasına olanak sağlamıştır.

Hasip PEKTAş ile röportaj yapılmış ve bunun dışında mail yoluyla sürekli olarak iletişim kurulmuştur.

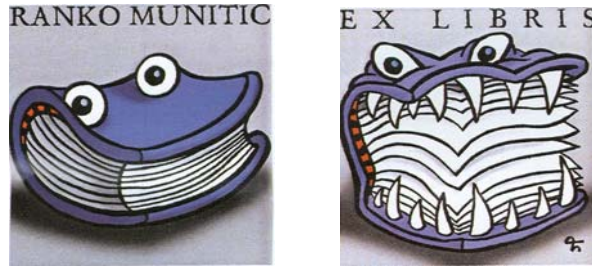
Çalışma oluşturulurken görüntü kayıtlarından (çekilen fotoğraflar) da yararlanılmıştır.

3. BULGULAR VE YORUMLAR

3.1. EXLIBRIS

Varolduğu andan, günümüze kadar çeşitli işlevler kazanmış olan exlibris, kitap severler tarafından kitapların iç kapağına yapıştırılan, üzerinde kitap sahibinin adı ve ilgili veya değişik konularda resimlerin bulunduğu küçük boyutlu özgün yapıtlardır.

PEKTAŞ'a göre (2003a:13) exlibris, kitabın kartviziti ya da tapusudur.

Resim 1: Rastko CIRIC'in 1. Uluslararası Exlibris Yarışması İçin Yaptığı Bir Exlibris
CGD,55x55mm., 2003.

Sözcük olarak exlibris "...nın kitabı, "...nın kitaplığına ait veya "...nın kütüphanesinden anlamına gelir. Latince bir kelimedir. "Ex libris" şeklinde yazılabilmekte ve arasında tire (-) bulunmamaktadır (Severin 1949:7). Üzerinde "Exlibris Musa KÖKSAL" yazan bir çalışma, "Musa KÖKSAL'ın kitaplığından" anlamını taşır ve onun sahip olduğu kitaplarda kullanılır.

İngilizce "Bookplate" olarak da bilinen ve kullanılan "exlibris; kitabın kime ait olduğunu belirtir, kitap sahibini tanıtır ve kitabı ödünç alan ya da kitabın kaybolması durumunda kitabı bulan kişiye, kitabın sahibine iletilmesi konusunda uyarıda bulunur. Bir mülkiyet işareti, sahiplenme göstergesi olmanın yanında kitabın hırsızlığa karşı korunmasını sağlama işlevini de üstlenir. İngiliz sanatçı Gordon CRAIG (1872-1966) exlibrisi; tıpkı sahibini tanıtmaya ve eğer kaybolursa geri dönmelerini sağlama işlevi gören köpek tasmaına benzetip; "Bir kitap için exlibris, bir köpek için tasma gibidir." (Pektaş 2003a:13) der.

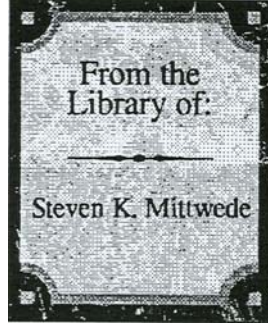
Exlibrisli kitapların sahibi “okur” ile “kitap” arasında gizemli bir ilişki vardır. Ona değişik bir gözle bakar. “Değişik gözle bakış”ın ilk evresi, “nesne”yi (kitap) sevmektir” (Ergün 2004:67). Okur, kitabın içinde yer alan nesneyi (exlibris) de sevmektedir.

Exlibrisin üzerinde, kitabın sahibinin adının yanı sıra, varsa tanınmış simgesi, bu simgenin dışında resim ya da uygun bir söz, kitaplıkta kitabın sıra numarası, yeri, istenirse süsleyici elemanlar, kitabı edinme tarihi ve kaynağı gibi öğeler de yer alabilir. Bu öğelerin dışında exlibriste genellikle exlibris tasarlayan sanatçının imzası, simgesi, baskı tarihi, baskı tekniği işareti, basım sıra düzenindeki üretim numarası gibi bilgiler de bulunabilir (www.mimoza.marmara.edu.tr, 2005).

Bunun yanı sıra, ABD’de tasarlanan bazı güncel exlibris örneklerinin “library of...” ifadesi şeklinde (Resim 2,3), hiçbir sanatsal kaygı taşımaksızın bir etiket niteliğinde kullanıldığı da bilinmektedir (Okur 1998:1).

Resim 2: Güncel exlibris.

Resim 3: Güncel Exlibris

Ölmüş insanların kitapları olamayacağından, exlibrisler kütüphanelere ve yaşayan kişilere yapılır. Ölmüş kişilerin anısına ya da bir kentin tanıtımına yönelik yapılan exlibrisler asıl işlevinden uzaklaşması nedeni ile benimsenmemektedirler (Pektaş 2001:45).

Resim ve grafik sanatının bir araya getirdiği küçük ama çok değerli olan exlibrisler, günümüzde sadece kitapların iç kapaklarında yer almamakta,

exlibris yarışmaları ve sergileri aracılığıyla, sanat galerilerinin duvarlarında izleyiciyle buluşarak bir sanat ürünü olarak da değerlendirilmektedir. Hatta koleksiyonculuk açısından önemli bir noktaya gelindiği söylenebilir.

3.1.1.Tarihsel süreçte Exlibris

Günümüz anlamında olmasa da ilk ve en eski örnek olan exlibrisin, M.Ö. 1400 yıllarında açık mavi renk bir fayans üzerine (Resim 4) yapıldığı ve bunun da Mısır Kralı III. AMENHOTEP'in diğer adıyla III. AMENHOPHIS'in kitaplığına ait ve 62x38x4,5 mm boyutlarında olduğu sanılmaktadır. Bu tür levhaların papürüs rulolarını korumak için kullanılan ağaç sandıklara takıldığı tahmin edilmektedir. (Pektaş 2003:15). Bazı araştırmacılar da exlibrisin, M.Ö. 600 yıllarında yaşamış, kültür ve sanata büyük önem veren Asur Kralı ASURBANIPAL zamanından kaldığını öne sürer (Rona 2003:92). Elyazması kitapçılığın ve kitap ticaretinin 5. yy.'da Yunanistan'da sonra da Roma ve diğer doğu ülkelerinde (kölelerce çoğaltılan kitaplarla) yapıldığı bilinmekle birlikte o döneme ait exlibris örneklerine rastlanamamıştır (Temel 1997:59).

Resim 4:M.Ö.1400 Yıllarında III. Amenhotep için Yapılmış Exlibris.

Resim 5:1470-1480 Brandenburg Ailesi için Yapılmış Exlibris.

Günümüzdeki anlamıyla exlibrisin, 15. yüzyılın üçüncü çeyreğinde Güney Almanya'da; ağaç üzerine elle boyanmış basit bir arma ve kitap sahibinin

eliyle yazılmış olan bir sözden oluştuğu bilinmektedir. Bu dönemde yapılan ilk exlibrislerden ikisinin, Hildebrand BRANDENBURG ve Wilhelm von ZELL adlı kitap sahiplerinin adına gerçekleştirilmiştir (Şerifoğlu 2004:53).

“Yazıda; Almanya’da Buxheim Manastırı’na armağan edilmiş olan bu kitapların sahiplerinin ruhu için dua edilmesi amacıyla yalvarılmaktadır. Üzerinde BRANDENBURG Aile’si arması olarak da bilinen burnu halkalı bir öküzün yer aldığı kalkanı tutmakta olan meleğin resimlendiği exlibrisin boyutu; 6,35 x 6,35 cm’dir (Resim 5). 1470-1480 yılları arasında yapılmış olan bu yazısız exlibris artık kağıtlara basılmış ve elle renklendirilmiştir (Pektaş 2003a:15).

Aynı döneme ait bir diğer exlibris ise, 1450 yıllarında "Iglar" (kırpici) takma adıyla bilinen Alman papaz Johannes KNABENBERG için yapılan ve çayırdaki çiçeği ısırarak bir kirpinin resimlendiği exlibristir (Resim 6). Exlibrisin üst kısmında bir şerit içinde "Hanns Iglar öpsün sizi" sözcükleri yer almaktadır.

Bu sözlerle kırpici kendisinden kitap ödünç alanlara (ya da kitabını çalanlara) şu mesajı vermektedir:

“Beni bir ipek gibi yumuşacık yapmak ya da öfkeden çılgına çevirmek senin elinde. Kitabımı geri getirirseniz sizi içtenlikle öperim; ama onu benden ayırırsanız çok kızarım, o halimle de oklu kirpilere benzerim. Bir insanın, kitaplarını için "oklu bir kirpiyim" mesajının anlamı, "aşkım olan kitaplarım için herkese kafa tutarım" dan başka bir şey olmasa gerek" (Akbaba 2003:76).

Resim 6: Hanns IGLER İçin Yapılan Exlibris, 190x140 mm.

Siyah mürekkeple yapılmış olan, fakat üzerinden yüzyılların geçmesiyle kahverengiye dönüşen, 19x14 cm boyutlarında olan bu exlibris, bugünkü standart boyutların üzerindedir” (Pektaş 2003a:15).

Exlibrisin yaygınlaşmasında, 15. yüzyılın ortalarında GUTENBERG'in matbaayı icat etmesinin önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Önceleri sadece kilisenin ve prenslerin ellerinde bulunan çok değerli elyazması kitaplar, matbaa sayesinde alt düzeydeki soylular ve eğitim görmüş burjuva sınıfı tarafından da elde edilmiştir (Taş 2003:52). Matbaanın icadı kitapların çok sayıda basılıp yaygınlaşmasını, kitap çeşidinin çoğalmasını ve kitaplıkların oluşumunu sağlamış, dolayısı ile exlibrise olan gereksinimin artmasına yol açmıştır.

16. yüzyıl'da exlibrisin yaygınlaşmasında önemli bir diğer atılımı da PEKTAŞ (2003a:16) şöyle ifade eder:

“16. yüzyılda Almanya'da altın çağını yaşayan exlibris, aynı yüzyılda diğer Avrupa ülkelerinde de görülmüştür. İngiltere'de ilk exlibrisin 1500'lerin başında Thomas Cardinal WOLSEY ve 1574'de Sir Nicholas BACON için yapıldığı; Fransa'da ise 1529'da Jean BERTATAUD ve 1574'de Autun piskoposu Charles AILLEBOUST için yapıldığı saptanmıştır. Amerika'da görülen ilk exlibris ise 1629 yılında Henry DUNSTER ve 1642 yılında Stephen DAY için yapılanlardır. Exlibris, 1585'de Portekiz'de, 1588'de İspanya'da görülmüştür. İtalya'da ise 18. yüzyılda ortaya çıkmıştır. 16. yüzyıldan itibaren kitapların çoğalmasıyla yaygınlaşan exlibrisler, ünlü sanatçılar tarafından da yapılmıştır. Albrecht DÜRER'in (1471-1528), 1525 yılına kadar zamanın ünlü devlet ve bilim adamı Willibald PIRCKHEIMER (Resim 8) ve Hektor PÖMER (Resim 7) için yirmi bir sayfa exlibris yaptığı bilinmektedir. Albrecht DÜRER, arkadaşı Willibald PIRCKHEIMER için ağaçbaskı tekniği ile yaptığı hanedan armasında bereket sembolü olan boynuz içinde üzüm ve şarap resimlemiştir. Albrecht DÜRER, cömert biri olan PIRCKHEIMER'in bu exlibrisinde "kendisi ve arkadaşları için" anlamına gelen "SIBI ET AMICIS" yazısını da kullanmış; böylece bu kitaplardan PIRCKHEIMER'in arkadaşlarının da yararlanabileceğini ifade etmiştir. İsmi önündeki Latince "UBER" sözcüğü ise "Willibald'ın kitapları" anlamına gelmektedir. Liber yerine daha sonraları Ex Libris sözcüğü kullanılmaya başlanmıştır. 1503 öncesi yapılan bu exlibrisin boyutu 20 x 14 cm' dir “.

Resim 7: Albrecht DURER'in 1525 Yılında, Hector PÖMER için Yaptığı Bir Exlibris
X1, 298x198 mm.

Resim 8: Albrecht DURER'in 1503 Öncesi Willibald PIRCKHEIMER için Yaptığı
Exlibris X1, 172x120 mm. , Almanya.

DÜRER'in yanı sıra "küçük öğretmenler" diye bilinen bir grup sanatçı da arkadaşlarının ve kitapseverlerin istekleri doğrultusunda exlibrisler üretmişlerdir. Bu sanatçılara küçük denmesinin nedeni yaptıklarının küçük boyutlu olmasındandır. Ayrıca; Lucas CRANACH (1472-1553), Hans the Elder BURKHMAIR (1473-1531), Hans BALDUNG (Grien) (1484-1545), Hans HOLBEIN (1497-1543), Barthel BEHAM (1502-1540) ve Jost AMMAN (1539-1591) bu sanatın doruğunu yaşadığı o dönemlerin önemli isimlerindendir (Pektaş 2003a:16).

17. yüzyıla gelindiğinde Exlibris'in yaratım tekniklerinde ve kullanım alanlarında çeşitlilik görülmeye başlar:

"17. yüzyıl Almanya'sında çok önemli kitaplıklara sahip manastırlar, kiliseler, papazlar, prensler ve zengin aileler için yapılmıştır. Bazı kitap sahipleri, üzerinde isimlerinin yer aldığı bu küçük yaprakları kitaplarına yapıştırırken, bazıları sadece arma olarak kullanmışlardır. Özellikle Güney Avrupa'daki bir grup kitap sahibi, "supra libros" denilen ve deri kaplı kitap kapaklarının üzerine presle yapılan kabartmalar, işaretler ve armalar yaptırmışlardır" (Pektaş 2003a:17).

Exlibrisler, ortaya çıkışlarından 17. yüzyılın ilk yarısına kadar daha çok arma teması içermiştir. Orta Çağ'dan itibaren silah, zırh ve kalkanlarda, içinde gizlediği süvarinin uzaktan bile tanınmasına izin verecek şekilde ayırt edici işaretler bulunmuştur. Bu silahlar ve malzemeler, kitaplık sahibi kültürlü insanlar arasında bir sahiplik işareti ya da kitap sahibini daha çabuk tanıtan bir flama olarak kabul görmüştür. Kişinin ismini belirtecek bir yazıya da ihtiyaç duyulmamıştır. Sözelimi, İsviçreli gravür sanatçısı Jost AMMAN'ın 1570' de Melchior SCHEDEL için yaptığı ağaç baskı (Resim 9), 35.4x24 cm boyutlarında olduğundan ilk bakıldığında bir exlibris olarak düşünülmeyebilir. Haneden arması görünümlü bu exlibris daha sonraları aileden biri tarafından isim değişikliği yapılarak (ilk ismin yerine Sebastian yazılarak) ve elle renklendirilerek kullanılmıştır (Pektaş 2003a:17).

Resim 9: Jost AMMAN'ın 1570 Yılında Yapmış Olduğu Exlibris, İsviçre
X1/col., 354x240 mm.

17. yüzyıl ortalarına kadar Fransa'da yeterince ilgi görmeyen exlibris, 18. yüzyılda ciltçilik sanatının gelişmesiyle birlikte ilgi görmeye başlamıştır. Bu dönemde bir çok ünlü, exlibrise ilgi duymaya başlamış ve kendilerine exlibrisler yaptırmışlardır. Sözgelimi, XV. LUIS ve gözdesi Pompadour MARKİZİ, Kimyacı Antoine Laurent LAVOİSİER, Başkan HENault, Yazar Kont de MIRABEAU gibi...(Pektaş 2003a:18).

Bu dönemde üretilen exlibrislerin özelliklerini PEKTAŞ (2003a:18) şöyle açıklar:

“Exlibrislerde 20. yüzyıla kadar pek çok öge (motif) yer almıştır. Armalar, 19. yüzyıla kadar en çok kullanılan örgeler olmuştur. Bunların üzerine sahibinin adı yanında bir özdeyiş veya parola da eklenmiştir. 15. yüzyıl exlibrislerinde Gotik tarzdaki yazıların etkisi görülmektedir. 16. yüzyılda ise Rönesans'ın etkisiyle armaların çevresi mimari örgeler ve çerçevelerle süslenmiştir. Bunun yanı sıra tipografik ve portreye yönelik exlibrisler de ortaya çıkmıştır”.

Barok dönemin etkisi exlibrislerde 17. yüzyılda görülmeye başlar. Bu dönemde dini ve erotik konularda resimler yapılmış, betimlemeler ve bezemeler daha çok kullanılmaya başlanmıştır. Önceleri sadece mimari yapılar ve figürler

kullanılırken zamanla İtalyan üslubunun etkisiyle figürlerin yanında küçük melek resimleri ve çiçek motifleri kullanılmaya başlanmıştır. Sipariş veren kişinin mesleğinin kolayca anlaşıldığı "soyluluk arması" da kullanılmıştır (Pektaş 2003a:18).

18. yüzyıl, exlibrislerdeki resim betimlemelerini farklı kılmıştır. Ayrıca 19. yüzyılla birlikte teknolojinin hızlı gelişimi, kitap sayısının artmasına ve buna bağlı olarak da, exlibrislerin daha fazla üretilmesine yol açmıştır. Buna rağmen daha basit mühürler, damgalar, exlibris olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu yüzyıllarla ilgili olarak PEKTAŞ (2003a:18) şunları belirtir:

“18. yüzyıldan itibaren ise doğa ve iç mekan betimlemelerine yönelinmiş, bu mekanlar bazen fantastik öğeler, bazen kitabın bulunduğu kitaplıktan görüntüler şeklinde resimlenmiştir. Bu dönemin exlibrislerinin bir kısmını, o günün sanat anlayışına uygun olarak, deniz kabukları ve sarmal çiçek örgeleri süslemiştir. Başlangıçta yalın bir isim ve sembolden oluşan exlibrisler, 18. yüzyıl sonlarında büyük kütüphanelerin vazgeçilmez uygulamaları arasında yer almıştır. Zaman zaman kitap kapağı içindeki el yazısı notlarla bütünleşen çalışmalar da görülmüştür. 19. yüzyılda endüstri devrimiyle kitabın varlığı güçlenmiş, hızlı baskı teknolojisinin bulunmasıyla bilimsel, ekonomik gelişmenin, entellektüel değişimin temelleri atılmıştır. Sadece özel kitaplıklar gelişmemiş, büyük kütüphaneler de kurulmuştur. Artık görülmemiş sayıda kitap üretilmeye başlanmıştır. Kitap basımının artmasıyla birlikte her kitaba ve kitap sahibine özgü tasarımlar yerine daha dar anlamda, basit mühürler, damgalar, exlibris olarak kullanılmaya başlanmıştır. Fakat herşeye karşın, sosyal çevreye göre değişim gösteren farklı eğilimler, özgün çalışmalar hep görülmüştür “(Pektaş 2003a:18).

Exlibris konusundaki kuramsal araştırmaların, 1800'lü yılların sonlarına doğru yoğunlaştığı görülür. Aynı yıllarda, kitap ve dergiler yayımlanmaya ve bunların koleksiyoncularının toplandığı dernekler kurulmaya başlanmıştır. 1880 yılında, daha sonra Tabley Lord'u diye anılan J. Leicester WARREN, exlibris çalışmaları konusunda bir rehber hazırlamıştır. 1890 yılında Londra'da "Exlibris Topluluğu" adında ilk koleksiyoncular derneği kurulmuştur. Yine, 1891'de Almanya'da, 1894'de Fransa'da, 1908 'de İsviçre ve İtalya'da, 1918'de ise

Belçika'da kurulan exlibris dernekleri, basılmış kitaplarıyla, eğitici bülten ve belgeleriyle exlibris için önemli gelişmeler sağlamışlardır. Zamanla bu dernekler çoğalmış, üyelerinin ülke sınırlarını aşacak boyutta exlibris değişiminde bulunabilmeleri için dergiler, adres listeleri yayımlamışlar, yarışmalar düzenlemişlerdir (Pektaş 2003a:16).

19. yüzyılın sonlarına doğru exlibris sanatında yeni bir canlanma yaşanmıştır. Bu dönemde exlibris koleksiyonculuğu keşfedilmiş ve hızla yaygınlaşmıştır. Bu alanın öncüsü olarak Kölnlülük antikacı Heinrich LEMPERTZ gösterilmektedir. LEMPERTZ, 1850 yıllarında topladığı exlibrisleri "Kitap Ticaretinin Tarihi İle İlgili Resimli Kitaplar, Sanatlar ve Meslekler" isimli bir kitapta yayımlamıştır. O yıllarda eski Alman sanatına ve "Heraldie Exlibris" (Hanedan Arması) çalışmalarına karşı azalan ilgi tekrar artmıştır (Pektaş 2003a:18). Artık sadece kitaplara yapıştırmak düşüncesiyle yapılmayıp, biriktirme ve değiştirme objeleri olarak da kullanılmaya başlanan exlibrisler, kitaba özgü bir işaret olmaktan çıkıp, özgün grafik ve resim çalışması olarak bağımsızlaşmıştır.

Bu yüzyıl süresince sanatçıların çoğu, yeni arayışlara yönelmiş, uygulamalı sanatların üslup ve yaklaşımlarının exlibrislere de yansımaları sağlamışlardır. "jugendstilkünstler" de denilen yeni stilin Alman sanatçıları; Daniel Nikolaws CHODOWIECKI (1726-1801), Hans THOMA (1839-1924), Max KLINGER (1857-1920), Lovis CORINTH (1858-1925), Max SLEVOGT (1868-1932), Max LIEBERMANN (1847-1935), Fidus d.i. Hugo HÖPPENE (1868-1948), Emil ORLIK (1870-1932), Heinrich VOGELER (1872-1942), Alfred KUBIN (1877-1959) ve Franz MARC (1880-1916)'dır. Bunlara Gustav KLIMT (1862-1918), Franz von STUCK (1863-1928), Fritz ERLER (1868-1940), Julius DIEZ (1870-1957), Mathilde ADE (1877-1953) ve Willi GEIGER (1878-1971) gibi sanatçılarıdır (Pektaş 2003a:19). Resim sanatının önemli isimlerinden olan, Edvard MUNCH (1863-1944), Kaethe KOLWITZ (1867-1945), (Resim 10), Emil NOLDE (1867-1956), Paul KLEE (1879-1940), (Resim 11), Pablo PICASSO (1881-1973), Karl Schmidt - ROTTLUFF (1884-1976), Oscar KOKOSCHKA

(1888-1980) ve Frans MASAREEL de (1889-1972) exlibris yapmışlardır (Temel 1997:60).

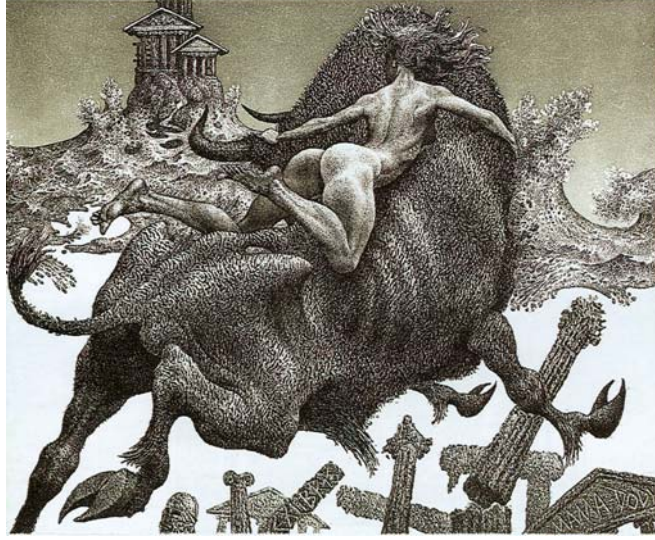
Resim 10-11:Kathe KOLLWITS, C3, 150x107, 1901, Paul KLEE, C3, 150x107 mm., 1901.

Günümüz de ise exlibris sanatçılarının sayıları gün geçtikçe artmakta ve sanatçılar exlibris konusunda geniş bir yelpaze sunmaktadırlar. Çukur baskı exlibrisleriyle Bulgaristan'dan Julian Dimitrov JARDANOV (Resim 13), Marin GRUEV, Estonya'dan Lembit LÖHMUS, Polonya'dan Wojciech LUCZAK, Rusya'dan Viladimir ZUEV, Yuri BORAVITSKY, Andrey MACHANOV, Ukrayna'dan Sergey HRAPOV, Oleg DENISENKO, Slovakya'dan Peter AUGUSTOVIC, Karol FELIX, Çek Cumh.'den Karel ZEMAN, Robert JANCOVIC, Hollanda'dan Anneke KUYPER, Japonya'dan Katsunari HAMANHISHI, Beyaz Rusya'dan JURIJAKOVENKO; yüksek baskı exlibrisleriyle Fransa'dan Jean Marcel BERTRAND, Belçika'dan Mark SEVERIN, Gerard GAUDAEN, Frank Ivo Van DAMME, Rusya'dan Anatolia KALASCHNIKOW, Evgenij BORTNIKOV

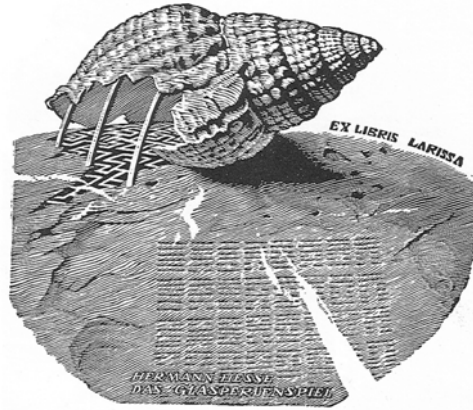
(Resim 14), Mikhail VERKHOLANTSEV, Polonyo'dan Ryszard TOBIANSKI, Çekoslovakya'dan Miraslav HOURA, Ukrayna'dan Arkady PUGACHEVSKY, Çek Cumhuriyeti'nden Martin MANOJLIN (Resim 15); litografi exlibrisleriyle Çekoslovakya'dan Marcel HASCIC, Slovakya'dan Vladimir GAZOVIC; serigrafi baskı exlibrisleriyle Belçika' dan Martin R. BAEYENS (Resim 12), japonya' dan Masao OHBA; bilgisayar tasarımı exlibrisleriyle Belçika'dan Kurt HERMAN, Sylvia DEHUYSSER, Ukrayna'dan A. Vigovsky RUSLAN, Hollanda'dan Wim ZWIERS, Sırbistan'dan Rastko CIRIC, dikkat çeken sanatçılardır (Pektaş 2003a:19).

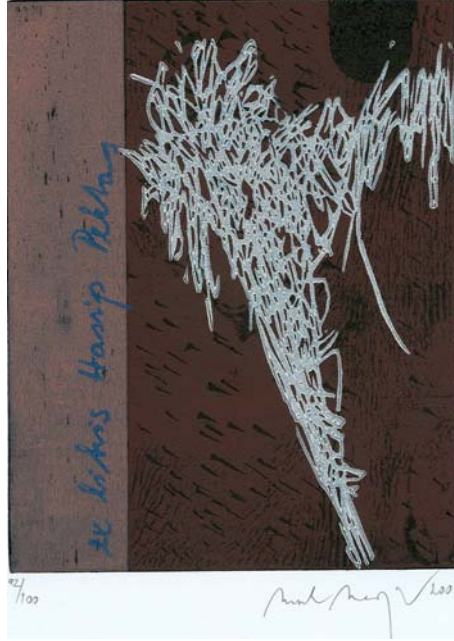
Resim 12: Martin BAEYENS'in Hasip PEKTAŞ İçin Yaptığı Exlibris, CGD, 100x45 mm., 2003.

Resim 13: Julian D. JORDANOV'un Mama DODY İçin Yaptığı Exlibris, C3+C5, 109x88 mm., 2003.

Resim 14: Evgenij BORTNIKOV, X2, 77x65 mm., 1998.

Resim 15: Martin MANOJLIN'in Hasip PEKTAŞ İçin Yaptığı Exlibris, X1, 100x80 mm., 2004.

3.1.2. Türkiye'de Exlibris

“Tarihsel Süreçte Exlibris” bölümünde de belirtildiği gibi Osmanlı döneminden kalma el yazması ve basılmış kitaplarda görülen mühürler, birer mülkiyet işareti olarak kabul edilmiştir. Türkiye'nin exlibrisi tanınması, Batı'dan alınmış kitaplar aracılığıyla olmuştur. Exlibrisleri olan kitap sahiplerinin ölümünden sonra, kitap sahiplerinin yakınları bu kitapları kütüphanelere bağışlamışlar ya da sahaflara satmışlardır. Avrupa ülkelerinde yaygın olarak kullanılan exlibrislerin yer aldığı kitaplar, ikinci el satışlarla ülkemize gelmiştir. Batıda yapılan müzayedelerden alınan Türkiye ile ilgili bazı kitaplarda exlibrislere rastlanmaktadır. Milli Kütüphane'de bulunan 1954 yılında Almanya'dan 210 DM verilerek alınmış, 1777 yılı basımı Osmanlı Tarihi ile ilgili kitapta exlibrisin bulunduğu bilinmektedir. Kültür Bakanlığı'nca 1989 yılında Londra'daki Sotheby's müzayedesinden alınmış Henry M. BLACKMER'in kütüphanesine ait

Osmanlılar ile ilgili bazı kitaplarda exlibris bulunmaktadır. Cavit BAYSUN kitaplığından Yapı Kredi Bankası Kütüphanesi'ne, Sedat SİMAVİ ve Şevket RADO kitaplıklarından Basın Müzesi'ne bağışlanan dışardan satın alınmış özellikle Fransızca kitapların bazılarında exlibris bulunmaktadır. Önemli bir kitap koleksiyonunun bulunduğu Ömer KOÇ'un kütüphanesinde de exlibrisli kitaplar vardır. Türkiye' de adına ilk exlibris yaptıranlar, o dönemin yabancı uyruklu ve exlibrisi bilen kitapseverleridir. Üsküdar Amerikan Koleji, Robert Kolej gibi okullarda görev yapan yabancı öğretmenlerin kitaplarına exlibris yaptırdıkları, bu okulların kütüphanelerine bağışlanan kitaplar incelendiğinde görülmektedir. 1920'li yıllardan itibaren Robert Kolej öğrenci yıllıklarına; yıllık sahibinin kendi ismini yazabileceği boşluklarında bırakıldığı exlibrisler yapılmıştır. 1950'li yıllara kadar süren bu gelenek, bu tarihten sonra devam etmemiştir. 1980'li yıllardan bu yana exlibris, güzel sanatlar eğitimi veren kurumlardaki özgünbaskı resim ve grafik tasarım dersleriyle yaygınlaşmaya başlamış ve exlibris yapan kişiler yetişmiştir (Pektaş 2000:11). 1997 yılında kurulan Ankara Exlibris Derneği, exlibris sanatının yaygınlaşmasına büyük oranda ivme kazandırmıştır. Türk exlibris sanatçıları bu yıllarla birlikte yurt dışındaki exlibris sergilerine katılmışlar ve çeşitli yarışmalarda ödüller almışlardır.

Türkiye'deki kitap tutkunları ve kütüphanesinden ödünç alınıp geri getirilmeyen kitaplara önlem olarak exlibris yaptıranlar her geçen gün artmaktadır. 1985 yılında İ. Gündoğ KAYAOĞLU'nun kendisine yaptırdığı exlibris, bu anlamda ilgi çekicidir.

"Halk kültürü uzmanı araştırmacı yazar İ. Gündoğ KAYAOĞLU, 1985 yılında; üzerinde Tan ORAL'ın bir karikatürünün ve Arapça "Ya Kebikeç" yazısının bulunduğu exlibrisi yaptırmıştır. (Eskiden el yazması kitapları kurtlardan korumak için kenarına "böceklerin padişahı" olduğu düşünülen "Kebikeç" sözcüğü yazılırdı. Böceklerin kebikeçten korkup kitaplara yanaşmayacağına inanılırdı)." (Pektaş 2003a:22).

Son yıllarda Türkiye'de exlibris üreten ve bunun yaygınlaşması için çaba sarfeden pek çok sanatçı bulunmaktadır. Bunlar arasında Güler AKALAN, Tülin

AKTAR, Mine ARASAN, Ercar ARMUTCU, H. Müjde AYAN, Mehmet ASLAN, N. Őule ATILGAN, Mehmet AYDOĐDU, Erdal AYGENŐ, Hatice BENGİSU, Nurhayat BERKER, Besen İdil BÖRTCENE, UĐur ERBAŐ, Hakan ERKAM, Nazan ERKMEN, Erdoğan ERGÜN, Őkr ERTÜRK, İlknur DEDEOĐLU, Hakan DEMİR, Hüseyin DEMİR, Salih DENLİ, Ali DOĐAN, Mine SARAŐ DOĐAN, DeĐer EESİRKUŐ, Mine GÜNDÜZ, Yunus GÜNEŐ, Zehra Buket GRELİ, Deniz Karanis HUYSAL, Mrűide İŐMELİ, İsmail İLHAN, Ayűegl İZER, Berran KANCAL, Ahmet Aydın KAPTAN, Serpil GÜVENDİ KAPTAN, Devabil KARA, Sadık KARAMUSTAFA, Yusuf KEŐ, Hasan KIRAN, Emin KOŐ, Gülbin KOŐAK, Musa KÖKSAL, Hayati MİSMAN, Mustafa OKAN, Gökhan OKUR, Erol N. OLCAY, Berna zlem ÖZCAN, Fatih ÖZDEMİR, M. Falih ÖZDEN, mr ÖZGÜR, Hasan PEKMEZCİ, Sevgi Can PEKMEZCİ, Hasip PEKTAŐ, zden PEKTAŐ TURGUT, Zlfıkar SAYIN, Nurten SEFEROĐLU, Bahar ŐENER, Nazan TEKBAŐ TANYU, Sema İlgaz TEMEL, Ali TOKMAK, Gözde Eda TOMBA, Ercan TUNA, Serdar TUNA, Mehmet ULUSEL, Faruk ÜNVER, Elif VAROL, Fedail YILMAZ... gibi sanatŐılar sayılabilir.

Türk exlibris sanatŐıları son yıllarda birŐok yarıűmada önemli ödüller kazanmıűlardır. Sözgelimi, 1996 yılında İtalya'da yapılan "3. Exlibris Bienali'nde Hasip PEKTAŐ birincilik dl, İsmail İlhan ikincilik dl; 1997 yılında yine İtalya'da yapılan "Müzik" konulu exlibris yarıűmasında Sema İlgaz TEMEL Őnclk dl; 2000 yılında Barcelona'da yapılan "Exlibris in the 21th Century" yarıűmasında Erol OLCAY mansiyon; 2001 yılındaki Arjantin "Gral. Jose de San Martin -150" Uluslararası Exlibris Yarıűması'nda Erdal AYGENŐ, Őnclk dl; 2002 yılında İstanbul Exlibris Akademisi DerneĐi "Nazım Hikmet" konulu Uluslararası Exlibris Yarıűması'nda Gülbin KOŐAK birincilik dl, Ali DOĐAN Őnclk dl; 2002 yılında Yugoslavya'da yapılan "Köprü" konulu 1. Balkan Exlibris Trienali'nde İlknur DEDEOĐLU, Belgrad Exlibris DerneĐi dl, Ali DOĐAN, Joan Records Company zel dl, 2003 yılında Ankara'da Hacettepe niversitesi ve Ankara Exlibris DerneĐi tarafından

düzenlenen "1. Uluslararası Exlibris Yarışması"nda İlknur DEDEOĞLU, Çankaya Belediyesi Özel Ödülü, H. Müjde AYAN ve Yunus GÜNEŞ Mansiyon ödülleri almışlardır (Pektaş 2003a:23).

3.1.3. Temel Exlibris Baskı Teknikleri

Yaklaşık 500 yıldır sanatsal bir etkinlik olarak uygulama alanı bulan exlibris, birbirinden farklı baskiresim¹ teknikleri ile çoğaltılmaktadır. Baskiresim teknikleri birbirinden farklı olsa da, temel olarak üç ana gruba ayrılmaktadır; yüksek baskı, çukur baskı, düz baskı.

Yüksek baskı; baskı yüzeyinin üstüne yapılan çalışma baskı alanları düşünülerek, baskı dışı kalan yerlerin oyularak veya kazınarak (Foto.1) alçaltılması ilkesine dayanır. Baskı yapılan yüzey, baskı yapılmayan kısımlara göre daha yüksektir. Baskiresimlerde, malzeme olarak ağaç ve çeşitli muşambalar (linolyum, plastik yer karoları, poliüretan levhalar gibi) kullanılırken, teknolojik baskılarda; el dizgi, çinko klişe, fotopolimer (flekso) klişeler kalıp olarak kullanılır (Atalay 2002:26). Yüksekte kalan yüzeye merdaneyle boya verilerek (Foto.3), baskı yapılacak kağıt (malzeme) kalıp üzerine yerleştirilir. Tahta kaşıkla sürtülerek veya baskı presinden geçirilerek, baskı alınmış olur.

¹ Baskiresim: Geleneksel baskı tekniklerinden yararlanılarak bir baskı kalıbı hazırlandıktan sonra bu kalıptan baskı yoluyla çoğaltılan ve numaralandırılan resimlerdir.

Fotoğraf 1: Kullanılan Oyma Bıçakları ve Onlarla Oluşturulan Dokular.

Fotoğraf 2: Yüksek Baskı Tekniklerinden Olan Ağaç Baskı İçin Oluşturulan Kalıp Görüntüsü.

Fotoğraf 3: Linolyum kalıp görüntüsü.

Çukur baskı; kalıp olarak 0,5-2 mm kalınlığında bakır, çinko, kurşun veya alüminyum kullanılır. Kullanılacak tekniğe göre desen, çelik uç ve kalemler kullanılarak kazınır veya nitrik asit dolu bir havuza bırakılarak gerekli yerler oyulur (Foto.4), hazırlanan kalıba yumuşak lastik vb. malzemelerle boya verilir. Yüksek yüzeyde kalan boyalar, kağıt veya el ayası yardımıyla silinir. Boya sadece çukurlarda kalır ve hazırlanan boyalı kalıp üzerine nemlendirilmiş kağıt yerleştirilerek pres yardımıyla baskı alınır.

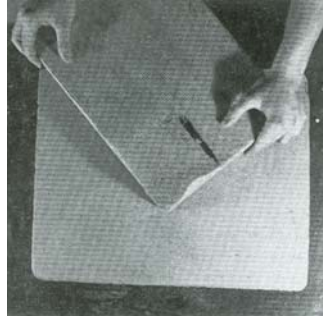
Renkli baskılar için birden fazla kalıp kullanılacaksa her renk için bir kalıp kullanılır ve önce en açık renk kalıp, ardından diğer kalıplar basılarak veya tek kalıpta farklı yerler ayrı ayrı renklendirilerek baskı alınması ile çukur baskı tekniği gerçekleştirilmiş olur.

Fotoğraf 4: Metal Plaka Kalıp Görüntüsü.

Düz baskı; düz baskıresim sisteminde, adından da anlaşılacağı üzere ne çukurluklar ne de yükseklikler vardır. Düz baskıresmin en bilinen baskı tekniği litografi (taşbaskı) 'dir. Yağ ve suyun birbirine karışmamalarından hareketle aynı yüzey üzerinde baskı yapan ve yapmayan alanlar elde etme esasına dayanır. Değişik sertlikte çeşitleri bulunan, özü kalsiyum karbonat olan taşların yağı kabul etmesi, suyu itmesi bu tekniğin özünü oluşturur. Hazırlanışı ise genellikle şu sırayı izler: Önce taş düz olarak yatırılır, ıslatılır ve üzerine kum veya zımpara tozu yayılır ve ikinci bir taşla, bu taşın üstünden dairesel hareketlerle yüzeyinin temizlenmesi sağlanır (Foto.5,6). Basılacak desenin konturları taşla çizildikten sonra, yağlı kalem veya mürekkeple çizim gerçekleştirilir. Deseni çizilen taş talk pudra ile temizlenir, arap zımpası ve nitrik asit karışımı çözelti yedirilir, daha sonra zımpalanıp kurutulur. Belli bir süre

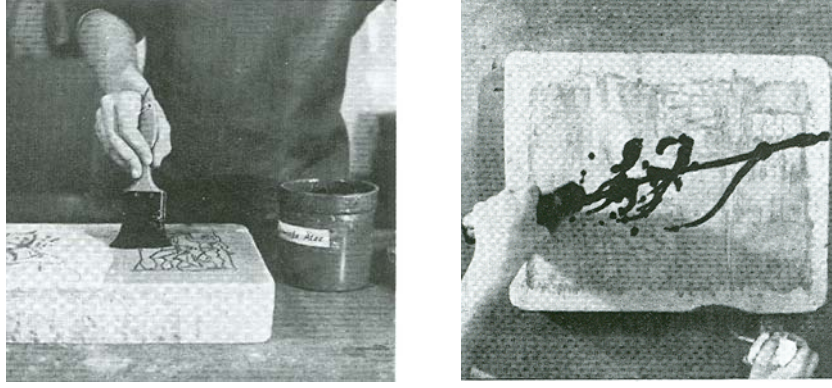
bekletilen taş, terebentin ve asfalt (lak) ile yıkanarak şekillerin boyayı kabul etmesi kolaylaştırılır (Foto.7), üzerine koyu bir kat deneme mürekkebi çekilerek deneme baskı alınır (Foto.8). Düzeltme yapılacaksa bu aşamada yapılır. ilk işlemler tekrarlanır. Baskıya geçme aşamasında önce taş, nitrik asit oranı fazla arap zımkı çözeltisi ile işleme tabi tutulur, taşın köpüklenmesi baskı alınmayacak alanların düşmesini sağlar. Bu sayede taş baskıya hazır hale gelir. Hazırlanan taş, baskı presine konur ve bir ucu deri kaplı bir tahta olan raglenin basınç uygulanarak üstünden geçirilmesi ile baskı alınır (Atalay 2002:56).

Fotoğraf 5: Litografi İçin Kullanılan Kireçli Taşlar.

Fotoğraf 6: Taşın Hazırlanması.

Fotoğraf 7: Taşa İşlenmiş Olan Desenin, Arap Zamkı, Su ve Nitrik Asit İle Sabitlenmesi.

Fotoğraf 8: Taşın Üzerine Mürekkebin Verilmesi.

Bir diğer baskı tekniği olan serigrafi ise bazı kaynaklarda ayrı bir teknik, elek baskı olarak ele alınsa da, çoğu kaynakta düz baskı tekniği başlığı altında tanıtılmaktadır. Serigrafi yönteminde de çukurluk veya yükseklik yoktur. İnce dokunmuş bir ipek, bir çerçeve üzerine gerilir ve bu çerçeve menteşelerle bir masaya sabitlenir. İpeğin baskı alınmayacak alanların örtücü bir (lak, fotoemülsyon) madde ile kapatılmasına örtücü stensil denilmektedir (Burrner 2001:108). Baskısı alınacak alanların üzerindeki lak su yardımıyla temizlenir ve ipek üzerindeki grenlerin açılması sağlanır (Foto.10). Baskı sırasında mürekkep,

lastik bir ragle² ile ipekteki küçük grenlerden geçirilerek kağıda aktarılır (Foto.13).

Fotoğraf 9: Sanatçı Ali Doğan'ın Serigrafi Atölyesinden Bir Görüntü.

Fotoğraf 10: Hazırlanan İpek Kalıp Üzerindeki Dökülmesi Gereken Lakın Su ile Akıtılması ve Kalıbın Kurutulması.

² Ragle: Baskiresimde kullanılan ve uç kısmında lastik bulunan bir çeşit araç.

Fotoğraf 11: Basılacak 4. Renk İçin Resmin Serigrafi Masasına Yerleştirilmesi.

Fotoğraf 12: İpek Kalıp Üzerine Boyanın Verilmesi.

Fotoğraf 13: Ragle Yardımı ile Boyanın Kağıda Aktarılması.

Fotoğraf 14: Serigrafi Tekniği İle Oluşturulan Bir Baskıresim.

3.1.4. Exlibris Baskı Simgeleri

1958 yılında Barselona Uluslararası Exlibris Kongresi'nde kabul edilen ve 2002 yılında Frederikshavn 19. FISAE Kongresi'nde son değişiklikleri yapılan exlibris baskı teknikleri ve bunları ifade eden kısaltmalar (simgeler) listesi aşığıdadır. Baskı tekniği simgeleri ile sınırlı olan bu listede baskı olmayan desen, pastel vb. ile bir tarz olarak bilinen kaligrafik gibi kısaltmalara yer verilmemiştir (www.aed.org.tr., 2003b).

Çukur Baskı / Intaglio Printing

Özgün /Original

C = Çukur Baskı /Intaglio printing (blank); embossing.

(Chalcographie)

C1 = Çelik oyma / Steel engraving

C2 = Hakkak kalemile bakır oyma / Burin (graver or gouge) engraving

C3 = Asitle yedirme / Etching

C4 = Kuru kazıma / Drypoint

C5 = Akuatinta / Aquatint

C6 = Vernikli, şekerli yumuşak yüzeyde yedirme / Soft-ground etching

C7 = Mezotint (mekanik doku yaratma) / Mezzotint

C8 = Plastik gravür / Engraving on linoleum, plastic & other materials

Yeniden Çoğaltma / Reproductive

P3 = Fotogravür baskı / Photoengraving (Heliogravure)

P4 = Tifdruk baskı / Commercial Photogravure, Rotogravure

P10 = Çelik oyma baskı / Etched steel printing (die-printing)

Yüksek Baskı / Relief Printing

Özgün / Original

X = Yüksek baskı / Relief printing (blank). (X=Xylographie)

X1 = Ağaç baskı / Woodcut

X2 = Ağaç oyma baskı / Wood engraving

X3 = Linolyum baskı / Linocut

X4 = Metal oyma baskı / Relief-printed engraved or etched metal plates, notably metal cut

X5 = Metalle çukur-yüksek baskı / Relief-printed metal plates created for intaglio printing

X6 = Plastik oyma yüksek baskı / Relief-printed engraving of other materials, for example synthetic ones

X7 = Taş oyma yüksek baskı / (Chinese) stone stamp

Yeniden Çoğaltma / Reproductive

T = Tipografi, yazı baskı / Typography, letterpress

T1 = Laynotayp baskı / Linotype, indirect letterpress

T2 = Ağaç oyma yüksek baskı / Photoxylography, facsimile wood engraving

T3 = Lastik damga baskısı / Commercial rubber stamp

P1 = Klişe baskı / Line block (cliche) with or without photography

P2 = Yarım ton klişe baskı / Half-tone, for example Photozincography

Düz, Şablon ve Elektronik Baskı / Flatbed, Stencil and Electronic Printing
Özgün /Original

- L 1** =Taş Baskı (Litografi) / Autolithography
L2 = Transfer taş baskı / Autography (transfer lithography)
L3 = Ofset çinkosuyla baskı / Zincography
L4 = Alüminyum baskı / Algraphy (Aluminum)
P8 = Fotograf / Original photograph, hologram
S = Şablon baskı / Stencil, "pochoir"
S1 = İpek baskı / Original serigraphy (silkscreen)
S2 = Boyama şablonla baskı / Mimeography (dye stencil)
S3 = Balmumu kağıtla baskı / Katazome (oiled-paper stencil)
S4 = Hurma suyu ile kapatma baskı / Kappa (katazome made with persimmon juice)
CGD = Bilgisayarda özgün tasarım / Computer generated design

Yeniden Çoğaltma / Reproductive

- P** = Fotografik çoğaltma / Photographic reproduction
PS = Fototayp baskı / Collotype
P6 = Fotolitografi baskı / Photolithography, process transfer lithography
P7 = Ofset baskı / Offset
P9 = Fotografik ipek baskı / Serigraphic reproduction (photosilkscreen)
CRD = Bilgisayarla çoğaltma / Computer reproduced design
Y = Fotokopi / Photocopy and xerography

Diğer Simgeler / Other Symbols

U = Sınıflama dışı teknikler / Technique not listed above, including Frottage, Chinese Rubbing and Collography

.../... = Kalıp sayısı (4/C3 = 4 kalıplı çukur baskı) / Number after the technical symbols = number of passes through the press

/mon. = Monotip baskı / Monotype

/ col. = Elle renklendirme / Hand-coloured

Birkaç teknik bir arada kullanılması halinde araya (+) koymak gerekir. Örneğin; C2+C3+C5

E/A = Sanatçının ürettiği exlibrislerden kendi koleksiyonu için ayrı olarak çoğalttığı baskılar (En fazla 10 adet çoğaltılabilir)

3.1.5. Exlibris'te Yazının Tipografik Düzenlenmesi

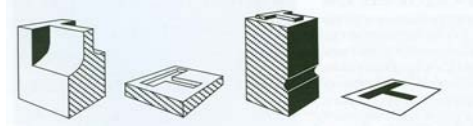
İletişim türleri arasında en gelişmiş olanı insan dilidir. Seslerle oluşan bu iletişim biçimi, işaretler dizgesi haline geldiğinde "**yazı**" diye adlandırdığımız bambaşka bir boyut kazanır. Yazı sessel ortamın işaretlerle oluşturulmuş, dizgelere dönüştürülmüş halidir. Günümüz uygarlığı, yazının, alfabenin ve rakamların üzerine kurulmuştur. UÇAR'a (2004:94) göre, Bu birimsel işaretler tek başlarına anlambilim (semantic) açısından herhangi bir anlam taşımaz, ancak matematiksel niceliğin ve seslerin işaret olarak yerini alma konusunda tanımlanmış bir rol oynarlar. Bu basit işaretler, insanoğlu için, felsefeleri yaymada, bilimde, edebiyatta, önemli bir aracı olmasına karşın, yazının bir sanat, tasarım ögesi olarak kullanılmasında, görsel bir kültür yaratılmasında ve zamanın ötesine geçmede yetkin kılar.

Exlibriste kaligrafi de kullanılmaktadır. Yunanaca güzel anlamına gelen

“graphia” kelimelerinden türemiş, “güzel yazı” demektir. Kaigrafi temelede “harflere güzel biçimler vererek yazma sanatıdır. O nedenle el becerisi, dikkat ve sabır gerektirir (Denli 2004:103).

Günümüzde yazının serüveninde geline nokta oldukça ilginçtir. Yazı tasarımı, çok zaman alan bir daldır; yazı tasarımcıları tek bir yazı ailesi için, bazen tek bir yazı formu için aylarca çalışırlar. Üretilen yazı karakteri uzun bir süre revize edilir, zaman içinde yazı formu yeniden yapılandırılır ve yeni form kullanıma sunulur (Uçar 2004:95). Yazının temel işlevi, işaretler yardımıyla düşünce ve bilgi aktarımı olarak tanımlanabilir. Ancak tipografi bu tanımın bir adım ötesidir, bir anlamda "yazı ile sanat yapma" boyutudur (Uçar 2004:106). SARIKAVAK'a göre (1997:1) tipografi; harf, sözcük ve satırlarla ve boşluklama için gereksinen diğer öğelerle, bir sayfa üzerinde yapılan görsel ve işlevsel düzenlemelerdir.

Tipografi terim olarak ilk kez, GUTENBERG tarafından metal harfleri tanımlamakta kullanılmıştır. GUTENBERG 1450'de bir kitabın tipografi tekniği ile basılabilmesine olanak sağlayan sistemi bulmuştur (Tablo 1). GUTENBERG, tipografi tekniğini geliştirirken, ilk kez Çin'de tahta kalıplara yüksek rölyef olarak oyulan ve “Xylotypography” adı verilen baskı tekniğinden esinlenmiştir. Fakat tipografik baskı tekniği, bir önceki tekniğe oranla çok daha işlevseldir. GUTENBERG, her birinin üzerinde yüksek kabartma bir harfin yer aldığı, bağımsız yer değiştirebilen ve tekrar kullanılabilen metal parçacıklardan yararlanmayı akıl etmiştir (Becer 2002:92). Bugün tipografi, bütün baskı yazıları ve noktalama işaretlerinin sanatsal ve tasarıma dayalı özelliklerini ve üretim teknolojilerini konu alan bir uzmanlık alanı olarak kabul edilmektedir. Tasarlanmış yazı sanatı olarak da adlandırabileceğimiz tipografi, UÇAR'a göre (2004:95) dilin, insanlığın; form ve biçimlere yansımış varlığıdır.

Tablo 1: Johann Gutenberg'in Harf Döküm Sistemi.

PEKTAŞ (2003a:39) tipografiye ilişkin şöyle bir değerlendirme yapar:

"Tipografi, yazının bir sistem içinde boyutlandırılması, düzenlenmesi, basılı hale getirilmesi sürecini kapsar. Doğru ve kolay iletişim tipografinin olanaklarına bağlıdır. Yazıyı oluşturan karakterin seçimi, harflerin iç ve dış boşlukları, birbirlerine oranı, zemin ve değer ilişkileri algılamadaki önemli etkenlerdir. Exlibris, üzerinde taşıdığı resimsel ve tipografik öğeleriyle etkili ve önemli bir iletişim aracıdır. Kullanılan resim de yazı da sahibini simgelemek durumundadır. Adına exlibris yapılan kişiye ya da kuruma özgü tasarlanmalıdır. Exlibris içinde yazıyı iki farklı konumda görmekteyiz. Ya resmin içinde resimle birlikte yer almakta, ya da sadece tipografik öğelerin bir görsel biçime dönüşmesiyle exlibris meydana gelmektedir. Resmin içinde de olsa, yalnız başına da kullanılsa yazı ögesinin dengeli bir birliktelik göstermesi gerekmektedir (Resim 16,17). Görsel şölenin bir parçası olan bu sözcükler (Exlibris ve adına exlibris yapılan kişinin adı soyadı) resimden ayrı düşünülemez. Resmin içindeki yerinin, yönünün ve büyüklüğünün iyi belirlenmesi gerekir. Harflerin büyüklüklerinin çok farklı olması, sözcüklerin farklı karakterlerle yazılması bütünlüğü bozar. Yazının resmin önüne geçmesi veya okunmayacak küçüklükte olması da etkisini zayıflatır."

Resim 16: Özden PEKTAŞ, X3,1999.

Resim 17: Mehmet ASLAN, X3 ,1999.

Exlibris ve yazı birbirinden ayrı düşünölemeyeceğinden harf biçimlerinin de tasarım için önemli elemanlar olduğı söylenebilir. Günlük dilde “yazı karakteri” olarak kullanımına oranla daha az karşılaşılan “harf biçimi” (typeface) kavramı abc’nin özel bir tasarımını belirtir (Sarıkavak 1997:10). “Sesin şekli” olarak adlandırılan yazının karakterleri, içeriğın dışavurumu, önce biçim, sonra ise form olarak karşımıza çıkar. Yazı karakterlerinin sınıflandırılması tipografi sanatının önemli konularından biridir. Sadece “yazı karakteri” tanımı dahi söz konusu öğenin bir karakteri, bir stili olduğunu anlatmaya yeter. Kimi yazılar daha ciddi, kimileri daha dostane, kimileri ise daha teknolojik özelliklere sahiptir. Tüm bu nitelikler yazı tasarımcısı tarafından formun özüne işlenmiştir adeta. Ancak yazıyı doğru kullanmak da bir sanattır ve bu sanatı icat eden kişilere “Tipografi Sanatçısı veya Tasarımcısı” adı verilmektedir. Kullandığımız yazı karakteri uzun uğraşlar sonucunda elde edilmiştir. Hatta bazıları zamanın süzgecinden geçerek günümüze ulaşan formlardan oluşturulmuştur. Bu tip yazılar, yaratıldıkları tarihin birer belgesi durumundadırlar. Bu karakterler beğeni ve işlevsel özellikleri sayesinde hayata katılmış ve yıllarca kullanılmışlardır. Bazı yazı karakterleri zamanla revize edilmiş olsalar da, aralarında yüzyıllar önce tasarlanmış ve halen popüleritesini koruyanları da bulunmaktadır (Uçar 2004:13). Ayrıca her harf biçiminin kimliğini belirten bir adı vardır.

“Bu ad kimi zaman (Baskerville, Bodoni, Caslon ve Garamond'da olduğu gibi) tasarımcısının, ya da (Berkeley, Americana ve Helvetica'da olduğu gibi) bir bölgenin, ülkenin adı olabilir, ya da (Futura, News Gothic, Times Roman ve Avand Gadre gibi) yazı karakterinin tasarım temeline ve anlayışına bağlı olarak bir adı vardır” (Sarıkavak 1997:10).

Exlibris	exlibris	exlibris
EXLIBRIS	exlibris	exlibris
EXLIBRIS	exlibris	exlibris

Tablo 2: Arial, Simsun, Comic Sans, Lucida Console Gibi Yazı Karakterlerinden Birkaç Örnek.

Kullanılan bu yazı karakterlerinin, A'dan Z'ye tüm harfleri düzenleyerek, tasarımını oluşturmak, hem tasarımın kendisi hem de yazı karakterinin doğru algılanabilmesi için önemlidir. Harflerin birbirleriyle olan birliktelikleri, "espas" olarak da adlandırılan harf boşluklarının düzenlenmesini gerekli kılmaktadır. Kelimelerin arasındaki boşluklar "kelime arası boşluk", satırların dikey boşlukları ise "satır arası boşluk" şeklinde adlandırılır. Harfler birbirinden farklı görsel ağırlık ve biçimlere sahiptir. Örneğin L harfi kendinden sonraki harf ile bileşkesinde ayrı bir sıkıştırma gerektirir. A harfi H harfine kıyasla daha çok negatif alana sahiptir (Uçar 2004:133). Her bir harfin bir önceki ve sonraki ile olan ilişkisi boşlukların özenle düzenlenmesini gerektirir (Tablo 3).

EXLIBRIS Harf arası boşlukları düzenlenmiş
E XLIB RI S Harf arası boşlukları düzenlenmemiş

Tablo 3: Harf Araları Düzenlenmiş ve Düzenlenmemiş Boşluklar.

Kişinin bir tür arması, mülkiyet işareti olması nedeniyle exlibrisler, sadece tipografik veya kaligrafik düzenlemelerle de yapılabilmektedir. İsimlerin özgün şekilde yazılması veya baş harflerin düzenlenmesi ile oluşan bu göstergeler adeta bir logoyu çağrıştırmaktadır. Bu nedenle Exlibris sanatçıları, kendilerine özgü bir kimlik yaratma çabası içine girmektedirler. Exlibrislerde harfleri oluşturan siyah alanlarla boşlukların dengesi, birbiriyle uyumlu olmalı ve aynı zamanda algılamayı da kolaylaştırmalıdır (Pektaş 2003:39). Yazı karakterlerini serifli veya serifsiz - harfleri oluşturan ana hatların alt ve üst bitim yerlerinde bulunan tırnak biçimindeki küçük uzantılar serif olarak adlandırılır - (Tablo 4) olarak kullanmak sanatçının tasarımına bağlıdır. Daha önceden de değinildiği gibi, kullanılacak yazı karakterinin bir kişiliği vardır. Bu bağlamda exlibris, adına exlibris yapılan kişinin karakterine, kişilik özelliğine göre yazı karakteri seçilerek exlibris yapılmalıdır. Eğer yazı, resmin içinde düzenlenecek ise resme uygun karakterler kullanılmalıdır.

EXLIBRIS- Serifsiz	EXLIBRIS-Serifli
--------------------	------------------

Tablo 4: Serifli ve Serifsiz Yazıya Örnek.

Tipografi ile exlibrisin karşı karşıya kaldığı en büyük sorun harflerin kapalı ve açık alanları arasındaki dengedir. Bunun bir exlibristeki yanlış uygulaması, resim ve yazıyı daha karmaşık hale getirmektedir. Yazı ve resim uyum içinde olmak zorundadır. Tipografik bir exlibriste kompozisyona yardım edecek bir imaj da yoktur (Resim 18,19,20,21). Tüm güç tipografinin elinde olduğundan, exlibris sadece harflerin gücüyle oluşturulmak zorundadır.

Resim 18: Ali KILIÇ, T+CGD, 40x30 mm., 1999.

Resim 19: Selin BOYANCI, CGD, 2002.

Resim 20: Elif VAROL, CRD, 2002.

Resim 21: Martin BAEYENS, S1, 2002.

3.1.6. Exlibris koleksiyonculuğu

Exlibris koleksiyonerleri sanata karşı duyarlı; exlibrise karşı meraklı ve exlibrislerin bir iletişim aracı olduğunun farkında olan insanlardır. Bu nedenle exlibrisler, konulara, sanatçılara, tekniklere göre değerlendirilip koleksiyonerler tarafından toplanmaktadır. Exlibris meraklıları, ellerindeki çift baskıları diğer kişilerle değiştirerek çok sayıda exlibrise sahip olmaktadır. Bu değiş tokuş sayesinde kendi koleksiyonlarını nitelik açısından geliştirmekte, sayı olarak arttırmaktadırlar.

Exlibris koleksiyonculuğu, uluslararası ilişkilerin gelişmesini, yeni dostlukların oluşmasını, farklı dönemlerdeki sanatın ve tekniklerin öğrenilmesini sağlamıştır. Koleksiyoncular, koleksiyonlarını oluştururken tanınmış sanatçıların exlibrislerinin yanı sıra hanedan armaları, meslekler, çalışma ortamları, ev içleri, silahlar, giysiler, müzik, müzik aletleri, kitaplar, kitaplıklar, baskı atölyeleri, mimari, mühendislik, tıp, sanat, mitoloji, astroloji, spor, tiyatro, dans, nü, kadın,

çocuk, portre, tipografi, erotik, sözcük oyunları, botanik, zooloji, törenler, savaş, ölüm vb...konuları içeren exlibrisleri biriktirirler (Pektaş 2003:25). Özellikle “müzik ve “erotik” konulu exlibrisleri, koleksiyoncuların tercih ettikleri söylenmektedir (Şener 2001:63). Sözgelimi, koleksiyoncuların biriktirdiği exlibrislerden bir örnek verilmesi gerekirse:

“Kitaplığında şarap kültürü üzerine 1000'den fazla kitabı bulunan Polonyalı koleksiyoncu Norbert Lippoczy 5000'in üzerinde şarap motifleri içeren exlibris biriktirmiş; daha sonra bunları Budapeşte Şarap Müzesine bağışlamıştır” (Pektaş 2003a:25).

Onlar için exlibrislerin estetik bütünlüğü, teknik yetkinliği ve resim - yazı ilişkisi de önemli olmuştur. Bu küçük baskıların sanatçısı tarafından imzalanmasına, ne zaman, kaç adet ve hangi teknikle basıldığının belirtilmesine dikkat edilmektedir. Bazı kitapçılarda satılan herkesin alabileceği türdeki isim yerleri boş bırakılmış "evrensel exlibrisler" koleksiyoncular tarafından tercih edilmemektedir (Pektaş 1999:28).

PEKTAŞ'ın (2003:25-26) “Exlibris” isimli kitabında bahsettiği gibi koleksiyoncular, exlibrislerini değişik yöntemlerle saklamakta ve sunmaktadırlar. Exlibrisler, genellikle standart kartlara yapıştırılarak saklanmaktadır. Bu kartlar, A4 ya da 21 x 27 cm. boyutunda olup; başlığında sanatçının adı, doğum - ölüm yılı, ülkesi, üyesi olduğu dernek, exlibrisin baskı tekniği, yapım yılı, toplam sayısı ve sahibinin adı yer almaktadır. Koleksiyonerler için önemli bir başka saklanma şekli olan, zarflama veya kutulama yönteminde exlibrisler; uygun boyuttaki zarf ve kutularda sanatçılara, tekniklere, ülkelere, dönemlere ya da konulara göre sınıflandırılarak saklanmaktadırlar. Dünya üzerinde 1470'den bu yana yapılmış yaklaşık iki milyonun üzerinde exlibrisin, 2.000'den fazla da koleksiyonun olduğu tahmin edilmektedir.

“Sadece Almanya'da 300.000'in üzerinde exlibrisin bulunduğu savunulmaktadır. Almanya'da bu sanatın gelişmesi ve korunması uğruna 1890 yılında Prusya'daki askeri görevinden bile ayrılan exlibris tutkunu Karl EMICH, 1895 - 1906 yıllarında başkanlığını yaptığı derneğine ölümünden sonra 40.000 exlibrislik bir koleksiyon bırakmıştır. Sayısı bilinmemekle

beraber dünyanın en büyük koleksiyonunun İtalyan Gianni MANTERA'ya ait olduğu belirtilmektedir. Büyük koleksiyonlardan biri de Amerika'da Yale Üniversitesi'ne bağışlanmış olan, Irene Dwen Andrews PACE'e ait 250.000 sayfalık koleksiyondur (Pektaş 2003:27). 100 sayfadan oluşan ve İngiltere Müzesi'nde saklanan bir koleksiyonun da Wollaston FRANK'a ait olduğu bilinmektedir" (Pektaş 1989:45).

Tarihçiler ve koleksiyonerler için exlibris listeleri çok önemlidir. Bu listeleri derleyen ve exlibris üzerine araştırmalar yapan çok sayıda uzman bulunmaktadır. Almanya'dan Friedrich WARNECKE, Sylvia WOLF, Andreas Angela HOPF, Dr. Gernot BLUM ve Karl E. LEININGEN, Fransa'dan Louis BOULAN, Henri BOUCHOT, Jacques Charles WIGGISHOFF ve Eugene OLIVIER, İtalya'dan Jacopo GELLI, Amerika'dan James P. KEENAN, Audrey Spencer ARELLANES ve Edward K. CARPENTER, İsveç'ten Carl Magnus CARLENDER, Belçika'dan Benjamin LINNING ve Luc Van den BRIELE (1930-), Danimarka'dan Klaus RÖDEL, İsviçre'den Benoit JUNOD (1945-) exlibris üzerine araştırma yapan uzmanlaşmış kişilerden sadece birkaçıdır. Exlibris üzerine araştırmalar yapıp, çeşitli yayınlarla bunları belgeleyen exlibris tukunlarından Benoit Junod, Luc Van den BRIELE, Dr. Gernot BLUM, W. J. C Van EYCK, Mario de FILIPPIS, William E. BUTLER, Brian North LEE, Remo PALMIRANI, Lars C. STOLT, James P. KEENAN, Eva - Maria WIMMER, Keresi FERENC, Martin R. BAEYENS aynı zamanda çok sayıda exlibrise sahip birer koleksiyoncudurlar (Pektaş 2003a:27).

Önceleri bireysel olan ve en düz tanımla kitabın sahiplik belgesi sayılan exlibris, koleksiyonculuk ile birlikte insanlarda bu alanda da örgütlenme bilincini uyandırmıştır. 'Tarihsel süreçte exlibris' başlığı altında daha öncede bahsedildiği gibi 1890'da Londra da "Exlibris Topluluğu" adında ilk koleksiyoncular derneği kurulur. 1891'de Almanya'da, 1894'te Fransa'da, 1904'te İsveç'te, 1908'de İsviçre ve İtalya'da, 1918'de Belçika'da kurulan exlibris dernekleri, basılmış kitaplarıyla, eğitici bülten ve belgeleriyle exlibris için önemli gelişmeler sağlamıştır (Akbaba 2003:76).

Koleksiyonculukla birlikte, yurt dışında uzman kişilerce fiyatlarının özenle takip edildiği bir exlibris piyasası oluşmuştur. Exlibrislerin fiyatları sanatçısına ve tekniğine göre değişim göstermektedir.

1980 yılında Almanya'da bir yaprak exlibrisin fiyatı 1 - 10 DM arasında değişmekteyken, 1985 yılında 100 sayılı metal gravür bir exlibris çalışması 500 - 1000 mark, aynı sayıdaki ağaç ya da linolyum baskı 200 - 300 mark, litografi baskı ise 250 - 400 mark arasında alıcı bulmuştur. 1990'larda Amerika'da bir exlibris tasarımı için baskı hariç en az 100 ile 600 dolar arasında bir ücret talep edilmekteyken, iyi tanınan bir sanatçının, orijinal bir tasarımı için bu rakamların dört katı istenmiştir. Bu fiyatlar, sanatçının tanınmışlığına, kullanılan malzemeye ve tasarımın taşıdığı değere bağlı olarak bugün çok daha büyük rakamlara ulaşmaktadır. Kolay bulunmayan eski tür exlibrisler (geleneksel) ise, normal fiyatının çok üzerinde satılmaktadır. Bunları ancak büyük koleksiyonlarda görmek mümkündür (Pektaş 2003a:26).

3.2. EXLIBRIS ÇÖZÜMLEMESİ İÇİN TEMEL İLKELER VE ÖRNEK EXLIBRIS ÇÖZÜMLEMELERİ

Sanatçı, sanatçı olmayanın biçim dediği şeyi içerik olarak algılayan kişidir.

Friedrich NIETZSCHE

Tezin bu bölümünde, Türk ve yabancı exlibris sanatçılarına ait farklı teknik ve üslupta yapılmış on adet exlibris çözümlenecektir. Bu exlibrislerin çözümlenme amacı, Prof. Hasip PEKTAŞ'a nasıl bir bakış açısıyla yaklaşılması gerektiğine bir ön hazırlıktır ve aynı zamanda sanatçının exlibrislerinin çözümlenmesi sırasında, değişik bakış açıları yaratmaya olanak sağlayacaktır. "Teknik Eleştiri" yöntemiyle incelenecek olan exlibrisler, kendi iç dinamikleriyle irdelenmeye ve anlamlandırılmaya çalışılacaktır. Nitekim teknik eleştiriye göre, exlibrislerde aranması ve çözümlenmesi gereken öğeler şöyle sıralanabilir:

- a) Konu ve içerik
- b) Kompozisyon
- c) Renk
- d) Çizgi
- e) Doku
- f) Form
- g) Işık- gölge
- h) Perspektif

Tüm bu öğeler göz önünde bulundurularak çözümlenme sırasında yanıtlanması gereken iki soru olacaktır;

_ Bu exlibris **ne anlatıyor?**

_ Bu exlibris demek istediğini **nasıl anlatıyor?**

ERİNÇ'e göre (1995:69) bu iki sorunun yanıtı bir anlamda teknik eleştiri oluşturur.

“Teknik eleştiri, bir ‘Biçim Eleştirisi’ gibi düşünülebilirse de ‘neyi, nasıl veriyor?’ sorusuna yanıt olduğu için daima içerikle de bağıntılıdır. Bu nedenle ‘Teknik Eleştiri’, bir yandan resmin dışında kalan ‘konu’yu, bir yandan da resmin ‘içerik’ini biçimleme ile birlikte hesaba katar. Biçimin, resmin öğelerinden ikisi ile (konu ve içerik) hesaplaşmasıdır bir anlamda teknik eleştiri.”

Biçim-içerik kavramlarını daha da açmak gerekirse; bunların fayda ve zevk işlevine bağlı kavramlar olduğunu söyleyebiliriz. Önemli olan biçim denilen kavramdan ne anladığımızdır. Sanat eserinin özünü biçimde arayanlar, “önemli olan söylenen değil nasıl söylendiğidir” düşüncesine dayanırlar. “söylenen şey” (içerik) söyleyişten ayrı olarak vardır (Moran 1994:149) Sözelimi daha önceden de açıkladığı gibi çoğu exlibris sanatçısı müzik, şarap, erotik vb. konularını ele almıştır ki, bu eserin konusudur. Konunun yanı sıra bir de eserin içindeki konu vardır ki bu da “içerik”tir. İçerik, ham konunun eserin içinde aldığı haldir, yani sanatçının elinde işlenmiş hali. Bu anlamda, üretilmiş exlibrislere bakıldığında, erotik’liği işleyen Hasip PEKTAŞ, Natalia LAMANOVA, Kim BRUSTEN, Onnik KARANFİLİAN gibi sanatçıların konusu aynı, ama içerikleri başkadır. MORAN’a (1994:151) göre, “Söyleyiş” (biçim) ise sonradan eklenmiş, daha doğrusu giydirilmiş bir değerdir. Bir anlamda da kalıp

Konu, biçim ve içerik birbirinden bağımsız yapılar değildir. Biçim düşünceyi, düşünce biçimi etkiler. Tüm bu değerler birlikte düşünüldüğünde, konu, biçim ve içerik sürekli ilişki ve devinim içindedir. İşte bu devinimin getirisi olan teknik eleştiri yöntemi, doğru bir çözümleme yapmak için yön verici olacaktır.

Bu yöntemle birlikte çözümlemelerinin yapılacağı **exlibrislerin varlık koşulları** da temel ilkeler olarak ele alınacaktır. ERİNÇ (1996: 70-71), exlibrisin varlık koşullarını şu şekilde sıralamıştır:

“a) Kendi başına, bağımsız bir sanat yapıtı olmalıdır. Exlibrislerin, klasik ya da çağdaş özgünbaskı tekniklerinden biriyle yapılmış olması gerekir. İster ağaç, taş, metal ya da linol gibi baskılar, klasik baskılar kullanılsın, ister serigrafi, fotogravür ya da bilgisayar gibi çağdaş..., mutlaka

belli sayıda ve belli nitelikte üretilmiş olması bir zorunluluktur. Bundan sonraki çoğaltmalar ancak reproduksiyon değerini taşır.

Bir exlibrisin iki iyelik durumunu birarada taşıması kaçınılmazdır. Biri sanatçısını, diğeri de adına yapılanı imler. Bu iki ad, ister aynı alanda yer alsın, ister farklı, mutlaka kaligrafik bir nitelik taşımak durumundadır ki bu da o yapıta ikinci bir sanatsal sıfat yükler, yüklemelidir. Kaldı ki exlibrislerde her türlü yazımsal ifade de kullanılabilir. Bir özdeyiş, bir espri, bir dize vb... Bunlarla içerik, sanatsal bir bütünlük göstermek durumundadır.

Salt bu varlık koşulu nedeni ile bir exlibris, tıpkı bir resim gibi, bir özgünbaskı gibi, tek başına (kitapsız olarak) sergilenebilir.

b) Ontik bütünlüğü ve tamamlanmışlığı açısından sanatçısının adını taşımalıdır. Bu ad, kuru bir sözcük olarak kabul edilemez, ya da bir imza olarak... Sanatçısının hem teknik becerisini, hem artistik yetisini, hem de üslubunu simgeler. Yani bir "kişilik" göstergesi olmak durumundadır da.

c) Exlibris, kimin kitabını, kimin kitaplığını tanımlıyorsa onun kimi özelliğini de imlemek durumundadır. Beğenisinden, kişisel özelliklerine, farklı statü kimliklerine kadar bir şeyi, bir şeyleri imleyebilir. Bu nedenledir ki sanatçı ile kitap sahibi arasında şu ya da bu yolla bir ilişki kurulmuş bulunması zorunluluktur diye düşünülebilir.

d) Her bir exlibris, evrensel baskı simgelerini de taşımalıdır. Tıpkı özgünbaskıda olduğu gibi, hem kaç adet basıldığını, kaçınıcı basım olduğunu ve eldeki o exlibrisin, o baskının kaçınıcı olduğunu göstermeli, hem de baskı türü kodlanmış bulunmalıdır."

Teknik eleştiri ve exlibrislerin varlık gerekçelerine kısaca değindikten sonra birkaç exlibris yapıtı üzerine yapılacak çözümlemeler, exlibrisi daha anlaşılır kılacaktır.

3.2.1. Karel BENES, “ΒΑΣΙΛΗΣ ΖΕΥΓΡΑΝΗΣ”, 1994.

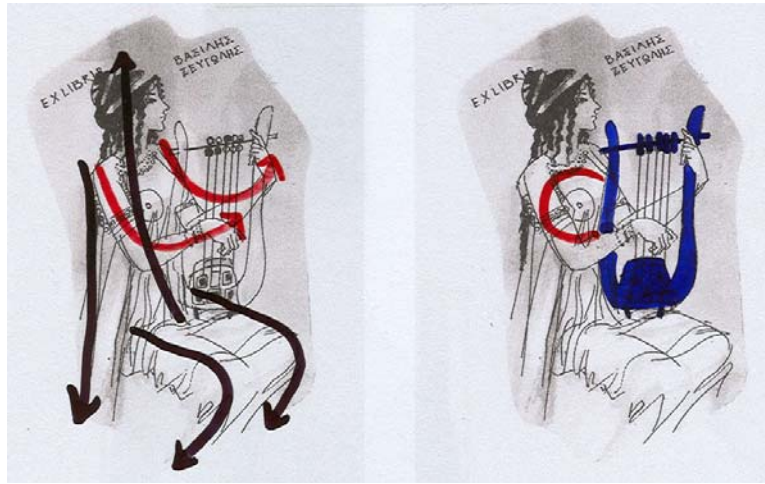

Resim 22: Karel BENES, L, 180x170 mm., 1994.

Şekil 1: Kontur Çizim Şeması.

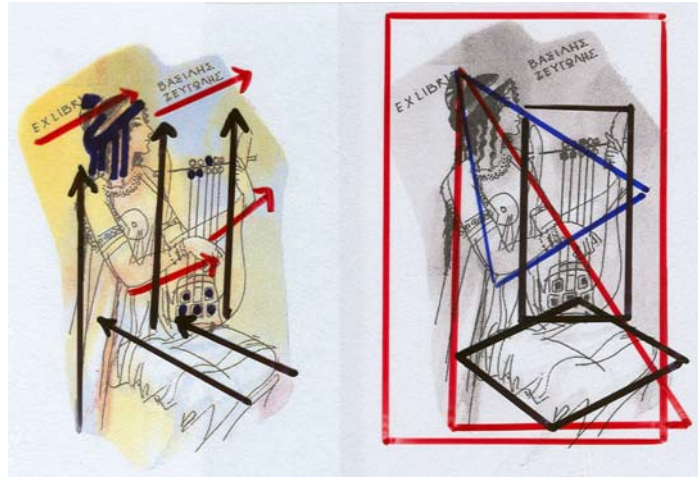
Çek Cumhuriyetinden olan Karel BENES, 1994 yılında yaptığı bu exlibrisi, litografi (taş baskı) tekniği ile kağıda aktarmıştır. Exlibriste dikkati çeken biçim, bir kadın figürüdür. Tasarımda yatay ve dikey hareketler (kontra hareketler) uygun bir şekilde yerleştirilerek kompozisyonda denge sağlanmıştır (Şekil 2). Kompozisyondaki kadın figürünün göğüs bölgesinin çıplak olması dikkati çeker. Resimdeki bir başka unsur ise, kadın figürünün elindeki müzik aletidir (Şekil 3). Roma dönemindeki eğitimli kadını yansıtan bu figür, güzel ve alımlıdır. Sade ve tek çizgi ile oluşturulan desende, derinlik ve mekan gibi plastik öğeler aranmamalıdır. Exlibrise bütün olarak bakıldığında, kullanılan biçimsel öğelerin en yalın anlamıyla ifade edilmesi nedeniyle bu exlibris, yüzey resmi niteliğindedir.

Şekil 2-3: Kontra Hareketler Şeması, Müzik Aleti Gösterim Şeması.

Exlibrisin konusu, müzik ve erotizimdir. Her iki konunun bir arada çalışılması, exlibrise lirik bir ifade kazandırmıştır. Tasarımdaki şiirselliğin tek nedeni, exlibrisin konusu değildir. Kullanılan renklerin yumuşaklığı ve biçimlerdeki yalınlık, bu durumu destekleyen en önemli iki unsurdur. Ayrıca, litografi tekniğinin sunduğu olanaklar nedeniyle, suluboya etkisini andıran lekelerin varlığı da bu şiirselliği pekiştiren en önemli etkidir.

Açık renklerden oluşan exlibriste, sarı ve beyaz rengin ağırlıklı olarak kullanıldığı görülür. En az siyah renk kadar koyu olan kahverengi ise, sadece figürün saçlarında ve müzik aletindeki tellerin uç kısımlarında kullanılmıştır (Şekil 4).

Şekil 4-5: Genel Hareket ve Geometrik Bölünme Şeması .

ΒΑΣΙΛΗΣ ΖΕΥΓΛΑΗΣ isimli kişiye yapılan eser, kişinin beğenisini, kişisel özelliklerini vb. şeyleri imleyebileceğinden dolayı, exlibris sahibinin müzik ve erotizim konularıyla ilgili olabileceği düşünülebilir. Yazı karakterleri exlibrisin sağ ve sol üst köşelerine yatay olarak yerleştirilmiştir. Yazının bu şekilde yerleştirilmesi, oturan figürün yönüyle de paralellik sağlamıştır. Kompozisyonda bu uyumu sağlayan bir başka unsur da figürün kollarının aynı yöne doğru, yukarı hareketle resmedilmesidir. Dikkat edilirse figürün kollarının duruşu ile yazı karakterinin ritmik hareketi sıralıdır; ilk önce “EXLIBRIS” yazı karakteri, sonra exlibris sahibinin adı kompozisyonda yerini alır. Figürün kol hareketinde de durum böyledir; ilk önce sağ el, sonra sol el şiirsel ve ritmik hareketlerle (genel hareketler) yukarı doğru yükselir (Şekil 4).

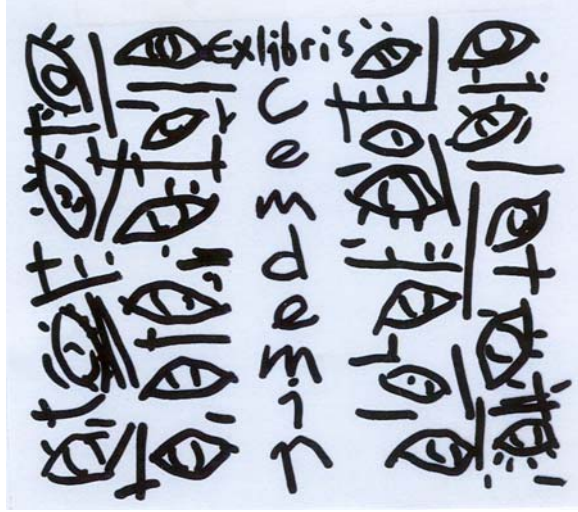
Genel olarak dikdörtgen biçimli bu exlibriste, iki ayrı kompozisyonu bir arada görmek mümkündür. Birincisi, figürün kendi içinde oluşturduğu üçgen kompozisyon, ikincisi ise, figürün dışındaki lekelerin oluşturduğu dikdörtgen (geometrik bölünme) biçimine yakın kompozisyonudur (Şekil 5).

Güzellik, sadelik ve müzik gibi kavramları imleyen bu yapıt, müziğin ritmindeki huzuru da izleyiciye yansıtmaktadır. İzleyici, exlibris sahibinin kişilik özelliklerini bilmesede de, yapıtı incelediğinde, o kişinin huzur dolu yaşamını bir öngörüyle hissedebilir.

3.2.2. Ali DOĞAN, “Cem DEMİR”, 2002.

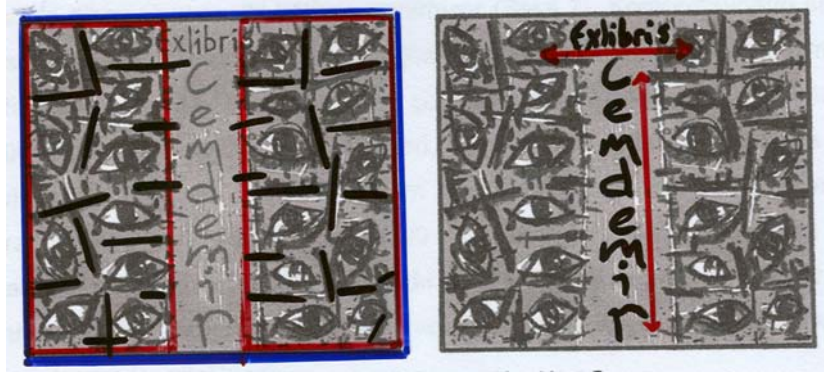
Resim 23: Ali DOĞAN, 4/S, 112x102 mm., 2002.

Şekil 6: Kontur Çizim Şeması.

1. Balkan Exlibris Trienali'nde, Köprü konulu yarışmada, Joan Records Company Özel Ödülü alan Ali DOĞAN, bu exlibrisi sanatçı arkadaşı Cem DEMİR adına yapmıştır. Exlibris, Yugoslavya'da BALKANKULT tarafından organize edilen sergiden sonra Almanya'da Frankfurt kitap fuarında da sergilenmiştir.

Exlibrisin kompozisyonu kare olarak tasarlanmış ve tasarım kendi içinde ortadaki dikey çizgiyle, iki bölüme ayrılmıştır (Şekil 7). Kompozisyonun sağında ve solunda yoğun olarak kullanılan göz biçimleri irili ufaklıdır. Göz biçimlerinin aralarında kısa kısa, dikey ve yatay çizgiler bulunur (Şekil 7). Tasarımın orta bölümünde "cem demir" adının harfleri, dikey olarak yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. "Exlibris" yazısı da, "cem demir" yazı karakterinin üzerinde yatay olarak yerini almıştır (Şekil 8). Köprüyü veya akan bir nehri andıran orta bölüm tasarımı ikiye bölen biçim durumundadır. Resimde kullanılan mavi renkler, suyu, nehri ve denizi çağırıştırır. Gözlerin etrafında olan koyu mavi renk ise, göz biçimini vurgular niteliktedir.

Şekil 7-8: Geometrik Bölünme ve Yazı Yönü Şeması.

Sanatçı Ali DOĞAN, yapmış olduğu exlibris için şunları söyler:

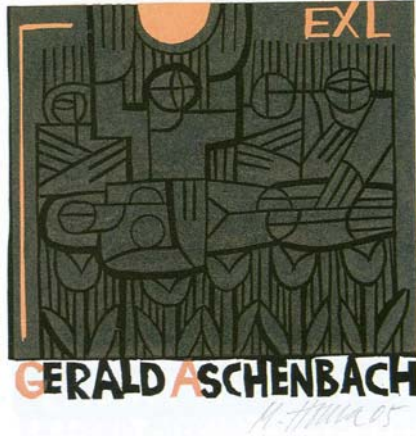
“Exlibrisleri kişiye, kurumlara veya konulu yarışmalara göre hazırlarken anlatılmak istenen düşüncenin beraberinde, sanatçının kendi tasarım anlayışı veya kullandığı biçimler de bir o kadar önemlidir. Yani anlatılmak istenen düşünce, tasarımcının biçim ve imgeleri ve bunları tamamlayan yazı biçim ilişkisi çok önemlidir. Köprü konulu olan exlibrisi hazırlanırken tasarım aşamasında, bu kavram üzerine düşünerek hareket ettim. Kompozisyonu oluşturulurken köprüyü çağrıştırmak için yüzey ikiye böldüm. Kullandığım göz biçimlerini yüzeyin her iki tarafına yerleştirdim. Buradaki gözler aynı zamanda insanı, yaşamışlığı, duyguyu, görmeyi ve tanıklığı da çağrıştırmaktadır. Yazı ise, köprüyü ve suyu imleyen dikey mavi bölüm üzerine yerleştirdim. Kullanılan harf karakterini, gözlerle uyum sağlaması için fırçayla el yazısı ile yazdım” (Ek-3:1c).

Serigrafi ile çoğaltılan bu çalışmada kullanılan 4 renk tasarımı zengin kılınıştır. İlk önce, açık mavi renk kalıbının yüzeye aktarılmasının ardından direkt ipek kalıp üzerine pastel boya ile çizgisel etkiler yaratılmıştır (göz etrafındaki mavi çizgili yerler). Kalıp fotoemülsüyonla kapatılıp kuruduktan sonra gazyağı ile pastel boyalar silinip kalıp açılmış ve basılmıştır. Kırmızı lekeler ve yazı ipek kalıba pozlanarak basıldıktan sonra, siyah renk de aynı şekilde yüzeye aktarılmıştır.

Konulu bir yarışma için yapılan bu eser kişiyi imlemediğinden dolayı Cem DEMİR adlı kişinin özelliklerini içermemektedir. Ancak, çoğunlukla minimal

tarzda resimler yapan sanatçının eserini Cem DEMİR'e gönderme niteliğinde tasarlamış olduğu düşünülebilir.

3.2.3. Miroslav HOURA, "Gerald ASCHENBACH", 2005

Resim 24:Miroslav HOURA, X3/2, 87x90 mm., 2005.

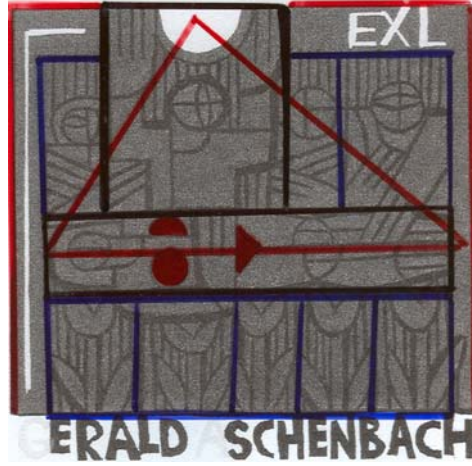
Şekil 9: Kontur Çizim Şeması.

Miroslav HOURLA tarafından 87x90 mm olarak tasarlanan exlibris, ağaç ve linol baskıresim (X3/X2) tekniğiyle çoğaltılmıştır. Oluşturulan linol ve ağaç kalıplarından öncelikli olarak turuncu renkteki kalıbın (ağaç kalıp) basılmış olduğu, daha sonra da gri ve siyah renklerinin, linol kalıpla basılmış olduğu düşünülmektedir.

2005 yılında Polonya'da düzenlenen VI. Uluslararası Exlibris yarışmasında sergilenen bu exlibris, yalın ve grafiksel çizgilerden oluşur. Çizgiler yalın olmasına karşılık serttir. Tasarımda yer alan yuvarlak (daire) formlar da aynı şekilde ifade edilmiştir: Yalın ve sert. Daire formunun sertliği, içine yerleştirilen kısa çizgiler ile oluşturulmuştur. Lale'ye gönderme yapan bitki ve insan formundaki bu grafiksel tasarım, kare olan kompozisyonun tamamını oluşturan bir stilizasyondur.

Yapıtı ilk bakıldığında beş figür sezilmektedir. Bunlardan dördü exlibrisin üst tarafına sıralanır. Tasarımda, soldan ikinci figür, kalın çizgilerle daha belirgin bir biçimde ifade edilmiştir. Yatay şekilde yerleştirilen beşinci figür de belirgindir ve kompozisyonun orta kısmındadır. Dikey olarak kompozisyonda yerini alan diğer üç figür çok belirgin değildir. Dikey olarak, kalın çizgilerle tasarlanan figürlerden belirgin olanı erkeği, yatay olan figür ise kadını temsil etmektedir (Şekil 10). Exlibrisin alt kısmında da ikişer yapraklı, beş lale çiçeği dikkati çeker.

Belirgin ve kalın çizgilerle oluşturulan iki figür tasarımın merkezinde üçgen (geometrik bölünme) bir kompozisyon oluştururlar (Şekil 10). Aslında tasarımın bütününe bakıldığında iç içe geçmiş iki kompozisyon görülecektir. Birincisi, kapalı form olarak düşünülen kare kompozisyon, ikincisi, karenin içinde yer alan iki figürle oluşturulmuş üçgen kompozisyonudur.

Şekil 10: Geometrik Bölünme Şeması.

Bu exlibris, bir yüzey resmi. Dolayısıyla bir etki sözkonusudur, öteyandan yüzey resmi olmasına karşın çizgilerdeki birim tekrarları ve figürlerdeki plan ilişkisi, exlibrise hareketlilik ve derinlik kazandırmıştır.

Çalışmanın renksizliği dikkat çekicidir. Sadece üç renk vardır; koyu gri, siyah ve turuncu. Kompozisyona hakim olan renk koyu gri'dir ve resimde fon olarak kullanılmıştır. Biçimleri oluşturan renk siyah'tır. Exlibrisin sol tarafında bulunan çizgi turuncu renktedir ve aşağıdan yukarıya doğru uzanır. Çizgiyi takip eden yarım daire ve exl. yazı karakteri de, yine turuncu renk ile oluşturulmuştur. Exlibrise bütün olarak bakıldığında, soğuk rengin hakim olduğu görülür ve bu renk dağılımı exlibrise, ölüm soğukluğunda bir atmosfer kazandırmıştır.

Exlibrisin sahibinin adı, büyük harflerle kompozisyonun en alt kısmındadır. Sadece "GERALD ASCHENBACH" adının baş harfleri turuncu renkte, kalan diğer harfler siyah renktedir. Kalın puntolarla oluşturulan "GERALD ASCHENBACH" yazısı kompozisyonun içinde değil, dışında tutulmuştur (Şekil 11).

Şekil 11: Yazı Görünümü Şeması.

İzleyicide sıkışmışlık ve gerginlik duygusu yaratan bu exlibris, boğucu ve sıkıcı bir atmosfere sahiptir. Exlibrisin, adına yapılan kişiyi imlediği düşünüldüğünde, Miroslav HOURA'nın bu çalışmada, kadın- erkek, yaşam- ölüm kavramlarını sorgulayan bir tavır içinde olduğu düşünülebilir. Sözgelimi, yatay olarak tasarlanan kadının öldüğü ve onun defnedilmesi esnasındaki erkeğin yaktığı ağıt simgeleniyor olabilir. Dikkat edilirse, kalın çizgilerle oluşturulmuş erkek figürü ellerini havaya kaldırmış, feryat eder bir görünümündedir (Şekil 11). Arka tarafta bulunan diğer üç figürün el hareketleri, üzüntü duydukları hissini verir. Konusu ölüm olan exlibris de sanatçının, içerik olarak ölümün yarattığı tarajediye karşı yalvaran, haykıran toplu bir ifadeyi aktardığı söylenebilir.

Exlibristeki kasveti hissettiren, o duyguyu izleyiciye yansıtan sadece biçimler, renkler değil, aynı zamanda da işlenen konu ve içeriktir de. Bu bağlamda, exlibrisin konusu, biçimi ve içeriği, exlibrisi net kriterlerle ortaya koymaktadır. Sanatçı Miroslav HOURA, 2005 tarihli yapıtının sağ alt köşesine imzasını atmıştır.

3.2.4. Julian Dimitrov JORDANOV, “G. DUMON”, 2002.

Resim 25: Julian Dimitrov JORDANOV, C3+C5, 126x97 mm., 2002.

Şekil 12: Kontur Çizim Şeması.

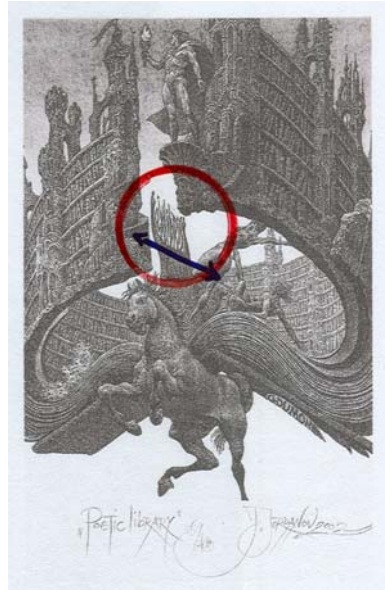
1965 doğumlu Bulgar sanatçı Julian Dimitrov JORDANOV tarafından yapılan exlibris, 2003 yılında, Ankara Exlibris Derneği'nin düzenlediği uluslararası exlibris yarışmasında birincilik ödülüne layık görülmüştür. Sanatçının 2002 yılında yaptığı bu exlibris, metal gravürdür. Asitle yedirme ve akuatinta (C3+C5) tekniğinin bir arada kullanıldığı exlibris, G. DUMON adına yapılmıştır. JORDANOV'un kendisi için özel (E/A) olarak baskısını aldığı exlibris tek kalıp ile çoğaltılmıştır.

Exlibris, kapalı kompozisyon olarak tasarlanmıştır. Kompozisyonda ilk dikkati çeken, şaha kalkmış durumda olan kanatlı at (Pegasos³) figürüdür. Daha sonra, katedral, kale vb. görünümlü, büyük bir kütüphane göze çarpar. Kompozisyona, yatay, dikey ve diagonal çizgiler hakimdir. Diagonal olan çizgiler (Kontra Hareketler) , kompozisyonun merkezine doğru yönlendirilmiştir (Şekil 13). Dikkat edilirse kompozisyonda üç öge hareketlidir. Birinci ve ikinci ögeler kompozisyonun sağ tarafında, merkeze yakın olan iki figürdür. Üçüncü öge ise at figürünün kendisidir. Tasarımdaki diğer elemanlar statik ve katıdır (Şekil 14).

³ Pegasos: Medusa'nın kanından doğma kanatlı at (Erhat 1993:239).

Şekil 13-4: Kontra Hareketler Şeması, G. Dumon Yazısı ve At Biçimini Gösterim Şeması.

Şekil 15: Exlibris Yazısı Gösterim Şeması.

“Exlibris” yazısını görmek ve kime yapıldığını anlamak için yapıta çok dikkatli bakmak gerekmektedir. Çünkü, sanatçı ustalığını kullanarak resimle yazıyı birbiri içinde eritmeyi başarmıştır. “EXLIBRIS” yazısı, kütüphanenin merkezindedir ve büyük harflerle yatay olarak yerleştirilmiştir (Şekil 15). Yazının yerleştirildiği mekan dikkatli incelenirse, bir taht biçiminin varlığı belirir. “EXLIBRIS” yazısı tahtın baş kısmını oluşturmuştur. Yazının kaligrafik düzeni, resimdeki plastik öğelerle ahenk içindedir. Exlibrisin kime ait olduğunu anlamak için exlibrisin sağ alt köşesine bakmak gerekir. Exlibris incelendiğinde, kitap kapağının üstüne, “G. DUMON” yazısının zarifçe yerleştirildiği görülecektir.

ERİNÇ (2004:87), bu durumla ilgili olarak düşüncelerini şöyle ifade eder:

“JORDANOV’un kaligrafik becerisi belki de onun birinci sıraya yerleşmesini sağlamıştır. Exlibris sanatının ön koşullarında olan “yazı ile resmi bütünleştirme” ilkesi için tipik bir örnektir JORDANOV. Exlibris sözcüğü ile yapının kime ithaf edildiğini bulabilmek için özel bir dikkat, hatta inceleme gerekir diyebilirim” (Erinç 2004:87).

Exlibrisin tasarımına bütün olarak bakıldığında, detaylı bir şekilde betimlenen at figürünün, mitolojik bir ifade kullanılarak tasarımılandığı fark edilir. At figürünün yelelerinin altında, kitap sayfalarını andıran çizgisel bir form görünmektedir. Figürün hemen üstünde, atın kanatlarını simgeleyen, devasa bir kütüphane kuruludur. Göğe doğru yükselen, devasa kütüphane görüntüsüyle, asil olan at figürünün birleştirilmesi, resmin içeriğini daha da kuvvetlendirmiştir. Sayıca fazla görünen kitaplar da, kütüphanenin zenginliğini betimlemektedir. Bu anlamda, exlibrisin sahibi olan G. DUMON’un ne kadar büyük, geniş ve güçlü bir kütüphaneye sahip olduğu tahmin edilmektedir.

JORDANOV’la yapılan görüşmelerde, yapıtını şu cümlelerle dile getirmiştir:

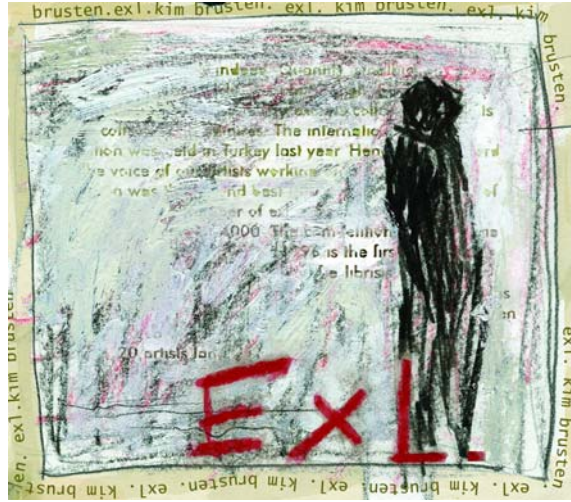
“Poetic Library” (Şiirsel Kütüphane) exlibrisi Belçika’dan, bay Gryson DUMON tarafından ısmarlandı.

Exlibrisi oluştururken intaglio⁴ tekniklerini kullandım: Asitle yedirme (C3), akuatinta (C5). Exlibrisin merkezi kompozisyonu ve açık sembolleri var. Pegasos yazarın yaratıcılığının sonsuz sembolü, yaratıcı sürecin temeli ve başlangıcı.

Çalışmamda, yaratıcılığı da ortaya çıkaran bazı detaylar var, örneğin ilham veren melekler.

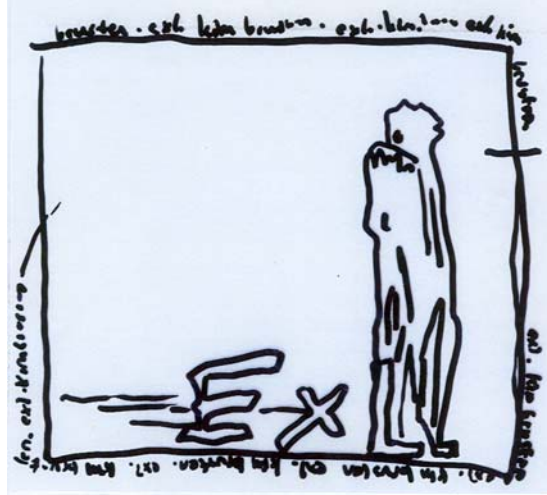
Kitaplar daha ileri ve yaratıcı çalışma için bir neden. Ancak bu şekilde insan ruhunun ve kültürünün kuleleri yükseltilir. İnsanlık tarihinde bir çok büyük şair var, fakat literatürün tahtı daima boş, çünkü o yeni ufuk çizgisini sembolize ediyor ve sürekli gelişimin yanında duruyor" (Ek-3:2c).

3.2.5. Ayben KAYNAR, "Kim BRUSTEN", 2005.

Resim 26: Ayben KAYNAR, CGD, 100x95 mm., 2005.

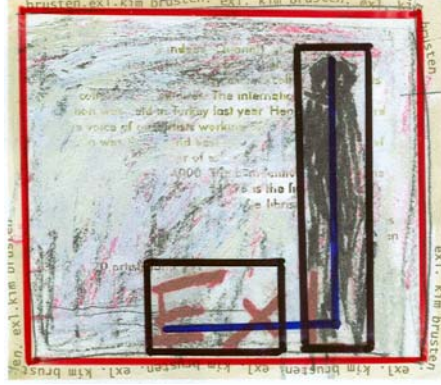
⁴ Intaglio: Yüzeyin kazınarak ve oyularak tasarımın oluşturulması için kullanılan ve kökeni İtalya'ya dayanan baskıresim tekniğı (Simmons 2002:65).

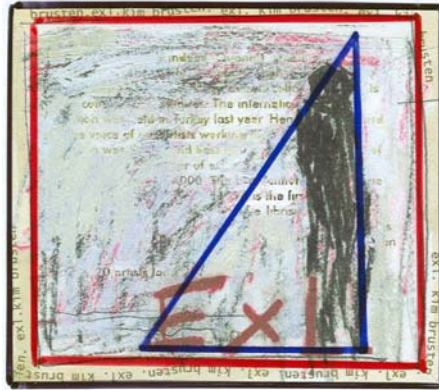
Şekil 16: Kontur Çizim Şeması.

Kim BRUSTEN adına yapılan bu exlibris, Ayben KAYNAR tarafından CGD (bilgisayarda özgün tasarım) tekniğiyle çoğaltılmıştır. II. F.I.S.A.E. Uluslararası CGD Exlibris yarışmasında kataloga basılmaya değer görülmüş ve sergileme almıştır. İlk önce kağıt üzerine karakalem, kuruboya, guaj ve pastel ile çalışılan tasarım, daha sonra bilgisayarda kullanılan Photoshop ve Adobe Illustrator programlarıyla biçimlendirilerek tasarlanmıştır.

Kompozisyonunda ilk dikkati çeken, koyu renkteki figür ve “EXL.” yazı karakteridir. Ters “L” hareketi (Kontra Hareketler Şeması) ile kompozisyonda yerini alan bu iki form, kare kompozisyonun içine yerleştirilmiştir (Şekil 17). Açık kompozisyon biçiminde tasarlanan exlibrisin bütününe bakıldığında, iç içe geçmiş iki kare formunun olduğu görülür. (Şekil 18).

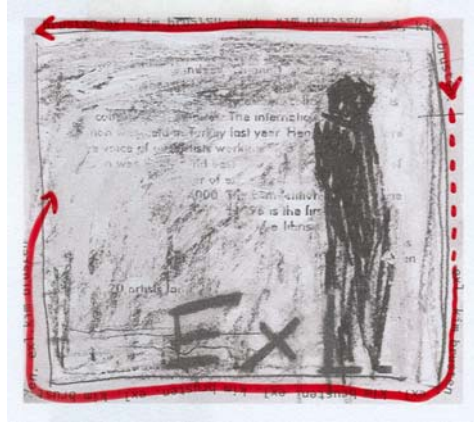
Şekil 17: Kontra Hareketler Şeması.

Şekil 18: Geometrik Bölünme Şeması.

Exlibrisin fonuna bakıldığında, çok fazla okunaklı olmayan, silik bir biçimde yazılmış, exlibris sanatına ilişkin yazıların olduğu görülebilir. “Kim Brusten” ve “exl.” yazı karakteri, kare kompozisyonun dört kenarını da çevrelemiştir (Şekil 19). Birim tekrarı ile oluşturulan bu yapıda amaç, imlenen kişinin adını ve exl. yazısını daha fazla vurgulamaktır. Bu yapıyı oluşturmanın bir başka amacı, kompozisyona farklı bir hareket kazandırmaktır. Büyük punto ile yazılan “EXL.” yazı karakteri ise, kompozisyondaki figürün, sol alt kısmına

yerleştirilmiştir. 'EXL.'in "L'si ve kısaltma noktası, figürün ayaklarını oluşturan biçimlerdir (Şekil 20).

Şekil 19: Yazı Yönü Gösterim Şeması.

Şekil 20: L Harfi ve – (tire) gösterim şeması.

Tasarıma hakim olan beyaz, bej, açık yeşil vb. renklerin dışında, siyah ve kırmızı renk, kompozisyonun ağırlık noktasını oluşturur. Bu iki renkten oluşan iki ayrı biçim üçgen kompozisyonu oluşturur. Ayrıca, kırmızı ve siyah gibi şiddetli renklerin bir arada kullanılması, exlibrise dramatik bir ifade kazandırmıştır. Tek başına ve düşünceli olarak bir köşede duran insan figürü yalnızlığı ifade eder. O

nedenle tasarımda ekspresif tatlarda hissedilmektedir. Bununla birlikte, tasarımın arka fonundaki savruk fırça vuruşları, yaratılmaya çalışılan ifadeyi daha da pekiştirir.

Belçikalı exlibris sanatçısı Kim BRUSTEN'e yapılan bu çalışma, kişinin exlibris sanatıyla ilişkili olduğunu ifade eder niteliktedir. Resimde kullanılan figür BRUSTEN'i, figürün ayaklarını oluşturan "EXL." yazısı da, exlibris sanatıyla ilerleyen, yürüyen bir insanın ayaklarını temsil etmektedir. Ayrıca, arka fondaki exlibrisle ilgili silik yazılar, kişinin exlibris sanatıyla yakın ilgisini vurgulamaktadır.

3.2.6. Nazan TEKBAŞ TANYU, "Nazan TEKBAŞ" 1995.

Resim 27: Nazan TEKBAŞ TANYU, X3, 2/6, 110x90 mm., 1995.

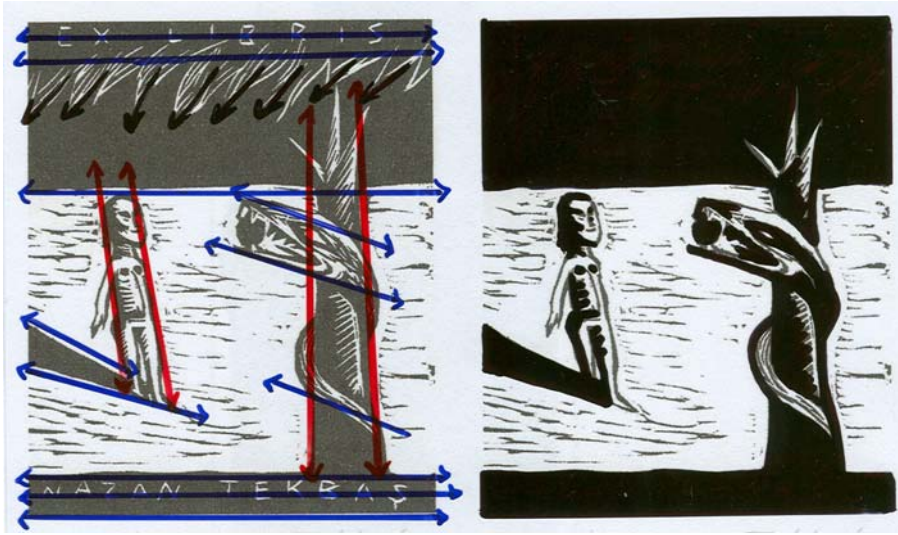
Şekil 21: Kontur Çizim Şeması.

1971 doğumlu olan exlibris sanatçısı Nazan TEKBAŞ TANYU'nun 1995'te yaptığı exlibriste, konu simgesel olarak ele alınmıştır. Sözgelimi, yılan görünümündeki “şeytan”ın, “Havva”ya “yasak elma”yı sunduğu varsayılır. Exlibrisin, adına yapılan kişiyi imlediği düşünüldüğünde, kendi adına yapmış olduğu bu exlibris sanatçının ilgilerine veya kişiliğine ilişkin çok net bir bilgi vermemektedir. Ancak şu söylenebilir; kadın-şeytan imgeleriyle ilgilendiği, belkide bir ressam olarak resimlerinde bu temaları işlediği varsayılabilir.

Kompozisyon yatay olarak üç bölüme (Geometrik Bölünme) ayrılmıştır (Şekil 22). İlk dikkati çeken iki ana biçimdir. Resmin sol tarafında bir kadın figürü, sağ tarafında ise ağaç ve ağacın gövdesine dolanmış bir yılan formu olduğu görülür. Ağaç yapraklarının sivri ve sert biçimleri, yılanın sivri diline ve ağzına gönderme niteliğindedir (Şekil 23). İki dikey ana biçim, kompozisyonun tam ortasına alınarak yatay ve dikey formlarla resimde hareketlilik sağlanmıştır (Şekil 24).

Şekil 22-3: Geometrik Bölünme ve Kitleler Arası Etkileşim Şeması.

Şekil 24-5: Dikey ve Yatay Çizgi Şeması, Lekeseli Şema.

Kompozisyonda derin bir perspektif kullanılmasa da, sol tarafta bulunan figürün yere düşen gölgesi ve üst taraftaki siyah renkli fon, resimde geniş bir mekanın varolduğunu hissettirmeye yeter.

Birbirine zıt olan siyah ve beyaz renklerin kullanıldığı bu resimde farklı bir etkinin hissedildiği söylenebilir. Örneğin, birbirine zıt olan iyi ve kötü, yaşam-ölüm, şeytan-melek kavramları gibi...Kutsal kitaptaki yasak elmanın yenmesinin sonucu, insanın dünyadaki macerasının da başlangıcıdır...yasağa ilgi,...vs. Dolayısıyla “Zıt”lık yaşamın temel olgusu olup, iki zıt rengin (siyah-beyaz) seçimiyle de bu vurgulanmakta, konu-içerik-biçim dengesi gözetilmiş olmaktadır.

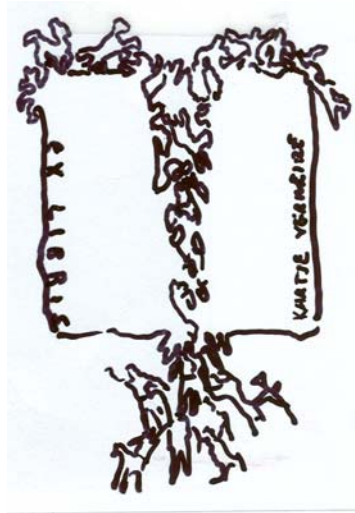
Siyah ve beyazın, resmin her köşesine dengeli bir biçimde dağıldığı görülür. Kompozisyonun ortasında beyaz renk, resmin alt ve üst köşelerinde siyah renkteki bir leke olarak kompozisyona hakim olmuştur (Şekil 25). Siyah leke üzerine yerleştirilen beyaz renkteki “EXLIBRIS” ve “NAZAN TEKBAŞ” yazı karakterleri dengeyi sağlayan unsurlardandır. Yazı karakteri konuya uygun olarak sert karakterlidir ve büyük harf ile yapılandırılmış durumdadır. Yine dengeyi sağlamak açısından yazı, resmin alt ve üst tarafına kompoze edilerek yerleştirilmiştir.

Özgün baskıresim tekniklerinden, yüksek baskı tekniğinin bir türü olan linol baskı ile yapılan çalışmada, linol malzemesinin dokusu, kompozisyonun merkezinde daha fazla hissedilir. Exlibrisin varlık koşullarından bir olan uluslararası exlibris simgesi sanatçının imzasıyla birlikte exlibrisin hemen altında “X3” şeklinde görülür. Hemen simgenin yanında bulunan 2/6 ise, bu exlibristen 6 adet basıldığıının ve basılan exlibrislerin 2.’sinin görüldüğünü belirtmektedir.

3.2.7. Kaatje VERMEIRE, “Kaatje VERMEIRE”, 2003.

Resim 28: Kaatje VERMEIRE, 2/ S1, 75x105 mm., 2003.

Şekil 26: Kontur Çizim Şeması.

Sint-Niklaas'da düzenlenen, 2003/XIV. Uluslararası Exlibris yarışmasında sergileme alan ve Kaatje VERMEIRE'e ait olan bu exlibris, serigrafi (2/S1) baskıresim tekniği ile yapılmıştır.

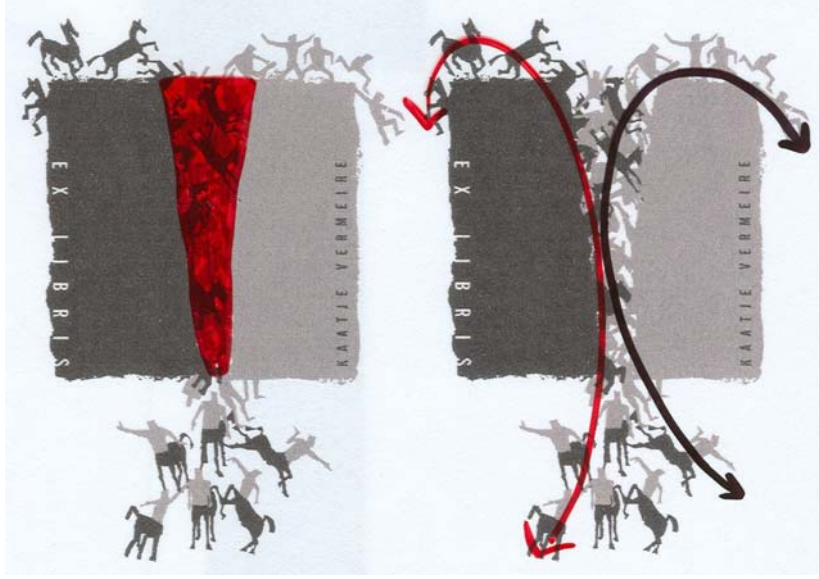
1980 doğumlu, Belçikalı sanatçının tasarımına bakıldığında, exlibrisin sol ve sağına dikey olarak yerleştirilen siyah ve kırmızı renkte iki sütun (Yüzey Parçalanması) olduğu görülür. (Şekil 27).

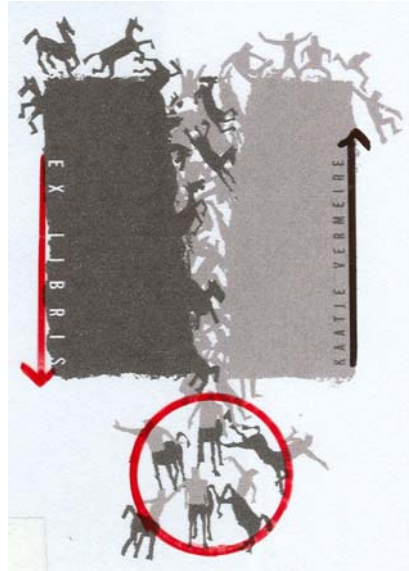
Şekil 27: Yüzey Parçalanması Şeması.

Serigrafi tekniğine uygun olarak, iki ayrı ipek kalıbı kullanılan exlibriste siyah ve kırmızı renk, kompozisyonu tam ortadan iki eşit parçaya böler. Farklı bir şekilde tasarlanan kompozisyondaki figür görünümlü yapılar, yukarıdan aşağıya doğru hareketli bir biçimde yerleştirilmiş ve tasarımın merkezinde bir leke oluşturmuştur (Şekil 28) Grafik sanatına yakın biçimde tasarlanan exlibrise bütün olarak bakıldığında, kompozisyonun genel olarak kare şeklinde olduğunu görürüz. Kompozisyonun, sağ ve sol tarafından başlayıp orta kısmında birleşen,

figür, tasarımın düzeninde iki diagonal çizgiyi (Genel Hareketler) oluştururlar (Şekil 29).

Şekil 28-29: Lekesel Şema ve Genel Hareketler Şeması.

Şekil 30 : Biçimsel şema.

“EXLIBRIS” ve “KAATJE VERMEIRE” yazı karakterleri yalındır ve uygulanan renklerin gücüyle vuruculuğu öne çıkarılmıştır. “EX LIBRIS” yazısı yukarıdan aşağıya doğru, daha büyük puntolarla, “KAATJE VERMEIRE” yazısı ise aşağıdan yukarı doğru, daha küçük puntolarla okunabilir halde, kompozisyona yerleştirilmiştir (Şekil 30).

Exlibrisin en alt kısmında kentaurlar, dağınık bir biçimde daire izlenimi veren bir düzende tasarımılandırığı görülür (Şekil 30).

Sanatçının kendi adına yaptığı bu exlibrisin konusu mitolojiktir. Şöyle ki; Exlibriste de görüldüğü üzere, at ve insan karışımı olan yaratığa, önden bakılınca başı, göğsü ve kimi zaman da ön bacakları insan gibidir., Karınlarından arkası insan biçimindedir. Yeleleri, kuyrukları vardır. Yunan mitolojisinde “kentaur” olarak adlandırılan bu acayip yaratıklar, dağlarda, ormanlarda yaşar. Bu at adamlar çiğ et yer, yabanıl ve azgındır (Erhat 1993:170). Efsaneye göre, kentaurlar, İksion, Hera’nın kılığına giren bir bulutla birleşince doğmuştur (Can 1994:431-432).

Konuya açıklık getirmesi bakımından kentaurların, Yunan mitolojisindeki bir öyküsüne göz atmak, yararlı olacaktır.

“Kentaur’lar Herakles efsanesinde rol oynar: Herakles, Erymanthos yaban domuzunu avlarken Pholos’a konuk olmuş, at adam yiğide pişmiş etler ikram etmiş, kendisi de çiğ et yiyecekken, Herakles şarap istemiş, Pholos Dionysos’un Kentaur’lara armağan ettiği bir testi şarabı bulunduğunu, ama hepsinin malı olduğu için bunu açmaya cesaret edemediğini söylemiş, yiğidin ısrarı üzerine getirmiş ve içmeye başlamışlar. Derken şarap kokusuna gelen at adamlar kocaman taşlar ve çam ağaçlarıyla Herakles’e saldırmışlar...” (Can 1994:431-432).

Kaatje VERMEIRE yapıtını oluştururken, kentaurların doğumunu düşünerek tasarımıını oluşturduğu düşünülebilir. Çünkü resmin sağ tarafından insan yığını, sol tarafından da at yığını, resmin orta kısmında birleşmektedir. Mitolojide olduğu gibi exlibristeki betimlemeler de yabanıl ve azgın görünümlüdür.

Konu mitolojik olsa da, biçimlendirilmiş bu formlarla insandaki hayvanilik’e dikkat çekilmişste olabilir. Sanki kentaurların kimi “düşüyor”

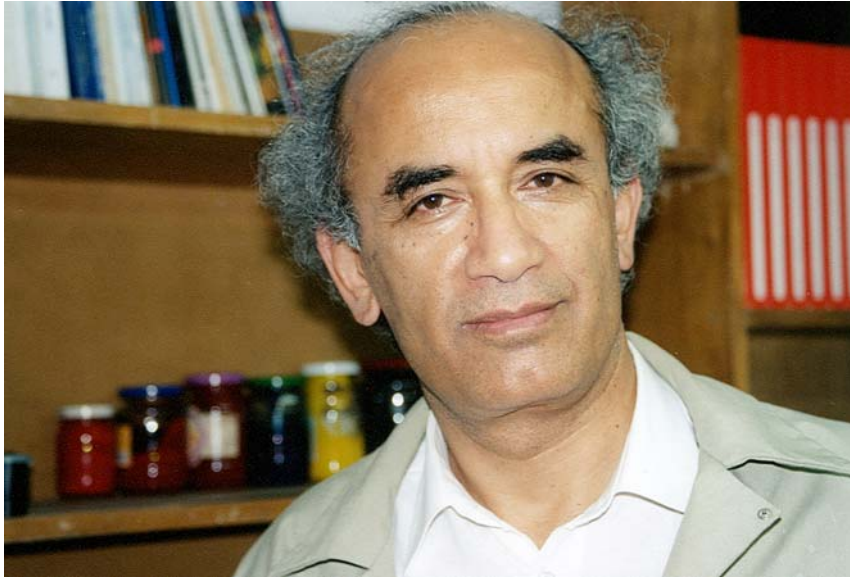
(hayvanilik), kimi yukarı doğru “çıkmaya”(insanilik) çalışıyor. Böyle bir metafor ile düşünölmüş olması ihtimal dahilindedir.

Tüm bu bilgiler ışığında, exlibrisin sahibi olan sanatçının kentaurlarla, buna bağılı olarak da mitolojiyle ilgilendiğini ifade etmeye çalıştığını göröyoruz. Sahibini imleyen exlibris bize sanatçı hakkında bu türden bir bilgi vermektedir.

3.3. BİR ÖRNEK SANATÇI: HASİP PEKTAŞ

3.3.1. Sanatçının Yaşamına Genel Bir Bakış

15. yüzyılla birlikte Batı'da ilk örneklerini gördüğümüz exlibris sanatının, Türkiye'de de tanınması ve yaygınlaşması için 1980'li yılların başından beri çaba sarfeden Prof. Hasip PEKTAŞ 1953'te Ermenek- Karaman'da doğar. 1960 - 1968 yıllarında ilk ve orta öğrenimini Ermenek'te tamamlayan sanatçı, 1971'de Akşehir Öğretmen Okulunu, 1974 yılında da Gazi Eğitim Enstitüsünü bitirir.

Fotoğraf 15: Hasip PEKTAŞ, Ankara 2005.

Hasip PEKTAŞ, sanatçılığının yanı sıra, eğitimciliğiyle de öne çıkar. 1971- 1982 yılları arasında çeşitli illerde ve okullarda öğretmenlik yapmıştır; 1971 – 1971 Çorum - Sungurlu, Körkü Köyü ilkokulu Öğretmeni. 1974 – 1975 Muş Kız ilköğretmen Okulu, Resim - İş ve Sanat Tarihi Öğretmeni. 1977 – 1978 Giresun - Espiye Lisesi, Resim - İş ve Sanat Tarihi Öğretmeni.

1978 – 1981 Giresun - Espiye Ortaokulu, Resim - İş Öğretmeni.

1981 – 1982 yılları arasında da Samsun Yüksek Öğretmen Okulu, Resim - İş Bölümü Grafik Öğretmeni olarak, Milli Eğitim kurumuna bağlı olan bu okullarda, yaklaşık onbir yıl kadar çalışmıştır.

1982 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Resim - İş bölümü, Grafik Anasanat Dalı'nda Öğretim Görevlisi olarak çalışmaya başlayan sanatçı, beş yıl bu kurumda çalıştıktan sonra 1987 yılında da, Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi'nde fotoğraf okutmanı olarak görev yapmıştır. Yine aynı kurumun Grafik bölümünde, yaklaşık altı yıl Öğretim Görevlisi olarak çalışmalarını sürdüren PEKTAŞ, 1994 yılında Yardımcı Doçent, 1995 yılında Doçent ve 2001 yılında da Profesör unvanını alarak akademik kariyerine devam etmektedir.

Fotoğraf 16: Sanatçının Bir Portresi, Hacettepe Üniversitesi G.S.F. Dekanlık, Ankara 2005.

Hasip PEKTAŞ'ın yaşamını yalnızca yukarıda kısaca sıralamış olduğumuz tarihler arasına sığdıramayız. Bu nedenle, PEKTAŞ'ın sanatına yön veren ve kişiliğini oluşturacak önemli olayları ortaya koymak gerekmektedir. Sanatçı, daha çocuk denecek yaşta Akşehir Öğretmen Okulunda öğrenim

görmeye başladığında, ileride hayatına yön verecek bir rota çizmekte olduğunu farkına varmıştır.

“Öğretmen okullarında sanat eğitime çok önem verirler. Öğrencinin eğitiminde sanatsal ve sportif etkinlikler çok önemlidir. Öğrenciye kişilik kazandırmayı sağlar. O nedenle müzik, resim ve beden eğitimi dersleri en az matematik dersleri kadar önemlidir. Ben resim dersini çok seviyordum ve resim derslerinde başarılıydım. Hatta bazen resim öğretmenim, desen dersinde sınıfı bana emanet ederdi” (Ek-1:1a).

Akşehir Öğretmen Okulundaki başarılı öğrenciliğinin ardından PEKTAŞ'ın yeni hedefi: Gazi Eğitim Enstitüsü resim bölümüdür. Bu hedefin, sanatçının yaşamdaki önemi şu sözlerinden de anlaşılmaktadır:

“Gazi’de okumak hepimizin hayaliydi. Üniversiteyi değil Gazi Eğitim Enstitüsü’nü hedef edinmiştik ve bizleri hocalarımız bu hedefe yönlendirmişti. O yıl, Akşehir Öğretmen okulundan mezun olan ve sınava giren beş kişi de Gazi Eğitim’i kazanmıştık. Gazi’deki eğitimimiz çok verimliydi. Çok iyi hocalarımız vardı. Enstitüde yatılı olarak okuduğumuz için çoğu zaman sabahlara kadar atölyede kalıp çalışırdık. Birkaç sabah, üzerimize güneşin doğduğunu hatırlarım” (Ek-1:1a).

PEKTAŞ'ın resim sanatına bu kadar ilgi duymasının sebebi sadece aldığı eğitimden kaynaklanmamıştır. Sanatçının çocuk yaştaki deneyimleri sanatçıyı resim sanatına daha da yakınlaştırmıştır. Bu deneyimlerden bir tanesi PEKTAŞ'ın babasının, komşularının çocuklarıyla oğlunu resim yaptırarak yarıştırmasıdır. Bir ikincisi ise, PEKTAŞ'ın kendisinden beş yaş büyük olan abisinin, astsubay okulunda okurken resim derslerinde yaptığı resimlerine hayran kalmasıdır.

“Benden beş yaş büyük olan ağabeyimin yaptığı resimler beni çok etkilemiştir. Örneğin Ford model bir araba resmini ve üzerindeki “Alırsın Ford olursun Lord” sloganını çok iyi hatırlıyorum” (Ek-1:2a).

Sanatçının almış olduğu eğitim, istekle çalışma arzusu, sabırlı ve hırslı kişiliği, Hasip PEKTAŞ'ı bir sanatçı olarak ortaya koymaktadır. Bu özelliklere sahip olan sanatçı, kendi kişiliği için şöyle der; “Ben kolay tatmin olan birisi değilim”.

Bu kısacık cümle aslında çok şey anlatmaktadır. Sanatçının genç yaşta exlibris sanatının var olduğunu fark etmesi ve olağan üstü kavrama, algılama, sorgulama yeteneği ile sabırla mücadele ederek çalışması O'nu yetiştiren en önemli faktörlerdir.

Prof. Dr. Sıtkı M. ERİNÇ'in, 1996 yılında açılan bir exlibris sergisini, **Anadolu Sanat** dergisine yazdığı bir makale ile değerlendirdiğinde, sanatçı Hasip PEKTAŞ için şöyle demiştir;

“On yılı aşkın bir zamandır, böylesine nesnel çıkarımlardan uzak bir alana gönül vermek, her “ben sanatçıyım” diyenin yapabileceği bir iş olmasa gerek.” (Erinç 1996:70).

Sanat eleştirmeni olan Prof. Dr. Sıtkı ERİNÇ'in sanatçı duyarlılığı ile yaptığı bu değerlendirmelerine önem vermek gerekir. Bu sözlerin üzerinden dokuz yıl geçmiş, bu geçen sürede PEKTAŞ sanatı için yol alırken, bazı insanların “böyle ufak tefek işlerle ne uğraşıyorsun” diye küçümsemelerine aldırmanmıştır. Böyle düşünen insanlara, “Resim yağlıboyadır anlayışı artık değişmeli. Sanat kitlelere yayılabilmeli, herkes evine resim asabilmeli. Exlibrisler de mütevazı bütçeli aydınların rahatlıkla ismarlayabileceği ve beğendiğini alıp duvarına asabileceği nitelikte çalışmalardır.” (Kahramankaptan 1997:139). diyerek cevap vermiştir.

Sanatçı 1997 yılında Ankara Exlibris Derneğini kurduğunda çok çeşitli zorluklarla karşılaşırken, bir çok aydın ve sanatçıdan da destek görmüştür. İlk başta Prof. Mürşide İÇMELİ ve exlibris sanatçısı olan Prof. Martin R. BAEYENS'ten destek almıştır. Özgün baskı sanatçısı olan Prof. Mürşide İÇMELİ, atölyesinin kapılarını derneğe açarak, kendi atölyesinin adresini, dernek adresi olarak göstermelerini sağlamış, Prof. Martin R. BAEYENS ise, Türkiye'ye gelerek çeşitli üniversitelerde seminerler vermiştir. Hacettepe Üniversitesi rektörü Prof. Dr. Tunçalp ÖZGEN ve özgünbaskı sanatçısı Prof. Süleyman Saim TEKCAN sanatçıya destek veren kişilerdendir. Sanatçının öğrencileri ve dernek üyeleri de, Hasip PEKTAŞ'ı hiçbir zaman yalnız bırakmamışlardır. Aldığı destekler için düşüncelerini şöyle dile getirmektedir Hasip PEKTAŞ;

“Hiç unutamayacağım desteği Mürşide İÇMELİ Hocamdan aldım. Hem atölyesinin kapılarını derneğimize açtı, hem de ilk exlibris yarışması düzenlediğimizde, adına bir exlibris ödülü koymamızı sağladı. Tabi ki bu maddi bir destektir. Yüzüncüyıl Üniversitesi rektörü Prof. Dr. Yücel AŞKIN’dan hiç ummadığım bir destek aldım. Maddi sıkıntıdayız ödülün birini üstlenir misiniz dediğimde, “ödül ne kadar” dedi. 1000 dolar dedim. “1000 doları yarın bankaya yatırıyorum, sergiyi Van’a da istiyorum.” dediğinde nasıl duygulandım anlatamam” (Ek-1:3a).

Hasip PEKTAŞ’ın kişiliğinde, iyi bir öğretici ruhun var olduğuna daha önceki satırlarda değinilmişti Sanatçı, öğrencileriyle sürekli iletişim halindedir. PEKTAŞ, yaklaşık olarak 23 yıldır grafik alanında öğrencilere ders vermektedir. Bu süre içinde, çok sayıda lisans ve lisansüstü öğrencisi olmuştur. Bu öğrencilerin çoğu, PEKTAŞ ile bağlarını koparmamıştır. Sanatçı ile aynı kurumda çalışan ve exlibris derneğinde de beraber çalıştığı öğrencileride vardır, ki bu durum sanatçıya gurur vermektedir. Öğrencileri ile beraber çalışmaktan ve üretmekten haz duyan PEKTAŞ, öğrencileriyle arasındaki iletişim hakkında şunları söylemektedir;

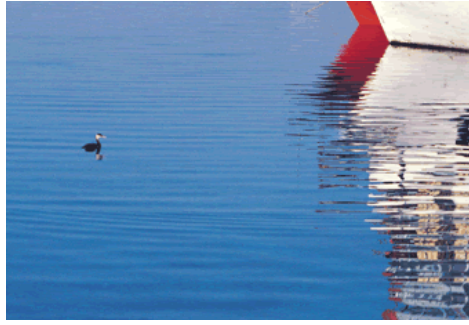
“Öğrencilerimde ihmalî affetmem. Hiç kimse hiçbir şeyi ihmal etmemeli, her şey zamanında yapılmalı ve doğru yapılmalı. Tempo sürekli yüksek olmak durumunda. Ama onlar kendileri için yaptığımı anlıyor ve kıymetini biliyorlar. Yeri geliyor onlara kızıyorum, uyarıyorum. Bu kızışlarım haklı kızışlardır” (Ek-1:4a).

Sanat yaşamını yoğun bir şekilde çalışarak geçiren PEKTAŞ, öğrencisi olan Serpil KAPTAN ile kendisi arasında şöyle bir diyalog geçtiğini ifade eder;

“Serpil Güvendi KAPTAN Hacettepe Üniversitesi’nde Arş. Gör. iken, peşimden koşarak, “bir şey soracağım hocam” dedi. “Tamam gel, hem yürü benimle hem de sor soracağımı” dediğimde arkamdan hızlı hızlı yürürken, şöyle seslendi. “Bir defa da koşma hocam” bu benim için önemli bir andır ve anlamlıdır. Nitekim, bu mesleği seçmekle doğru bir karar vermişim. (Ek-1:5a,15a).

Kararlılığı ve çalışma isteği ile zamanı kovalarcasına sanatı yakından takip eden Hasip PEKTAŞ, ayrıca çok yönlü bir kişiliğe sahiptir. PEKTAŞ,

sanatla ilgilenmeye başladığında, sadece resim yapmamıştır. Kişiliğinde bulunan çok yönlülük, PEKTAŞ'ın hayatının her anına etki etmiştir. Eğer bölünebilseydi; Bir Hasip PEKTAŞ, grafiker; bir Hasip PEKTAŞ, fotoğraf sanatçısı (Foto.17,18); bir Hasip PEKTAŞ, ressam (Resim 29); bir Hasip PEKTAŞ, grafik sanatçısı (Resim 31,32); bir Hasip PEKTAŞ, özgümbaskı sanatçısı (Resim 30); bir Hasip PEKTAŞ, exlibris sanatçısı ve bir Hasip PEKTAŞ, koleksiyoner olurdu. Bu özelliklerin toplamı, özel bir kimlik olarak Hasip PEKTAŞ'ı oluşturmaktadır. Yaşamına genel olarak değindiğimiz sanatçının düşünceleri, sürekli gelişme ve yenilik içinde bulunduğundan sanatçı da, aynı yöne doğru rotasını çevirmiştir.

Fotoğraf 17: Hasip PEKTAŞ, Foça'dan Bir Fotoğraf.

Fotoğraf 18: Hasip PEKTAŞ, Beytepe'den Bir Fotoğraf.

Resim 29: Hasip PEKTAŞ, "Kavuşma"
70x100, Akrilik, 1992.

Resim 30: Hasip PEKTAŞ, "Baykuşlar"
32x43, Ağaç Baskı, 1973.

Resim 31:-2Hasip PEKTAŞ, "İzler Tiyatro Afışı". Hasip PEKTAŞ, "Woyzeck Tiyatro Afışı".

3.3.2. Hasip PEKTAŞ ve Exlibris

1983 yılında Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan bir exlibris yarışması ilanı, PEKTAŞ'ın yaşamında çok şeyi değiştirmiştir. İlanda Belçika'nın Sint-Niklaas kasabasında yer alan Exlibris müzesinde bir exlibris yarışması düzenlendiği ve yarışmaya küçük ebatlarda exlibrisler gönderilebileceği yazısı yer almıştır (Alemdar 2004:40). PEKTAŞ, ilandaki adrese baskı tekniği ile yaptığı "semazenler" konulu özgünbaskı çalışmasını Sint- Niklaas'a gönderir.

Resim 33:Hasip PEKTAŞ, X1, 1983. (Sanatçının Yaptığı İlk Exlibris).

"Ağaç baskı tekniği ile yaptığım exlibrisi (Resim 33) gönderdiğimde, ağaç kalıbın üzerine "exlibris" yazısını yazmadım. Çünkü yazılması gerektiğini bilmiyordum. Sonra bana küçük bir katalog gönderildi. Doğal olarak benim yapmış olduğum exlibris, katalogda yer almamıştı. Fakat bana değiş-tokuş exlibrisler gönderilmesi çok hoşuma gitmişti. Bana gönderilen

katalogdaki resimlerin tamamının üzerinde “exlibris” yazıyordu. Şaşırmıştım! Belçika’daki yarışmayı düzenleyen Lux Van den BRIELE’e tek bir satırlık mektup yazdım “Exlibris nedir? diye” (Alemdar 2004:40).

Sanatçının aldığı yanıtın sonra, her şey aydınlanır. Gönderdiği özgünbaskı çalışmasının üzerine “exlibris” yazmamıştır. Exlibrisin ne olduğunu öğrenen PEKTAŞ, İstanbul ve Ankara’daki kütüphanelerin raflarını teker teker karıştırır. Amaç; raflarda bulunan eski kitapların içinde exlibris aramaktır. Araştırmalarına devam eden sanatçı, bu süreç içinde exlibris yapmayı sürdürmüştür. PEKTAŞ, tüm bu çabaların yanı sıra, bazı exlibris sanatçılarıyla ve koleksiyoncularla iletişim kurmayı başarmıştır (Alemdar 2004:40). 1992 yılında Belçika’ya St. Niklaas kasabasındaki exlibris müzesini görmeye gider. PEKTAŞ’ın müzede yaşadıkları exlibrisle ilgili çoğu şeyi aydınlatmıştır.

“Müzede çeşitli ülkelerden exlibris örnekleri vardı. Müzede bulunan exlibrislerin kutular içinde saklandığını gördüm. Örneğin; Yugoslavya’nın 60 kutu exlibrisi vardı. Diyelim ki, **X** ülkesinin **A** sanatçısına 3 kutu, **B** sanatçısına 5 kutu ayırmışlar. Türkiye’nin kutusu var mı? diye sorduğumda 1 kutu çıkartıp getirdiler. Çok heyecanlanmıştım. Bu kutunun içinde sadece 4 adet exlibris vardı. Bu exlibrislerden ikisi bana ait, diğer ikisi ise İstanbul’dan başka bir sanatçıya ait. Bu duruma sevineyim mi, üzüleyim mi anlayamadım. İşte ben o anda karar verdim; Türkiye’ye exlibrisi tanıtmalıyım, bu misyonu üstlenmeliyim dedim kendi kendime. Exlibrislerimi orda görmek mutluluk vericiydi ama bir taraftan üzüntülüydüm. Başka ülkelerin sayısız exlibrisleri varken Türkiye’nin sadece 4 exlibrisi vardı. Sevindirici olan yanı, geçtiğimiz yıl 2004 yılında Avusturya da FISAE kongresine gittiğimde müzeye tekrar gitme şansım oldu. Müze müdürüne dedim ki Türkiye’nin kutularını alabilir miyim diye; 6 adet kutu geldi. Bu 6 kutunun 2 tanesi Hasip PEKTAŞ’a ait 4 tanesi Türkiye’den katılanlara ait” (Ek-1:6a,7a).

Sanatçı, exlibris yapmaya başladığı ilk yıllardan bu yana kendisini exlibris sanatı konusunda geliştiren ve yetiştiren en önemli şeyin, koleksiyonu olduğunu belirtmektedir. Koleksiyonu dışında pek çok kitap ve kataloga sahip olan PEKTAŞ, etkilendiği pek çok exlibris sanatçısının da var olduğunu söyler.

“Exlibrisler benim okulum. Benim okulum yarışmalardan gelen kataloglar ve bir şekilde edindiğim kitaplar olmuştur. En önemlisi, koleksiyonum benim okulum olmuştur. Değiş dokuş yaparak, diğer sanatçılara exlibris gönderip, onlardan gelen exlibrislerle biriktirdiğim 2000'in üzerinde bir exlibris koleksiyonum var. Benimkisi çok küçük bir koleksiyon aslında. Onbinlerce exlibrise sahip sanatçılar var. Koleksiyonumda her tarzda ve her teknikte exlibrise rastlamak mümkün. Bunları zaman zaman , tek tek inceliyorum. Tekniği nasıl kotarmışlar. Desende, kompozisyonda nelere dikkat etmişler. Bunlar da benim yetişmeme ön ayak olan incelenmelerdir. Ben öğrencilerime de aktarırken bu örneklerin analizlerinden yola çıkıyorum, anlatıyorum. Önemli bir exlibris sanatçısı olan Martin R. BAEYENS ki şu an dostumdur, onun eleştirilerini de dikkate alırım. Yan yana geldiğimizde exlibrislerim üzerinde konuşuruz” (Ek-1:8a,9a).

2000'in üzerinde exlibris koleksiyonuna (Foto.19) sahip olan PEKTAŞ, exlibrisleri tekniklerine göre sınıflandırıp, exlibris müzelerinde olduğu gibi kutularda saklamaktadır. Tüm koleksiyoncuların da gözdesi olan geleneksel baskı teknikleri, PEKTAŞ'ın koleksiyonunda da dikkat çekmektedir. Özellikle gravür tekniği ile yapılan exlibrisler ön plana çıkarak kendisini göstermektedir (Foto.20,21). Ayrıca koleksiyonda küçümsenmeyecek kadar da bilgisayar tasarımı ile yapılmış exlibrisler yer almaktadır (Foto.22).

Fotoğraf 19: Hasip PEKTAŞ'ın Kutularda Sakladığı Exlibris Koleksiyonundan Örnekler.

Fotoğraf 20: Hasip PEKTAŞ'ın Koleksiyonundan Örnekler.

Fotoğraf 21: Hasip PEKTAŞ'ın Koleksiyonundan Örnekler.

Fotoğraf 22: Hasip PEKTAŞ'ın Koleksiyonundan Örnekler.

Sanatçının koleksiyonunda olmazsa olmaz dediği, çok değer verdiği exlibrisler arasında özellikle, Martin R. BAEYENS'in (Resim 34,35) ve Sergey HRAPOV'un (Resim 36) Hasip PEKTAŞ adına yaptıkları exlibrisler, sanatçı için vazgeçilmezlerden olmuştur. Lidvanya'dan Levas SERSTENOJUS'un (Resim 37) X2 exlibrisi ve tüm erotik exlibrisler, koleksiyonun başyapıtları arasındadır (Ek-1:10a).

Resim 34: Martin R. BAEYENS, CGD, 130x40 mm., 2001.

Resim 35: Martin R. BAEYENS, CGD, 120x40 mm., 2001.

Resim 36: Sergey HRAPOV, C3+C5, 1999.

Resim 37: Levas SERSTENOJUS, X2 92X60 mm., 1987.

PEKTAŞ, exlibris çalışmalarını evinde bulunan atelyesinde yapmaktadır. Atelyesinde baskı işlemine başlamadan önce, exlibris taslaklarını oluşturur. Önce exlibris yapacağı kişinin ilgilerini öğrenir. Örneğin; exlibris yapacağı kişinin hangi konulardan hoşlandığını, hangi tarzdaki resimleri sevdiğini, hangi teknikte bir exlibris istediğini sorarak bu bilgiler ışığında, exlibris tasarımlarını oluşturur.

“Sipariş verenin önce ilgilerini öğreniyorum. Hangi konulardan hoşlanıyorsunuz, hangi resimleri seviyorsunuz diye soruyorum. Bu bilgiler ışığında taslaklar yapıyorum. Yaptığım taslakları o kişiye gösteriyorum, o da taslakların içinden seçim yapıyor. Diyor ki exlibris tasarımlarının içinden en çok ben şu tasarımı sevdim. Bende o sevdiği kompozisyonu, tasarımı istediği teknikte çoğaltıyorum. Kaç tane istiyorsa, mesela 50 tane istemişse 50 tane gönderiyorum. Ona göre bedelini alıyorum. O kişiye 50 tane gönderiyorsam 25 veya 50 tane kendime ayırıyorum. Yani, fazla basıyorum. Kendime ayırdıklarımı da değişik dokuşlarda, sergilerde, yarışmalarda kullanıyorum” (Ek-1:11a).

Sanatçı tasarımlarını oluştururken öncelikle, iyi bir kompozisyon oluşturmanın önemli olduğunu her defasında vurgulamaktadır. Sağlam bir

desenin olması gerektiğini savunan PEKTAŞ, teknik yetkinliğinde önemli olduğunu belirtir.

“Kompozisyon kaygısını sürekli taşıyorum. Taslaklarımda sağlam bir desenin olması için defalarca çiziyorum. Yaptığım tasarım soyut ise, dengeli bir kompozisyon yakalayana kadar araştırma yapıyorum. Renk değişikliği yapıyorum, biçim değişikliği yapıyorum. Işığı bozuyorum, tekrar düzeltiyorum. Yazının yerini onlarca defa değiştiriyorum. Kompozisyonda, en dengeli, en doğru nerede ise yazıyı oraya yerleştiriyorum. Yazının büyüklüğüyle oynuyorum. En ideal boyut ne ise, yazıyı o şekilde yerleştiriyorum ve baskı aşamasına geçip sonuçlandırıyorum” (Ek-1:12a).

Fotoğraf 23: Hasip PEKTAŞ'ın Ürettiği Exlibrislerin Kalıpları.

Fotoğraf 24-5: Sanatçı Mini Baskı Presi ile Baskı Yapmaya Hazırlanmaktadır, Ankara 2005.

Fotoğraf 26: Sanatçı, Kağıt Üzerine Pres Yardımıyla Exlibrisin Baskısını Almıştır, Ankara 2005.

Özgün baskı tekniklerinin birçoğunu kullanan sanatçı, daha çok gravür ağırlıklı exlibris yapmıştır. Figüratif çalışmaları daha çok benimsediğini

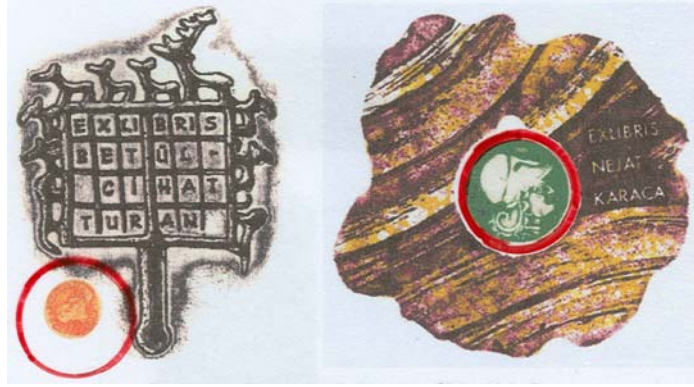
vurgulayan PEKTAŞ, bu tarzdaki çalışmaların ruhunu daha çok okşadığını ve kendisini heyecanlandığını ifade eder.

PEKTAŞ, exlibrislerinin içinde zaman zaman H.P harflerini kullanmaktadır (Resim 34,35). Sanatçının baş harflerinden oluşan bir simge olarak kullanılan bu yöntemle aslında gizli bir imza atılmaktadır. Bu simgenin dışında exlibrislerin bazılarında sikkeleri (eski para) andıran kalıplar kullanıldığını görmekteyiz (Foto.27). Sanatçıya bunun nedeni sorulduğunda, tamamen bir denge unsuru olarak kullanıldığını dile getirmektedir (Şekil 32,33).

“Exlibrislerimin bazılarında para kullandım. Para kullanmamın nedeni, tamamen denge unsuru olması. Başka bir neden sunmam gerekirse; para üzerindeki rölyefin etkisini kullanmak. Rölyefin üzerinde bulunan resimler ilgimi çektiği için bu paraları exlibrislerimin bazılarında kullanmak istedim. Her gittiğim yerden ilgimi çeken, birbirinden değişik paralar toplarım. Onlardan yararlanarak yeni exlibrisler yaparım belki de” (Ek-1:13a).

Fotoğraf 27: Hasip PEKTAŞ'ın Exlibrislerinde Kullandığı Paraları.

Şekil 31-2: Exlibrislerde Bulunan Sikke Kalıpları.

Şekil 33: Exlibrisin Sağ Üst Köşesindeki HP Harfleri.

Şekil 34: Exlibrisin Sol Alt Köşesindeki HP Harfleri.

Hasip PEKTAŞ, exlibrislerinde yazıyı iki farklı şekilde kullanmaktadır. Birincisi, sadece tipografik öğelerle oluşturulmuş olan tasarım biçimi. İkincisi ise resim ile bütünleşen tipografik öğelerin bulunduğu exlibris tasarımları. Salt tipografik öğelerden exlibris yapmanın mümkün olduğu, tezin ilk bölümünde açıklamıştı. Sanatçının da bu tarzda yapmış olduğu exlibrislerin varlığı bilinmektedir. Fakat PEKTAŞ, exlibrislerde yazıyı daha çok, exlibrisin bünyesinde, resmin içinde tasarlayarak kullanmayı tercih etmektedir. Bu konuyla ilgili olarak sanatçı; “Yazı resmin içinde kullanılırsa anlamlıdır” der (Ek-1:14a). Nitekim önceki bölümde anlatıldığı gibi tipografi kurallarına göre, resmin içine yerleştirilen yazı, resimle bütünleşerek etkisini arttırmaktadır

Bu ilkelerden hareketle yapıtlarını oluşturan PEKTAŞ, exlibris üzerine yurt içi ve yurt dışında seminerler vermiş, radyo konuşmaları yapmış, televizyon programlarında Türkiye’yi temsil etmiş ve exlibrisi Türkiye’de yaygınlaştırmayı amaç edinmiştir.

3.3.3. Hasip PEKTAŞ'ın Exlibrislerindeki Değişim Çizgisi

1983 yılında tanıştığı exlibris sanatına ilişkin pek çok eser üreten PEKTAŞ, ilk başlarda yüksek baskı tekniklerinden, (X2 ve X3) ağaç ve linol baskı tekniğini yoğun olarak kullanmıştır. Bu dönemde figüratif çalışan sanatçı, ileriki dönemlerde de bu özelliğini koruyacaktır.

90'lı yılların ortalarından sonuna kadar (C3+C5 ve P3) asitle yedirme, akutinta ve fotogravür teknikleriyle çalışan sanatçı bu dönemde özellikle P3 ve C5 baskı tekniklerini bir arada kullanmayı tercih etmiştir (Resim 38,39). Aynı zamanda fotoğraf sanatçısı olan PEKTAŞ, çektiği fotoğrafları exlibris sanatına da yansıtmıştır.

Sanatçının ilk yapıtları genellikle siyah-beyaz kompozisyonlardan oluşur. Kullanılan renk ilişkisinin sebebi, sanatçının o dönemlerde daha çok X2 ve X3 ile iki kalıplı baskılar yapmasındandır. 90'lı yılların sonlarına doğru exlibrisler metal gravür baskılarla renklenmektedir.

Resim 38: Hasip PEKTAŞ, C5+P3, 115x70 mm., 2001.

Resim 39: Hasip PEKTAŞ, C3+C5+X, 110x85 mm., 1995.

Exlibrislerin yaratımında farklı kişi ve temaları kullanan sanatçı, 2000'li yıllara gelindiğinde, teknolojinin bir ürünü olan bilgisayarı yoğun olarak kullanmaya başlar. Bu yıllarda daha çok, CGD baskı tekniğiyle erotik konulu exlibrisler üreten sanatçı, kompozisyon üslubunu ve renk anlayışını değiştirmiştir. Tasarımlarında daha çok dikdörtgen biçimini kullanan sanatçı, dikdörtgenin karşılıklı iki kenarını yatay olarak uçlarından keserek, kompozisyona üç boyutluluk katmaktadır (Resim 40,41). Rengarenk ve kıvrak biçimli son exlibrisleriyle dikkat çeken sanatçı çalışmalarına bu yönde devam etmektedir.

Resim 40:Hasip PEKTAŞ, CGD, 100x60 mm., 2004.

Resim 41:Hasip PEKTAŞ, CGD, 100x60 mm., 2004.

3.3.4. Hasip PEKTAŞ'ın Yurtiçi ve Yurtdışı Sergileri

3.3.4.1. Yurtiçi Kişisel Sergileri

- 1993 Özgün Baskiresim ve Exlibris Sergis, Galeri Mekik, Ankara.
- 1995 Exlibris Sergisi, Esbank Sanat Galerisi İzmir.
- 1995 Exlibris Sergisi, Anadolu Üniversitesi Sanat Galerisi, Eskişehir.
- 1996 Exlibris Sergisi, 32. Kütüphane Haftası, Vakıfbank Genel Müdürlüğü, Ankara.
- 1997 Exlibris Sergisi, Galeri Selvin, Ankara.
- 1998 "Exlibris Koleksiyonu" Sergisi, İİDE' 98, TÜYAP - İstanbul.
- 1999 Exlibris Sergisi, Emlak Sanat Galerisi, İstanbul.
- 1999 Exlibris Sergisi, Ziraat Bankası Sergi Salonu, Samsun.
- 1999 Exlibris Sergisi, Atatürk Üniversitesi Sanat Galerisi, Erzurum.
- 2001 Exlibris Sergisi, Kitap Evi Sanat Galerisi, Bursa.

3.3.4.2. Yurtdışı Kişisel Sergileri

- 1994 Serigrafi Exlibris Sergisi, Frederikshavn Exlibris Müzesi, Danimarka.
- 1999 Exlibris Sergisi, Saçaklı Ev Sanat Galerisi, Lefkoşa - Kıbrıs.

3.3.4.3. Yurtdışı Jürili Sergileri

- 1985 Uluslararası Exlibris Sergisi, Sint-Niklaas - Belçika.
- 1988 "El ve Araç" konulu Uluslararası Exlibris Sergisi, Enghien-les-Bains Fransa.
- 1989 "Müzik" konulu Uluslararası Exlibris Sergisi, Sint-Niklaas - Belçika.
- 1995 "Dünya Exlibris Sanatçıları" Exlibris Sergisi, Belgrad - Yugoslavya.
- 1995 "Ekoloji" konulu 17. Exlibris Bienali Sergisi, Sint-Niklaas- Belçika.
- 1996 3. İtalya - Türkiye Exlibris Bienali Sergisi, Ortono - İtalya.
- 1996 "Tilki" konulu Uluslararası Exlibris Sergisi, Sint-Niklaas - Belçika.
- 1997 "Ex Musicis" Exlibris Yarışması Sergisi, Ortona - İtalya.
- 1998 Agart Dünya Baskıresim ve Exlibris Festivali, Agart - Slovakya.
- 1998 1. Dünya Küçük Baskılar ve Exlibris Çalışmaları Sergisi, Pekin -Çin.
- 1999 Uluslararası Exlibris Sergisi, Atina - Yunanistan.
- 1999 3. Gliwice Exlibris Yarışması Sergisi, Gliwice - Polonya
- 1999 "Literatür" konulu 19. Exlibris Bienali Sergisi, Sint-Niklaas - Belçika.
- 2000 "Johan Schwencke / Award 2000" Exlibris Yarışması Sergisi, Hollanda.
- 2001 "Balon" konulu Exlibris Yarışması Sergisi, Sint-Niklaas - Belçika.

3.3.4.4. Yurtiçi Karma Sergileri

- 1995 Exlibris Sergisi, TÜYAP Kitap Fuarı, GMK Sergi Salonu, İstanbul.
- 1999 Ankara Exlibris Derneği Exlibris Sergisi, Çağdaş Sanatlar Merkezi, Ankara.
- 2000 Ankara Exlibris Derneği Exlibris Sergisi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay.

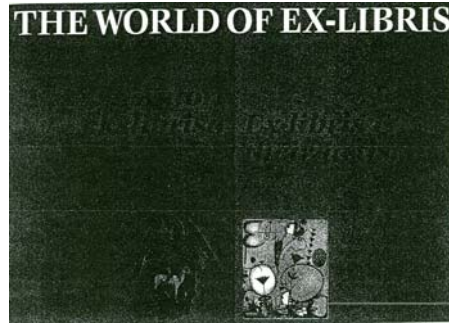
3.3.4.5. Yurtdışı Karma Sergisi

- 1998 "Exlibris Türkiye" Türk Exlibris Sanatçıları Ser., Galleria Eralov, Roma - İtalya.

3.3.5. Hasip PEKTAŞ'ın Yapıtlarının Yer Aldığı Yurtdışı Katalogları

- Uluslararası Exlibris Sergisi, Sint-Niklaas - Belçika
- Uluslararası Exlibris Sergisi, Enghien-les-Bains - Fransa
- Uluslararası Exlibris Sergisi, Sint-Niklaas . Belçika
- Dünya Exlibris Sanatçıları Exlibris Sergisi, Belgrad - Yugoslavya
- 17. Exlibris Bienali Sergisi, Sint-Niklaas - Belçika
- 3. İtalya - Türkiye Exlibris Bienali Sergisi, Ortono - İtalya
- Ex Musicis Exlibris Yarışması Sergisi, Ortona - İtalya
- Agart Dünya Baskıresim ve Exlibris Festivali, Agart - Slovakya
- "Exlibris Türkiye" Türk Exlibris Sanatçıları Sergisi, Gallerla Eralov, İtalya.
- 1. Dünya Küçük Baskılar ve Exlibris Çalışmaları Sergisi, Pekin - Çin
- Uluslararası Exlibris Sergisi, Atina - Yunanistan
- 3. Gliwice Exlibris Yarışması Sergisi, Gliwice - Polonya
- Johan Schwencke / Award 2000 Exlibris Yarışması Sergisi, Hollanda.

3.3.5.1. Katalogların İçinde Yer Alan Hasip PEKTAŞ'ın Yapıtlarına Örnekler

Fotoğraf 28: Dünya Exlibris Sanatçıları Exlibris Sergisi Kataloğu, Belgrad – Yugoslavya, 1995.

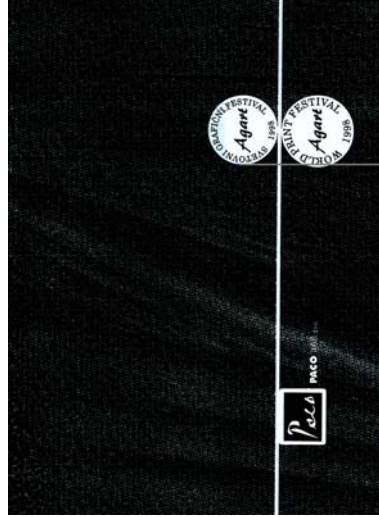
Resim 42: Dünya Exlibris Sanatçıları Exlibris Sergisi Kataloğunda Yer Alan Yapıt, Belgrad – Yugoslavya, 1995.

Fotoğraf 29: 3. İtalya - Türkiye Exlibris Bienali Sergisi Kataloğu, Ortono – İtalya, 1996.

Resim 43: 3. İtalya - Türkiye Exlibris Bienali Sergisi Kataloğunda Yer Alan Yapıt,
Ortono – İtalya, 1996.

Fotoğraf 30: **Agart Dünya Baskıresim ve Exlibris Festivali Kataloğu**, Agart – Slovakya, 1998.

Resim 44: **Agart Dünya Baskıresim ve Exlibris Festivali Kataloğunda Yer Alan Yapıt**,
Agart – Slovakya, 1998.

Ex libris dalla Turchia
Ex libris Türkiye

a cura di Latife Baştuğ e Angelo Iacovella

La biblioteca del torcuto

Ex libris
 prout

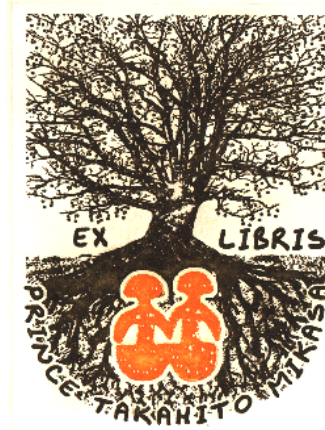
Fotoğraf 31: "Exlibris Türkiye" Türk Exlibris Sanatçıları Sergisi Kataloğu, Gallerla Eralov, İtalya.

Resim 45: "Exlibris Türkiye" Türk Exlibris Sanatçıları Ser. Kataloğunda Yer Alan Yapıtı, Gallerla Eralov, İtalya.

Fotoğraf 32: I.Dünya Küçük Baskılar ve Exlibris Çalışmaları Sergisi Kataloğu,
Pekin – Çin, 1998.

Resim 46: I.Dünya Küçük Baskılar ve Exlibris Çalışmaları Sergisi Kataloğunda
Yer Alan Yapıt, Pekin – Çin, 1998.

3.3.6. Hasip PEKTAŞ'ın Yapıtlarının Yer Aldığı Müzeler

"Frederikshavn Kunstmuseum - Exlibrissamling" Sanat Müzesi Exlibris Koleksiyonu, Frederikshavn, Danimarka.

"Sint-Niklaas Stedelijk Museum" Exlibris Müzesi, Sint-Niklaas, Belçika.

"Bruneck "Stadt Museum" Özgün Baskıresim Müzesi, İtalya.

"Museo Mumi Di Francavilla Al Mare" Grafik Müzesi, İtalya.

3.3.7. Hasip PEKTAŞ'ın Makaleleri

1989 "Ülkemizde Pek Tanınmayan Bir Sanat Dalı: Exlibris", Milliyet Sanat Dergisi, Sayı: 220, 15 Temmuz 1989. Sayfa: 42 - 45.

1992 "Exlibris", Sanat Çevresi Dergisi, İst., Ağustos 1992, Sayı: 166, Sayfa: 43.

1995 "Exlibris", MediaCat Reklam ve Halkla ilişkiler Der, Ank., Nisan 1995, Sayı: 11. 1995 "Exlibris Nedir?", GMK Exlibris Sergisi Broşürü, İstanbul.

1995 "Exlibris", Fotoğraf Dünyası Dergisi, Ankara, Güz 1995, Sayı: 1, Sayfa: 2-3.

1997 "Ülkemizde pek tanınmayan bir sanat: Exlibris", Cumhuriyet Gazetesi, Kitap Eki, 20 Mart 1997, Sayı: 370, Sayfa: 10 - 11.

1997 "P8: Exlibris", Fotoğrafya internet Dergisi, Sayı: 3. www.ada.net.tr/jfotografya/ 1999 "P8: Fotoğrafla Exlibris", Fotoğraf Sanatı Bülteni, Mart 1999, Sayı: 43.

1999 "Exlibris ve Türkiye'deki Oluşumu", İçel Sanat Kulübü Bülteni, Ekim 1999, Sayı: 85, Sayfa: 27-30.

3.3.8. Hasip PEKTAŞ'ın Verdiği Konferanslar

1994 "Exlibris", İçel Sanayi Odası, 10 Aralık 1994.

1995 "Exlibris Nedir?", 14. TÜYAP Kitap Fuarı Etkinlikleri, İstanbul, 8 Kasım 1995.

- 1995 "Exlibris", İzmir Buca Eğitim Fakültesi, 28 Aralık 1995.
- 1995 "Exlibris", İzmir Dokuz Eylül Ün. Güzel Sanatlar Fakültesi, 29 Aralık 1995. 1996 "Exlibris", Ankara Fotoğraf Sanatı Kurumu, 16 Ocak 1996.
- 1996 "Exlibris Nedir?", Ankara Rotaract Kulübü, Hilton Oteli, 17 Ekim 1996.
- 1996 "Exlibris Nedir?", Kocatepe Rotaract Kulübü, Gazeteciler Cem., 8 Aralık 1996.
- 1997 "Exlibris", Ankara Fotoğraf Sanatçıları Derneği, 19 Haziran 1997.
- 1997 "Exlibris ve Grafik Sanatlar Eğitimindeki Yeri", Abant İzzet Baysal Üniversitesi Konferans Salonu, 16 Ekim 1997.
- 1997 "Gravür Baskı ve Exlibris", Uygulama çalışması, Abant İzzet Baysal Ün. Eğitim Fak. Resim-İş Eğitimi Böl. Özgün Baskı Atölyesi, 16 Ekim 1997.
- 1998 "Exlibris", TCMB Banknot Matbaası, Ankara, 21 Ekim 1998.
- 1999 "Exlibris ve Türkiye'deki Oluşumu", H. Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi Grafik Bölümü, Ankara, 11 Mayıs 1999.
- 1999 "Exlibris ve Türkiye'deki Durum", Seyyar Seminerler 1, Beykent Üniversitesi Toplumsal Araştırmalar Kültür ve Sanat için Vakıf, İstanbul, 27 Haziran 1999.
- 1999 "Exlibris ve Türkiye'deki Oluşumu", Mersin Üniversitesi Rektörlüğü, 1 Ekim 1999.
- 1999 "Exlibris", İlkadım Rotary Kulübü, Samsun, 15 Kasım 1999.
- 1999 "Exlibris ve Türkiye' deki Oluşumu", Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Hasan Ali Yücel Salonu, Adana, 22 Aralık 1999.
- 1999 "Exlibris ve Türkiye'deki Oluşumu", Konferans, Gösteri ve Workshop Çalışması, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fak., Erzurum, 29 Kasım 1999.
- 2000 "Exlibris ve Türkiyedeki oluşumu", Konferans, Gösteri ve Öğr.Gör. Musa Köksal ile Workshop Çalışması, Mustafa Kemal Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Antakya, 17 - 18 Nisan 2000.
- 2000 "Exlibris Nedir? Fotoğrafla Exlibris", Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Fotoğrafçılık Kulübü 3 Mayıs 2000.

2001 "Exlibris ve Türkiye'deki Oluşumu", Eğitim Fakültesi, Bursa. 24 Mart 2001.

3.3.9. Hasip PEKTAŞ'ın Radyo Konuşmaları ve Yer Aldığı Televizyon Programları

- 1996 TRT İstanbul Radyosu, "Exlibris Üzerine". 12 Nisan 1996.
- 1996 TRT Ankara Radyosu, Türkiye'nin Sesi "Exlibris Üzerine". 18 Nisan 1996.
- 1997 Coşkun Radyo, Ankara. "Exlibris Nedir?". 9 Mayıs 1997.
- 1999 Açık Radyo, Açık Dergi Programı, İstanbul "Exlibris". 6 Mayıs 1999.
- 2000 Radyo imaj, Demokrasi Kuşağı Programı., Ankara. "Exlibris Sanatı". 1 Nisan. 2000.
- 1997 TRT INT Ankara. "Exlibris ve Hasip Pektaş". 21 Mart 1997.
- 1997 TRT GAP Ankara, "Exlibris", 2 Nisan 1997.
- 1998 TRT INT Sizin için Programı, Ankara. "Exlibris". 1 Eylül 1998.
- 1999 Kanal 6 Sanat Saati Programı, İstanbul. "Exlibris". 3 Mayıs 1999.
- 1999 TV 8 Erkan Oyal'la Söyleşi, İstanbul "Exlibris". 12 Mayıs 1999.
- 1999 Kanal 7 Müveddet Anter'le Söyleşi, İstanbul. "Exlibris". 12 Mayıs 1999.
- 1999 Kanal D Alkışlar Programı, İstanbul. "Exlibris Sergisi". 17 Mayıs 1999.
- 1999 NTV Gece/Gündüz Programı, İstanbul. "Exlibris". 19 Mayıs 1999.
- 1999 Genç TV – Lefkoşa -Kıbrıs, "Exlibris Sergisi". 18 Ekim 1999.
- 2000 TRT II Devrim Programı, Ankara. "Exlibris". 12 Kasım 2000, 17:00.

3.4. HASİP PEKTAŞ'IN YAPITLARININ ÇÖZÜMLENMESİ

Türkiye'deki üretilen ilk exlibris yapıtları olması nedeniyle Hasip PEKTAŞ'ın bu alandaki çalışmaları büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla araştırmanın bu bölümünde sanatçının farklı zamanlarda ve tekniklerde yaptığı on adet yapıtı "teknik eleştiri" yöntemiyle çözümlenecektir.

3.4.1. Hasip PEKTAŞ, "J.M.BERTRAND", 1987.

Resim 47: Hasip PEKTAŞ, X2+col., 50/80, 130x130 mm, 1987.

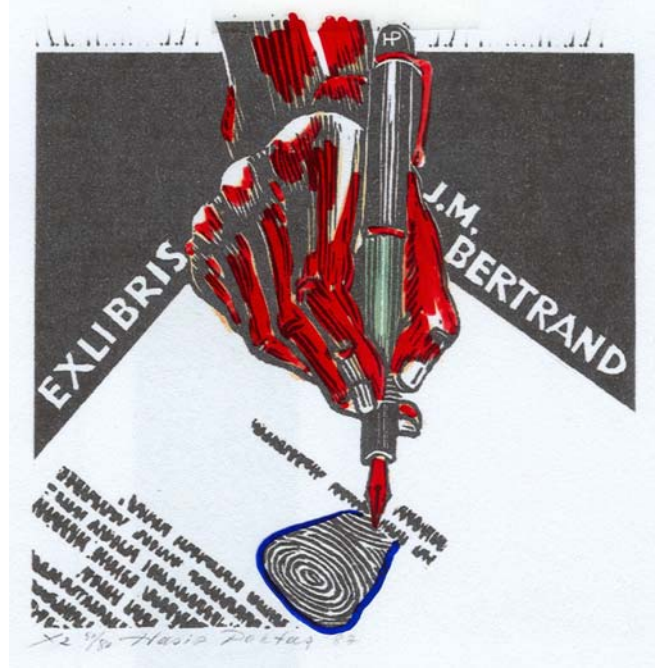

Şekil 35: Kontur Çizim Şeması.

Hasip PEKTAŞ'ın J.M.BERTRAND adına yapmış olduğu çalışma, sanatçının ilk exlibrislerindendir. Ağaç oyma baskı tekniği (X2) ile yapılmış olan bu çalışmada üçgen kompozisyon (Geometrik Bölünme) kullanılmıştır (Şekil 36). Kompozisyon açık formلودur. Tasarımın merkezinde dolma kalemi tutan bir el resmedilmiştir. Kalemın hemen altında bir parmak izi görüntüsü dikkati çeker, bu görüntü kağıda atılan imza niteliği taşımaktadır. Kompozisyondaki elin sağına ve soluna çapraz yerleştirilen, siyah zemin üzerine beyaz, "EXLIBRIS-J.M.BERTRAND" yazısı yer almaktadır. Çalışmanın sol alt köşesinde küçük puntolardan oluşan yazılar bulunur. Tasarıma bir bütün olarak bakıldığında diagonal çizgilerin (Kontra Hareketler) kullanıldığı görülür (Şekil 36). Tek ağaç kalıbı kullanılan exlibris, siyah ve beyaz renk ile basılarak çoğaltılmıştır. Baskı sonrası, el ve dolma kalem biçimleri hafifçe renklendirilmiştir(Şekil 37).

Şekil 36: Geometrik Bölünme ve Kontra Hareket Şeması.

Şekil 37: Renk Lekesi Gösterim Şeması.

Sanatçının, yapmış olduğu exlibris kişiyi imlediğinden, J.M. BERTRAND'ın bir yazar olduğu düşünülebilir. Nitekim tasarımdaki biçimlerin bütünü, bir yazara ait olan özellikleri simgelemektedir. Kompozisyondaki parmak izi ise, yazara ait olan yazının altına atılan imzadır (Şekil 37).

Hasip PEKTAŞ'ın bu çalışması 1987 tarihlidir, 130x130 mm boyutlarındadır ve 80 adet basılarak çoğaltılmıştır.

3.4.2. Hasip PEKTAŞ, “Mehmet AYDOĞDU”, 1993.

Resim 48: Hasip PEKTAŞ, S, 8/40, 125x95 mm., 1993.

Şekil 38: Kontur Çizim Şeması.

Sanatçı Mehmet AYDOĞDU için yapılan ve 1993-Hasip PEKTAŞ imzalı olan exlibris, serigrafi tekniğiyle 40 adet çoğaltılmıştır. Tasarımın kompozisyonu yine açık formludur. Üç renk ile üretilen çalışma için, iki ipek kalıbın hazırlandığı düşünülmektedir. Hazırlanan kalıpların birisi koyu yeşil renk için, diğeri de resmin solunda ve sağında olan küçük turuncu lekeler içindir (Şekil 39). Resimde zemin olarak kullanılan açık yeşil renk ise yüzeyin kendi rengidir.

Şekil 39-40: Leke Gösterim Şeması, Yazı Yönü ve Geometrik Biçim Şeması.

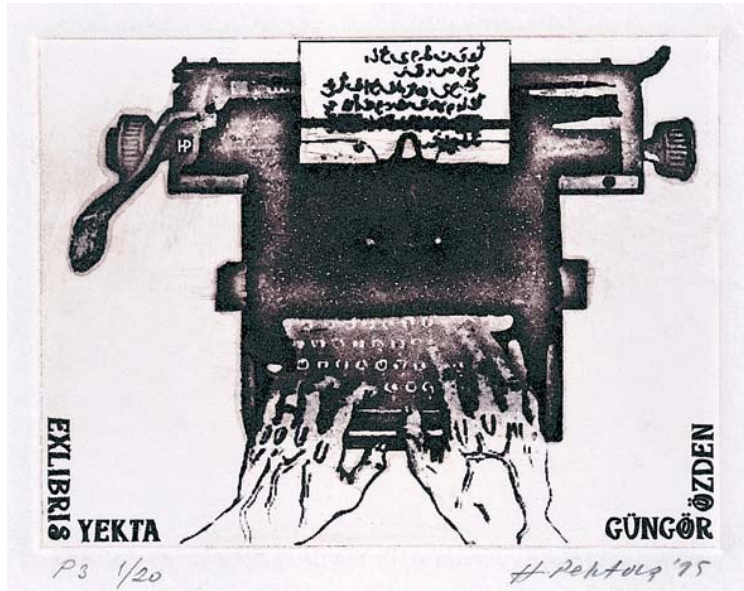
Kompozisyonun tamamını bir kadın figürü oluşturur. Nü olan kadın figürünün resmedildiği çalışmada açık form kullanılmıştır. Figürün bize göre sol eli exlibris yüzeyinin dışına taşar, aynı şey sağ el içinde geçerlidir. Donuk bir yüz ifadesine sahip olan figür, desen atölyesinde poz veren bir kişiyi anımsatır. Tasarımın soluna yerleştirilen kadın figürü, desen tadında çizilerek yatay-dikey çizgilerle ve dağınık bir leke düzeniyle oluşturulmuştur.

Resimdeki “EX-LIBRIS-MEHMET AYDOĞDU” yazı karakteri düz ve büyük puntolarla aşağıdan yukarıya doğru, okunaklı olarak tasarımın sol tarafına yerleştirilmiştir (Şekil 40). Üst üste sıralanan harfler, çalışmanın

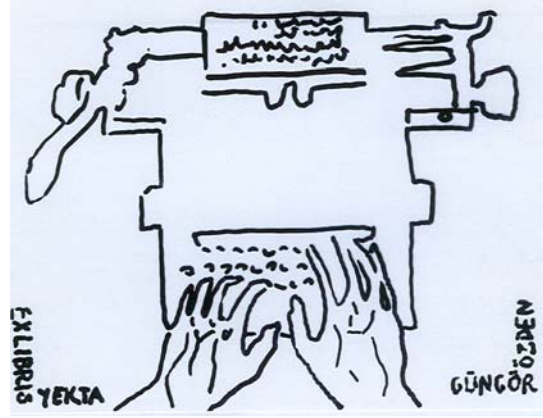
sağındaki dikdörtgen biçiminin bir köşesini sınırlayan lekeler gibi, dikdörtgenin diğer sol köşesini oluşturur.

Kendisiyle yapılan röportaj (Ek-2:1b) da “Bu çalışmamın konusunu erotizm olarak belirledim. Arkadaşım Mehmet AYDOĞDU’nun kişilik özelliklerini dikkate almadığım bu exlibrisi, ona bir anı olarak yaptım.” Şeklinde bir değerlendirme yapar.

3.4.3. Hasip PEKTAŞ, “Yekta Güngör ÖZDEN”, 1995.

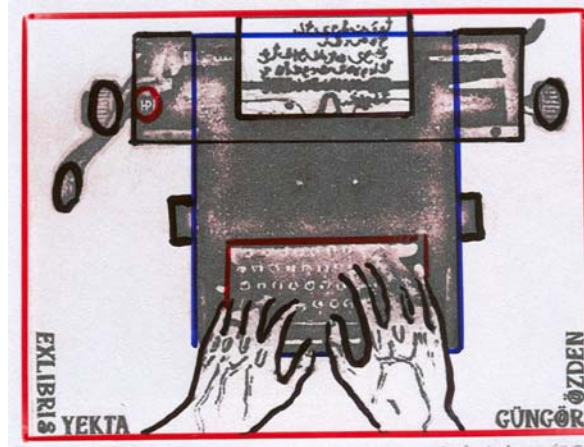

Resim 49: Hasip PEKTAŞ, P3, 1/20, 105x75 mm., 1995.

Şekil 41: Kontur Çizim Şeması.

Hasip PEKTAŞ'ın 1995 tarihli bir başka yapıtı, Yekta Güngör ÖZDEN adına, P3 (fotogravür) baskıresim tekniğiyle oluşturduğu exlibristir. Tek kalıp ile baskısı gerçekleştirilen bu çalışmanın kompozisyonu dikdörtgendir (Şekil 42). Exlibrise bütün olarak bakıldığında, türkçe karakterli klavyeye sahip bir daktilo ve bu daktiloyla yazı yazan bir çift el görülmektedir. Kompozisyonun alt kısmında bulunan eller, bilekten itibaren tasarımın içinde yer alır (Şekil 42) ve tasarım çoğunlukla geometrik şekillerden oluşurken daktilonun katı geometrik yapısı, ellerin oldukça lirik bir ifadeyle resmedilişiyle dengelenmiştir.

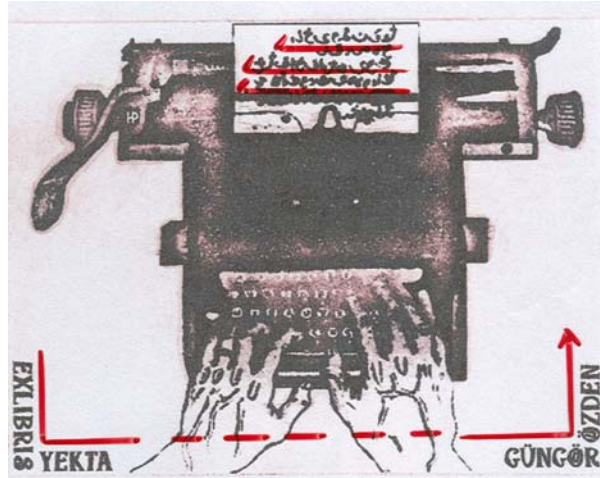

Şekil 42: Geometrik Biçim Şeması.

Yapıtın alt kısmındaki “EXLIBRIS YEKTA GÜNGÖR ÖZDEN” yazısı, çalışmanın sol tarafından başlamak koşuluyla, “YEKTA ve GÜNGÖR” yazıları arasında boşluk bırakılarak, sağa ve yukarı doğru tasarlanmıştır. Eserdeki keskin geometrik biçimlere uyum sağlaması amacıyla yazı karakterleri de, kompozisyonun köşelerine “L” ve ters “L” biçiminde yerleştirilmiştir. Beyaz zemin üzerine siyah olarak aktarılan yazı karakterleri, daktilo yazı karakterine uygun nitelikte, kalın puntolarla yazılmıştır.

Hasip PEKTAŞ’ın bazı exlibrislerinde de görülebilen “HP” harfleri bu çalışmada da imza niteliği taşıması amacıyla daktilonun sol üst köşesine yerleştirilmiştir.

Bu eserde dikkat çeken en önemli biçim, kağıt üzerinde bulunan Arapça harflerdir. Arapça harfleri ile ellerin ifade biçimi arasında paralellik kurularak lirik bir anlatım yoluna gidilmiştir. Türkçe karakterli klavyenin tuşlarına basıldığında Arapça yazı karakteri kağıt üzerine yansımaktadır. Eserde ilgi çeken bir başka unsur ise, daktilonun soldan sağa doğru değil de, sağdan sola doğru işlemesidir (Şekil 43).

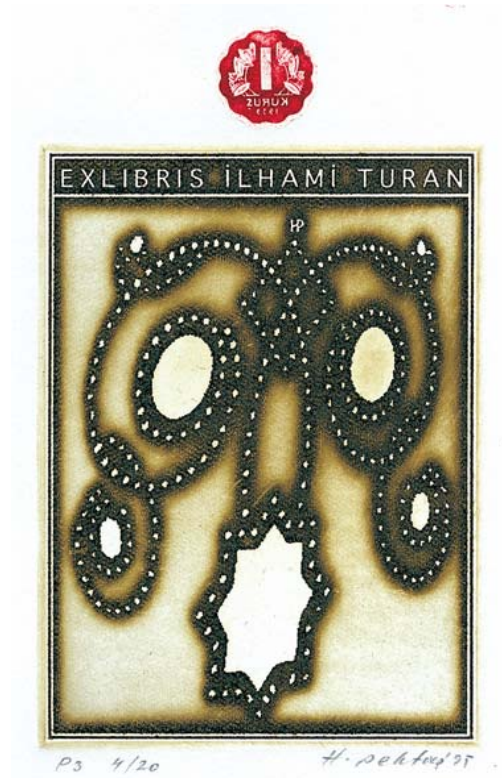
Şekil 43: Yazı Karakteri Gösterim Şeması.

Eserdeki arapça yazı karakteri biçiminin yorumunu izleyiciye bırakan sanatçı, bu exlibrisle ilgili olarak fikirlerini şöyle dile getirmektedir:

“Bir zıtlığı, çelişkiyi ortaya koymak için yaptım bu exlibrisi. Bazı insanlar çağdaş yaşamın içinde, bağnaz fikirleri taşıyıp savunabiliyorlar. Ben böyle düşünüyorum” (Ek-2:2b).

Tasarımdaki daktilo biçimi, konu olarak yazı, öykü, roman, deneme veya yazar, şair gibi kavramları simgelerken içerik olarakta bağnazlığı, geri kalmışlığı ortaya koymaktadır. Sanatçının fikirlerini yansıtan bu çalışma konu ve içerik olarak zengin bir düşüncenin ifadesidir.

3.4.4. Hasip PEKTAŞ, “İlhami TURAN”, 1995.

Resim 50: Hasip PEKTAŞ, P3, 4/20, 125x75 mm, 1995.

Şekil 44: Kontur Çizim Şeması.

Sanatçının 1995 yılında yaptığı bir başka eser İlhami TURAN içindir. P3 (fotogravür) tekniği ile çoğaltılan bu tasarımdan 20 adet baskı alınmıştır.

Kompozisyon dikdörtgen şeklinde düşünülmüş ve tasarlanan form, dikdörtgen alanın tamamını kaplamıştır. İllüstre edilmiş form, bir süsleme ögesi niteliğindedir. Birbirini izleyen noktaların oluşturduğu birim tekrarları, exlibrisin bütünlüğünü oluşturmaktadır.

Sanatçı yapıtı simetrik olarak tasarlamıştır. Eserde bulunan her bir noktanın karşılığı vardır. Çalışmanın alt kısmında, yıldız şekline benzer olan biçim dikkati çeker. Bu biçimin hemen üst kısmındaki diagonal çizgiler, sağa ve sola olmak üzere, iki yöne doğru sarmal olarak yayılır (Şekil 45). Resmin merkezine doğru sarmal olarak kıvrılan çizgilerin içinde, elips şekline benzer yapılar (Kitleler Arası Etkileşim) vardır (Şekil 46). Elips biçimindeki yapıların iç kısımları açık sarı renktedir. Yapıt incelendiğinde açık sarı ve beyaz renkte, üç büyük yapı dikkati çeker, ki bu yapılar; yıldız biçimindeki form ve elips şekilleridir. Bu yapılar birbirlerini takip ettiklerinde üçgen bir form ortaya çıkar. Exlibrise bütün olarak bakıldığında sadece bu yapıların olmadığı görülecektir. Daha küçük boyutlu elips şekilleri de, yine simetrik bir biçimde tasarımda yerini alır. “HP” harfleri, çalışmanın üst kısmında ve kompozisyondaki biçimin tepe noktasında görülür. Amblem biçimindeki bu harfler, Hasip PEKTAŞ’ı imler ve bir anlamda gizli imza niteliğini taşır. “HP” harflerinin hemen üst kısmında . “EXLIBRIS” ve “İLHAMİ TURAN” yazıları bulunmaktadır. Yalın bir şekilde ifade edilen yazı karakteri, tasarımla bütünlük sağlamaktadır.

Şekil 45-6: Diagonal Çizgiler ve Kitleler Arası Etkileşim Şeması.

1939 yılı basımlı paranın, exlibris tasarımına eleman olarak kullanıldığı görülmektedir. Sanatçı tarafından kağıda aktarılan para kalıbının baskısı incelendiğinde, “1939” ve “KURUŞ” yazılarının ters olduğu fark edilecektir. Bunun sebebi, para üzerindeki düz yazıların, basıldığında ters olarak aktarılmasındandır.

Sanatçı bu tasarımında yeşil ve kırmızı rengi kullanmayı tercih etmiştir. Exlibrisin dikdörtgen kompozisyonuna yeşil renk hakimdir. Kırmızı renk, sadece para kalıbı basımında kullanılmıştır.

Sanatçı Hasip PEKTAŞ bu çalışmasıyla ilgili olarak şunları ifade eder:

“İlhami TURAN hocama bir anı olarak yaptığım bu exlibrisin tasarımında hocamın kişilik özelliklerini dikkate almadım. İstanbul’daki eski Galata köprüsü üzerindeki metal korunak motiflerinden yola çıkarak yaptığım bir çalışmadır” (Ek-2:3b).

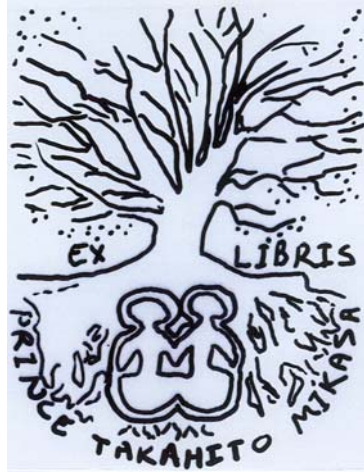
Sanatçının İfadesindeki gibi kişiyi imlemeyen bu yapıt İstanbul şehrini ve onun bir özelliğini konu almıştır. Bu exlibrisin, İstanbul’da yaşamını

sürdüren sanatçı İlhami TURAN' ın şehirle olan ilişkisini simgelediği varsayılabilir.

3.4.5. Hasip PEKTAŞ, “Takahito MIKASA”, 1998.

Resim 51: Hasip PEKTAŞ, C3+P3, 1/35, 100x80 mm., 1998.

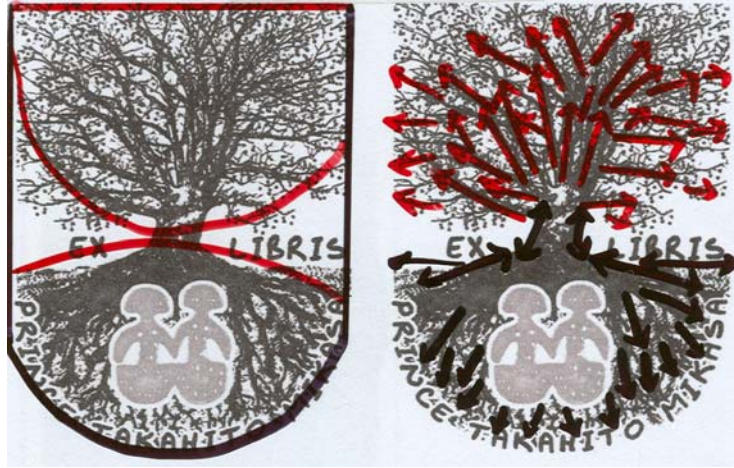

Şekil 47: Kontur Çizim Şeması.

Sanatçının 1998 yılında, Japon prensi Takahito MIKASA'ya yaptığı bu exlibris, asitle yedirme ve fotogravür (C3+P3) tekniği ile yapılmıştır.

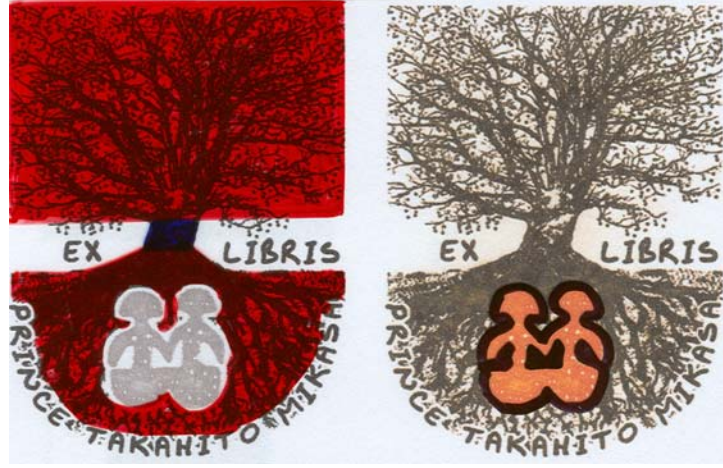
100x80 mm boyutlarında olan kompozisyon dikdörtgen (Geometrik Bölünme) biçiminde olup, büyük 'U' harfi şeklinde tasarlanmıştır (Şekil 48). Ayrıca, resimdeki yatay, dikey ve diagonal çizgiler (Kontra Hareketler) exlibrise hareketlilik kazandıran dinamiklerdendir (Şekil 49).

Yapıtın bütününde geniş bir ağaç görüntüsü vardır. Eserdeki ağaç biçimi iki ayrı eşit parçaya bölünmüş gibidir. Tasarımın üst tarafındaki birinci bölüm ağacın dallarından ve gövdesinden oluşmaktadır. Alt taraftaki ikinci kısım ise, toprağın içindeki ağacın kökleri olarak düşünülebilir (Şekil 50). Tasarımda, ağaç köklerinin üzerine, toprağın içine yerleştirilmiş turuncu renkteki idol⁵ biçimi görülmektedir (Şekil 51). İdolün varlığı, renginden ve biçiminden dolayı dikkat çekicidir. O nedenle, bir kültür mirası olan idolün değerli olduğu bu plastik ifadeyle vurgulanır.

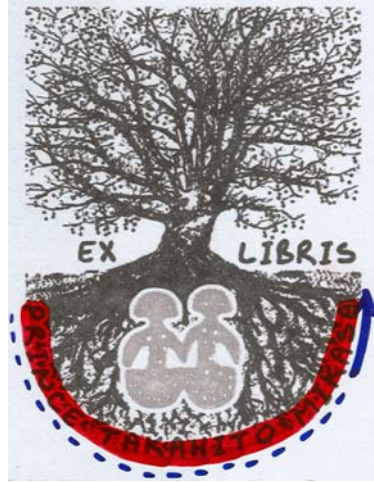

Şekil 48-49: Geometrik Bölünme ve Kontra Hareketler Şeması.

⁵ İdol: Çok tanrılı dinlerde küçük tanrı yada tanrıça heykelciği (Sözen, Tanyeli 1992:111).

Şekil 50-51: Geometrik Bölünme ve İdol Gösterim Şeması.

Şekil 52: Yazının Yerleşim Yönü Şeması.

Eserdeki yazılar, tasarımın orta ve alt kısmına yerleştirilerek kompoze edilmiştir (Şekil 52). “EX LIBRIS” yazısı, ağaç gövdesi biçimi ile iki bölünerek tasarlanmıştır. “PRINCE TAKAHITO MIKASA” yazısı, exlibrisin en alt kısmına, yarı daire biçiminde yerleştirilmiştir (Şekil 52). Resim ve yazı ilişkisi bir arada düşünülerek yazılar büyük harfle, kalın puntıyla ve sert olmayan bir yazı karakteriyle kompozisyonunda yer almıştır.

Çalışmada, perspektif ve ışık-gölge öğeleri kullanılmadığından bu exlibris, bir yüzey resmi olarak nitelendirilebilir. Ağaç görüntüsünün ve yazının, fotogravür tekniği ile yüzeye aktarılmış olabileceği düşünülmektedir. İdol biçiminin ve ağacın kök kısımlarının da, C3 (asitte yedirme) tekniğiyle oluşturulduğu söylenebilir.

Exlibris tasarımında, kahverengi ve turuncu olmak üzere iki ayrı renk kullanılmıştır. Ağaç biçimine ve yazılara kahverengi uygulanarak, kağıt üzerine baskısı alınmıştır. İdol biçimi için ayrı bir kalıp hazırlanarak, parlak ve sıcak olan turuncu rengin yüzeye aktarıldığı görülür.

Eser, kullanılan renkler nedeniyle izleyicide sonbahar duygusu yaratır. Ayrıca, kahverengi genel olarak toprak rengini yansıtır. Exlibrisin, adına yapılan kişiyi imlediği düşünüldüğünde, Takahito MIKASA'nın ağaçla ve ağacın bağlı olduğu toprakla ilintisi olduğu varsayılabilir. Ayrıca eserde kullanılan idolün, Türk kültürünün köklerine bağlı olduğu düşünüldüğünde, MIKASA'nın Türk kültürüyle de ilgilendiği söylenebilir. Hasip PEKTAŞ, yapmış olduğu exlibris ve Takahito MIKASA ile ilgili olan aşağıdaki küçük alıntıdan yararlanılabilir:

"Takahito MIKASA Japon prensi. Kendisi, bir dönem Kırşehir- Kaman' daki kazıyı finanse ediyordu. O nedenle exlibristeki idol bizim kültürümüzü, ağaç ise onların Japonya'da yaptığı ve içinde çok çeşitli ağaçların olduğu bir parkı yansıtmaktadır" (Ek-2:4b).

Sanatçı Hasip PEKTAŞ'ın, Takahito MIKASA'ya neden böyle bir exlibris yaptığını anlayabilmek için, Japon prensiyle ilgili küçük bir alıntı yapılsa yeridir.

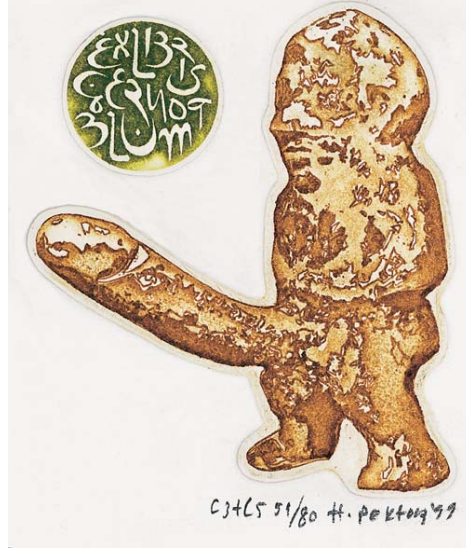
"Adam Türkiye sevdalı. Özellikle Kırşehir Kaman'ın hastası... Bir arkeoloji müzesi yaptırmak istiyor oraya... Bunun için 2.5 milyon dolar hibe ediyor" (www.sabah.com.tr, 2006).

MIKASA, Kaman bölgesi için şunları ifade ediyor:

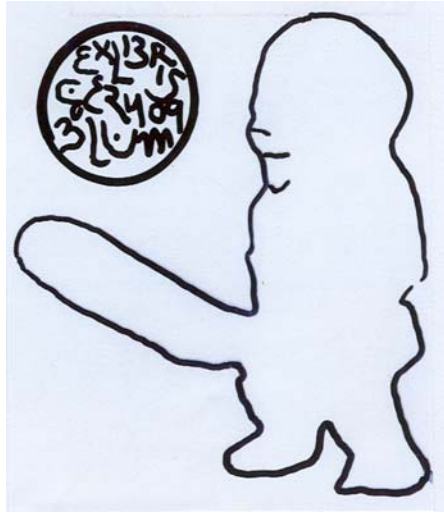
"Tam 21 yıldır kazıyoruz Kaman'ı. 5 bin eser çıkardık... Neden 9 bin kilometre öteden gelip, bu kazıları yapıyoruz? Şundan... Kaman'da 5 bin yıllık geçmiş var... Hitit, Firig, Asur, Pers, Roma, Bizans, Oğuz, Osmanlı yaşamış orada... Örneğin, İtalya'da Mısır'da kazı yapsanız, sadece o ülkenin mirasını bulursunuz. Oysa Kaman'da insanlık tarihinin mirası var. Dünyanın tam ortası, orası..." (www.sabah.com.tr, 2006).

Tüm bu sözler doğrultusunda, exlibrise tekrar bakıldığında yapıt konu olarak, ağaç ve idolü simgelese de, içerikte daha yoğun olarak Türk toprağını ve Türk topraklarında yatan kültürü yansıtmaktadır denilebilir.

3.4.6. Hasip PEKTAŞ, “Gernot BLUM”, 1999.

Resim 52: Hasip PEKTAŞ, C3+C5, 51/80, 88x77 mm., 1999.

Şekil 53: Kontur Çizim Şeması.

Sanatçı Hasip PEKTAŞ'ın yaptığı bir başka eser, Gernot BLUM'a aittir. C3+C5 (Asitte Yedirme ve Akutinta⁶) tekniklerinin bir arada kullanıldığı exlibris kalıbından 80 adet basılmıştır. 1999 yılında yapılan exlibris, erotik konuludur.

Grafiksel bir tasarıma sahip olan exlibris, kültür mirasımız olan idollerden yola çıkılarak yapılmıştır. Bereketin ve gücün simgesi olan idol (efes-selçuk), ince detaylara girilmeden kaba hatlarla resmedilmiştir. Erkek figüründeki cinsel organ abartılarak, büyükçe ve ereksiyon halinde çizilmiş, o nedenle tasarımın dikkat çekici ögesi durumuna gelmiştir.

Sanatçı bu yapıtıyla ilgili olarak şunları ifade eder:

“Gernot BLUM özellikle benden erotik konulu bir exlibris istedi. Ayrıca bizim kültürümüzü bilen birisiydi. O nedenle hem kültürümüzü yansıtmayı amacıyla, hem de erotik konulu olması nedeniyle böyle bir exlibris tasarladım. Ona yaptığım bu exlibrisi sevdiğini ifade etti” (Ek-2:5b).

Exlibris iki ayrı kalıbın hazırlanıp tasarlanmasıyla oluşturulmuştur. Birinci kalıp idol ise, ikincisi “EXLIBRIS GERNOT BLUM” yazılarının yer aldığı kalıptır. Yapıtın sol üst tarafında, daire oluşturan bu yazı kümesi, figürün baş kısmındaki daire (Kitleler Arası Etkileşim) biçimine gönderme niteliğindedir (Şekil 54). Çalışmada kullanılan yazılar, eski Osmanlı sikkelerinde bulunan Osmanlıca yazı karakterine benzetilerek, tasarımdaki idol biçimiyle birlikte, yazı-resim ilişkisi kurulmuştur. Ayrıca, dairesel biçimde tasarlanan bu yazı kümesi sikkenin dışında, eski mühürleri de anımsatmaktadır. Bir denge unsuru olarak kullanılan dairesel yazı kümesiyle beraber, figür üzerindeki dikey, yatay ve diagonal çizgiler (Kontra Hareketler) de resimdeki dengeyi sağlayan öğelerdendir (Şekil 55).

⁶ Akutinta: Reçine maddesinin metal üzerinde eritilmesi ve sonrasında metalin asit ile tepkimesinin sağlanmasıyla oluşturulan bir çeşit doku.

Şekil 54-5: Kitleler Arası Etkileşim ve Kontra Hareketler Şeması.

Açık kahverengi ve yeşil renklerinin kullanıldığı exlibriste, metal kalıplara ayrı ayrı renk verilmiştir. Yazının yer aldığı kalıpta kullanılan renk için asitle iki farklı derecelendirme yapılmıştır. İdol kalıbı için ise kullanılan metal, üç farklı derecelendirme olmak koşuluyla asitle yedirilmiş ve kahverenginin üç tonu yüzeye aktarılmıştır (Şekil 56).

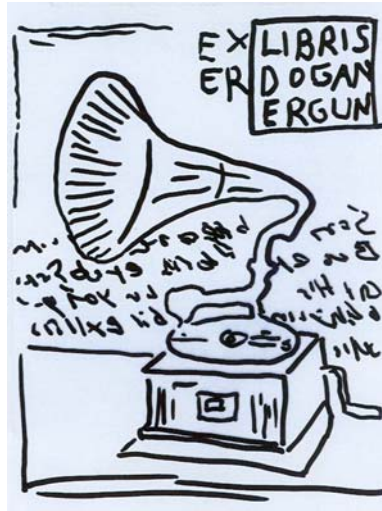

Şekil 56: Leke Gösterim Şeması.

3.4.7. Hasip PEKTAŞ, “Erdoğan ERGÜN”, 1999.

Resim 53: Hasip PEKTAŞ, C3+C5, 2/20, 110x85 mm., 1999.

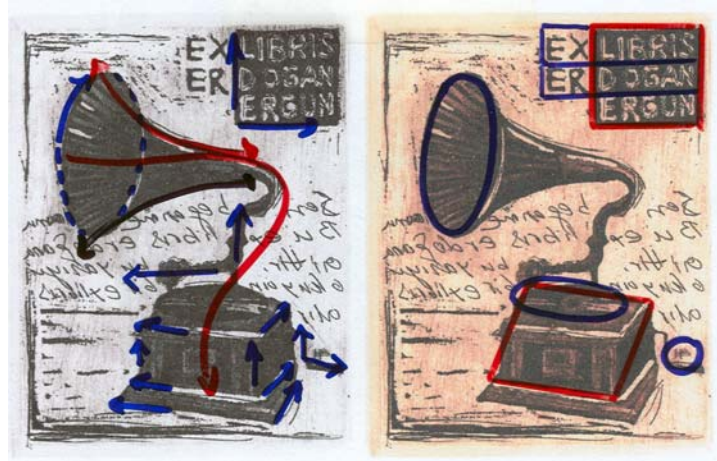

Şekil 57: Kontur Çizim Şeması.

Hasip PEKTAŞ'ın, bir dönem öğrencisi olan Erdoğan ERGÜN'e armağanı bu exlibris C3+C5 (asitte yedirme ve akuatinta), özgün baskıresim tekniğiyle yapılmıştır. 110x85 mm. boyutlarında olan exlibristen 20 adet çoğaltılmıştır.

Tasarımda ilk dikkati çeken biçimler garmofon ve üzerindeki taş plaktır. Gramofon biçimi, kompozisyonda diagonal (Kontra Hareketler) bir çizgi oluşturur (Şekil 58). Exlibrisin tam orta merkezine kompoze edilen gramofonun sağ üst köşesinde "EXLIBRIS" ve "ERDOĞAN ERGÜN" yazıları bulunmaktadır. Koyu leke üzerine kare kompozisyon biçiminde tasarlanan "LIBRIS, DOĞAN, ERGÜN" yazı karakterleri de bir anlamda biçimsel olarak, gramofonun alt kısmındaki kare biçimine göndermedir (Şekil 58). Exlibrisin sağ alt köşesinde, gramofon kolunun hemen üstünde, sanatçıyı simgeleyen HP harfleri dikkat çeker (Şekil 59).

Tasarımda dikkati çeken başka bir unsur ise, gramofonun arka planında bulunan ve el yazısıyla ters biçimde yazılan exlibris ve ERGÜN'le ilgili yazılardır. Arka plandaki bu yazı, mekanı oluşturan unsurlardan biridir ve resme derinlik kazandırmıştır. Ayrıca, metal plaka üzerine tel fırçayla kazınarak yapılan ince çizgiler, tasarıma bir çeşit doku kazandırmak için arka fondaki yerini alır.

Şekil 58-59: Kontra Hareketler ve Kitleler Arası Etkileşim Şeması.

Resimin arka planını üç bölüme ayırabiliriz; birinci bölüm, gramofonun yerleştirildiği mekan ile oluşur. İkinci bölüm, savruk biçimde el yazısıyla yazılan ters yazılarla sınırlıdır. Üçüncü bölüm ise, EXLIBRIS ve ERDOĞAN ERGÜN yazılarının bulunduğu kısımdır (Şekil 59).

Gramofon resmi biçimlendirilirken, akuatinta tekniği özenle ve sabırla uygulanmıştır. Tek kalıp ile basılmasına rağmen, çok kalıplı gibi dinamik görünen bu exlibriste açık, orta ve koyu değerler dengeli bir biçimde kullanılmıştır (Şekil 60).

Şekil 60: Leke Gösterim Şeması.

Hasip PEKTAŞ bu exlibris ile ilgili olarak şu ifadeyi dile getirir:

“Erdoğan benim öğrencimdi. Müzikle ilgilenen bir kişilik olduğu için böyle bir exlibris yaptım. Gramofonu seçmemin herhangi bir özelliği yok. Tasarımda bir müzik aleti de yer alabilirdi ama gramofon oldu” (Ek-2:6b).

Sanatçının bu yapıtında, exlibris konusunun müzik olduğu çok net bir şekilde anlaşılmaktadır. İçerik olarak, eski-yeni ve nostalji gibi kavramlarının sorgulandığı exlibrise bakıldığında, bu kavramları hatırlatacak olan kahverengi tonlarının özellikle kullanıldığı görülecektir. Hasip PEKTAŞ eserini oluştururken, kulağına gelen müziği duyar gibi resmetmiş ve izleyiciye de bu duyguyu aktarmayı başarmıştır.

3.4.8. Hasip PEKTAŞ, “Namık Kemal PAK” , 2001.

Resim 54: Hasip PEKTAŞ, X3+ CGD, 1/30, 85x65 mm., 2001.

Şekil 61: Kontur Çizim Şeması.

PEKTAŞ'ın yaptığı bu exlibriste biçimin kendisi kompozisyonu oluşturur. Mekan düzenlemesi bulundurmadiğından yüzey resmidir. Baykuş imgesini yansıtan bu tasarım, Namık Kemal PAK adına yapılmıştır. Biçimin bütününde grafiksel bir baykuş formu görülür. Dikkat edilirse 'D' şeklinde tasarlanan exlibris, bir dik ve iki diagonal çizgi (Kontra Hareketler) hattından oluşur (Şekil 62).

Şekil 62-3: Kontra Hareketler ve Birim Tekrarı Şeması.

Göz çevresindeki dairesel birim tekrarları, baykuşun baş kısmını oluşturmuştur (Şekil 63). Baykuşun sağ kanadı görülür ve kanat üzerinde yatay-dikey çizgilerle birlikte koyu lekeler vardır. Dikey çizgiler kanadı dört bölüme ayırmıştır. "KEMAL PAK" yazısı ile baykuşun kaş biçimini, üçgen (Geometrik Bölünme) bir geometrik şekil üzerine yerleştirilmiştir (Şekil 64). Baykuşun bakışları kararlı ve serttir. Bu ifadeyi çizgilerdeki keskinlik oluşturur.

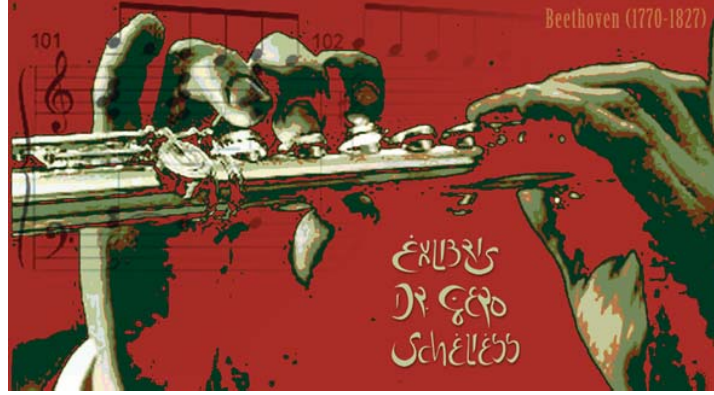
Şekil 64-5 : Geometrik Bölünme ve Yazı Yönü Gösterim Şeması.

“EXLIBRIS NAMIK KEMAL PAK” yazısı, tasarımın sol alt köşesinden başlayarak yukarı doğru ilerleyip, resmin sağ üst köşesinde sonlanır (Şekil 65). Biçimin yapısına uygun olarak yazı kalın, kısa puntolarla tasarlanmıştır. Ayrıca yazının biçimi, tasarımın biçimi ile yapısal olarak örtüşmektedir; siyah yazı içindeki kesik kesik beyaz çizgiler, tasarımın bütünlüğünü tamamlamaktadır.

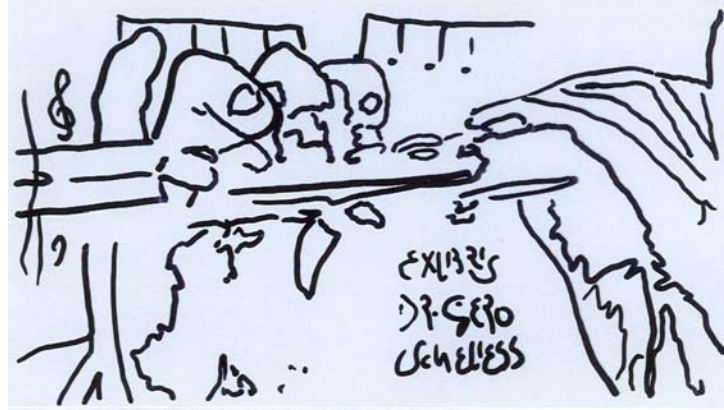
Sanatçı Hasip PEKTAŞ, bu exlibrisin öyküsünü şöyle dile getirir:

"Namık Kemal PAK, TUBİTAK başkanıydı bir dönem. Bir arkadaşım orada çalışıyordu ve benden Namık Kemal PAK için bir exlibris yapmamı rica etti, ben de bir bilim adamı olması nedeniyle, aydın ve bilge olmanın simgesi olan baykuş resmi yaptım. İlginçtir, arkadaşım niye baykuş, diye sordu. Sanırım hoşuna gitmedi" (Ek-2:7b).

3.4.9. Hasip PEKTAŞ, “DR. GERO SCHELISS”, 2002.

Resim 55: Hasip PEKTAŞ, CGD, 1/30, 100x55 mm., 2002.

Şekil 66: Kontur Çizim Şeması.

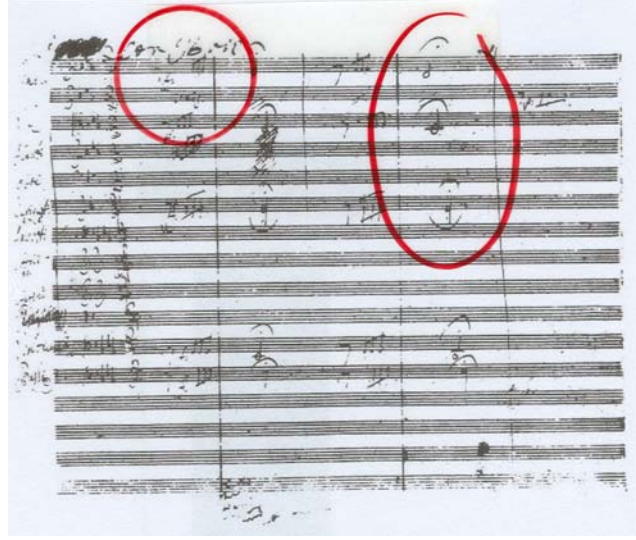
Alman besteci BEETHOVEN'in 175. ölüm yıldönümü nedeniyle 12 Eylül-8 Ekim 2002'de Bonn'da düzenlenen Uluslararası Beethoven Festivali'nde "Beethoven ve Müzik" konulu Exlibris sergisi için yapılan eserin altında Hasip PEKTAŞ imzası vardır. Açılan bu sergide çok sayıda Türk ve yabancı müzik adamı için yapılmış 83 Exlibris sergilenmiştir (www.aed.org.tr, 2006). Sergilenen bu exlibris CGD (bilgisayarda özgün tasarım) tekniği ile oluşturulmuştur.

Yatay bir dikdörtgen biçiminde düzenlenen kompozisyonun hemen hemen tamamını kaplayan bir çift el, exlibrisin bütünü oluşturur. Kompozisyonundaki bir başka biçim, flüttür. Exlibristeki flüt görüntüsü kompozisyonun yataylığına uygun biçimde tasarlanarak yerleştirilmiştir (Şekil 67). Arka fondaki belli belirsiz porte ve müzik notaları tasarımı oluşturan bir başka öğedir. Ayrıca kompozisyon açık formudur. Exlibriste iki farklı yazı biçimi vardır; kompozisyonun sağ üst köşesinde yazan “Beethoven (1770-1827)” yazı karakteri küçük harf puntolarıyla, silik bir biçimde tasarlanmıştır.

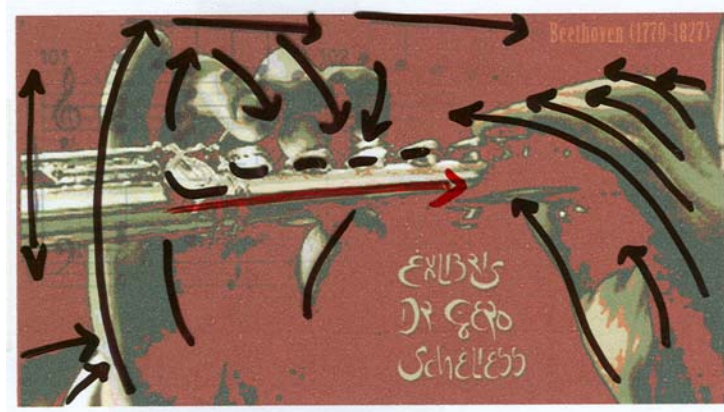
Şekil 67: Kitleler Arası Etkileşim, Yatay Çizgi ve Yazı Gösterim Şeması.

Yaşayan kişilere yapılabilen exlibris “DR. GERO SCHELISS” adına tasarlanmış olup, yazı karakteri büyük harflerle kompozisyonun merkezine yakın olarak yerleştirilmiştir. Resimle uyum içinde olan yazı karakterinin, BEETHOVEN’in el yazısına benzemesi ilgi çekicidir (Foto.33).

Fotoğraf 33: BEETHOVEN'in Porte Üzerindeki El Yazısı.

Yapıttaki biçimsel elemanlara, geometrik bir bakış açısıyla bakıldığında yatay, dikey, diagonal ve dairesel çizgilerin (Kontra Hareketler) varlığından sözedilebilir. Bu çizgiler tasarıma hareketlilik kazandırır.

Şekil 68: Kontra Hareket Şeması.

Şiddetli ve güçlü bir renk olan kırmızının resimde kullanılması dikkat çekicidir. Müziğin güçlü varlığını yoğun olarak hissettiren exlibris, Beethoven'in de sanat yaşamına gönderme niteliğindedir. Flüt ve el biçimini oluşturan yeşil, kahverengi ve turuncu renk, kırmızı renkteki fon üzerinde

lekesel olarak yerini alır (Şekil 68). Resimde yeşil rengin farklı tonlarda, açık bir renk değeri olarak kullanılması, birbirine zıt olan kırmızı-yeşil renk ilişkisinde denge sağlamıştır. Arka planda görünen sol anahtarı, porte ve nota biçimleri, resmin solundan başlayarak sağına doğru silikleşerek gözden kaybolur. Bu biçimlerin resmin içinde giderek erimesi, tasarımda derinlik hissi uyandırır.

Sanatçı, exlibrisin ölen insanlara yapılmadığını belirterek, BEETHOVEN'a ithafen tasarladığı bu exlibrisi BEETHOVEN gibi Alman olan Dr. Gero SCHELISS adına yaptığını ifade eder ve ekler;

“Alman olan Dr. Gero, müzik sever birisi, flüt de çaldığı için bu özellikleri göz önünde bulundurarak onun adına yaptım” (Ek-2:8b).

SCHELISS'ye ait olan exlibristeki biçimler ve renkler işlenen konuyu vurgular niteliktedir. Müzik konusunun işlendiği exlibrisin içeriği, BEETHOVEN ve onun müzikle olan ilişkisidir, müziğe olan tutkusudur. Bu yapıta bakan izleyici, kulağında müziğin notalarını duyar gibidir.

3.4.10. Hasip PEKTAŞ, “Hasan PEKMEZCİ” , 2004.

Resim 56: Hasip PEKTAŞ, CGD, 1/30, 100x60mm., 2004.

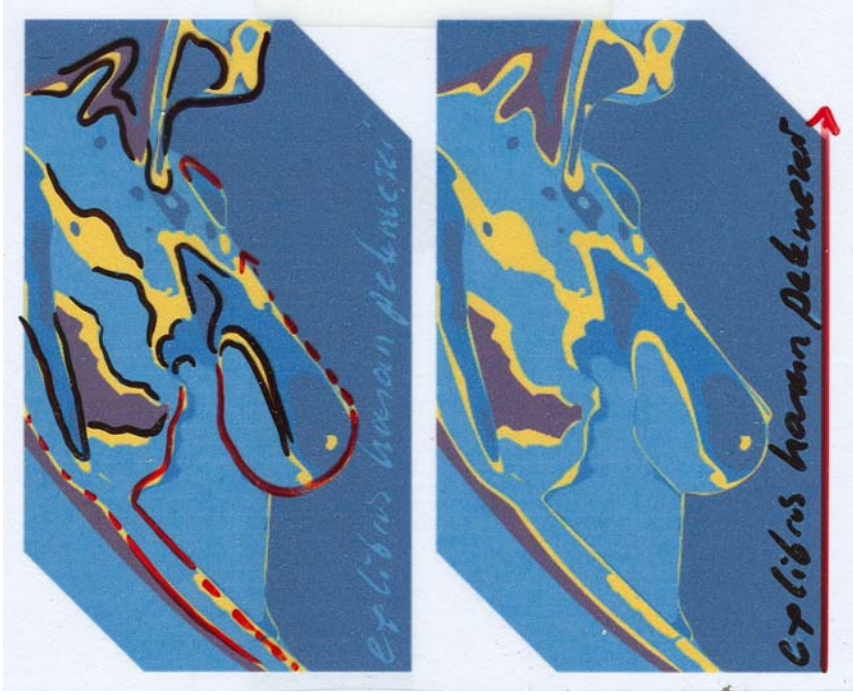

Şekil 69: Kontur Çizim Şeması.

PEKTAŞ'ın yapmış olduğu bir başka eser ise Hasan PEKMEZCİ'ye tasarladığı çalışmadır.

Çıplak kadın figürünün yer aldığı erotik konulu exlibris beş adet renk lekesinden oluşur. Soğuk renklerin hakim olduğu exlibriste, mavi renginin üç farklı tonu bulunur. Resimde sıcak olan renk sarıdır. Çizginin kullanılmadığı tasarımda, sarı ve mor renk lekeleri çizgi olarak değerlendirilmiştir (Şekil 70). Kadın vücudu gibi yuvarlak hatlardan oluşan renk lekelerinin biçimleri, tasarıma farklı bir etki kazandırarak erotizm duygusunu gizlice vurgular. Renkler figürün gövdesinde yumuşakça dolanmaktadır (Şekil 70).

Gizli bir erotizm duygusunun hissedildiği resimde, sol tarafa yerleştirilen figürün baş kısmının yarısı görünür durumdadır ve figür arkaya doğru bakar.

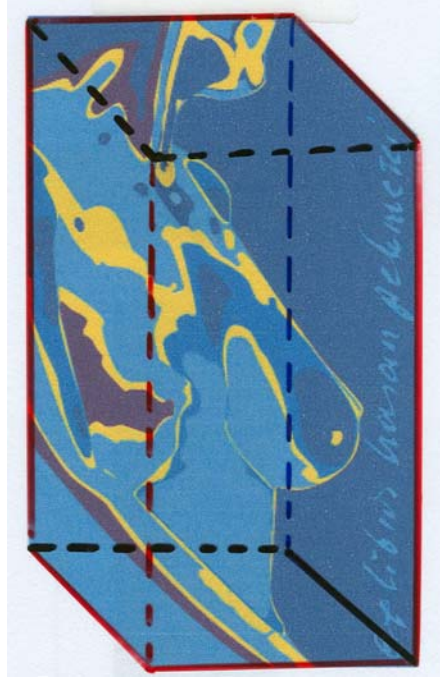

Şekil 70-1: Çizgi Gösterim şeması ve Yazı Şeması.

“exlibris hasan pekmezci” yazısı, aşağıdan yukarı doğru dik bir şekilde çalışmanın sağına yerleştirilmiştir. Yazı ile resim arasındaki uyumu sağlamak amacıyla, yazıda yuvarlak hatlara sahip harf karakteri kullanılmıştır (Şekil 71).

Tasarımın kompozisyonu, Hasip PEKTAŞ’ın diğer yıllarda üretmiş olduğu exlibrislerden farklıdır. Kompozisyonun bütünü, dikdörtgen bir küp biçimini anımsatır. Çalışmanın sol üst kısmındaki yatay çizgi ve sağ alt taraftaki dik çizgi, küp biçiminin (Geometrik Bölünme) algılanmasını sağlayan öğelerdendir (Şekil 72).

Hasip PEKTAŞ bu exlibrisi yaparken, kişinin özelliklerini dikkate almadığını belirterek şöyle der; sevdiğim sanatçı arkadaşıma, anı olarak yaptığım bir exlibris” (Ek-2:9b).

Şekil 72: Geometrik Bölünme Şeması.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Exlibris, kitap severler tarafından kitapların iç kapağına yapıştırılan, üzerinde kitap sahibinin adı ve ilgili veya değişik konularda resimlerin bulunduğu küçük boyutlu özgün bir yapıttır.

Exlibrisin ortaya çıkışı milattan öncesine dayanır. İlk ve en eski örnek olan exlibrisin, M.Ö. 1400 yıllarında açık mavi renk bir fayans üzerine yapıldığı ve bunun da Mısır Kralı III. AMENHOTEP'in diğer adıyla III. AMENHOPHIS'in kitaplığına ait, boyutunun da 62x38x4,5 mm olduğu sanılmaktadır. Bu tür levhaların ise papürüs rulolarını korumak için kullanılan ağaç sandıklara takıldığı tahmin edilmektedir. Bazı araştırmacılar da exlibrisin, M.Ö. 600 yıllarında yaşamış, kültür ve sanata büyük önem veren Asur Kralı ASURBANIPAL zamanından kaldığını öne sürer.

15. yüzyılın ortalarında matbaanın icat edilmesi exlibris sanatının yaygınlaşmasına olanak vermiş, bu durum kitapların çok sayıda basılıp yaygınlaşmasını, kitap çeşidinin çoğalmasını ve kitaplıkların oluşumunu sağlamış, dolayısı ile exlibrise olan gereksinimin artmasına neden olmuştur.

16. yüzyılıla birlikte exlibris altın çağını yaşamaya başlamıştır. Özellikle Almanya'da yaygın olarak yapılan exlibris, diğer Avrupa ülkelerinde de farklı örneklerini göstermiştir. Örneğin bu dönemde Albrecht DÜRER'in (1471-1528), 1525 yılına kadar zamanın ünlü devlet ve bilim adamları Willibald PIRCKHEIMER ve Hektor PÖMER için yirmi bir sayfa exlibris yaptığı bilinmektedir.

Özgün baskiresim teknikleriyle yapılan exlibrisler 17. yüzyıla gelindiğinde teknik çeşitliliği gösterir. Bu yüzyılda Fransa'da daha önceleri ilgi görmeyen exlibris, 18. yüzyılda ciltçilik sanatının gelişmesiyle birlikte varlık göstermeye başlar.

19. yüzyılda endüstri devrimiyle kitabın varlığı güçlenmiş, hızlı baskı teknolojisinin bulunmasıyla bilimsel, ekonomik gelişmenin, entellektüel değişimin temelleri atılmıştır. Sadece özel kitaplıklar gelişmemiş, büyük kütüphaneler de kurulmuştur. Bu yüzyılda görülmemiş sayıda kitap üretilmeye başlanmış ve kitap basımının artmasıyla birlikte her kitaba ve

kitap sahibine özgü tasarımlar yerine daha dar anlamda, basit mühürler, damgalar, exlibris olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Bu yüzyılın sonlarına doğru kitap ve dergiler yayımlanmaya ve bunların koleksiyoncularının toplandığı dernekler kurulmaya başlanmıştır. Aynı yıllarda exlibris koleksiyonculuğu keşfedilmiş ve hızla yaygınlaşmıştır. Bu dönemden sonra exlibrisler sadece kitaplara yapıştırmak düşüncesiyle yapılmayıp, biriktirme ve değiştirme objeleri olarak da kullanılmaya başlamış ve kitaba özgü bir işaret olmaktan çıkıp, özgün grafik ve resim çalışması olarak bağımsızlaşmıştır.

Kitaptaki işlevinin dışında estetik bütünlük içinde bir sanat çalışması olarak değerlendirilen exlibrislerin baskıresim teknikleriyle oluşturulduğu daha önceden belirtilmiştir. Bu teknikler basit olarak üç sınıfa ayrılır; yüksek, çukur, düz baskı. Exlibris sanatında geleneksel baskı teknikleri, bu üç sınıfın içindeki metal baskı, ağaç, linol, serigrafi ve litografi baskılardır. Daha çok bu tekniklerin tercih edildiği exlibrisler uluslararası simgelere sahiptir.

Türkiye’de de bu tekniklerle yapılan ve 1980’lerde bir plastik anlatım aracı olarak kullanılmaya başlanan exlibrisler son yıllarda yurt dışında önemli ölçüde kendisinden söz ettirmektedir. 1983 yılında exlibris sanatıyla ilgilenmeye başlayan Prof. Hasip PEKTAŞ, bu alanda yapıtlar üreten ilk Türk exlibris sanatçısıdır. Exlibris sanatını Türkiye’de tanıtmak ve yaygınlaştırmak için yoğun çaba harcamıştır. Örneğin; sanatçının gayretleriyle, Ankara Exlibris Derneği’nin (AED) kurulması (1997), exlibris sanatının yaygınlaşması için önemli bir dönüm noktası olmuştur.

Hasip PEKTAŞ’ın biyografik çözümlemesine geçmeden önce exlibris sanatının tarihsel gelişimi, varlık gerekçeleri, kullanım alanları ve teknikleri araştırılmıştır.

İlk bölümde; genel olarak exlibris kavramı tartışılmış, exlibris tanımı üzerinde durulmuştur. “...”nın kitabı, “...”nın kitaplığına ait veya “...”nın kütüphanesinden anlamını taşıyan exlibris sözcüğünün Latince olduğu ve “Ex libris” şeklinde de yazılabileceği belirtilmiştir. İlk bölümün alt başlıklarında, exlibrisin tarihçesi, Türkiye’deki yeri, baskı teknikleri, baskı simgeleri, koleksiyonculuğu ve yazının exlibriste kullanım alanı anlatılmıştır.

İkinci bölümde, Prof. Hasip PEKTAŞ'ın yapıtlarını çözümlemeye bir ön hazırlık oluşturması amacıyla, exlibris çözümlemesi için temel ilkeler (teknik eleştiri) eşliğinde, üç Türk ve dört yabancı sanatçıya ait farklı tekniklerle yapılmış yedi exlibris çözümlenmiştir. BENES, DOĞAN, HOURA, JORDANOV, KAYNAR, TANYU ve VERMEIRE'e ait yapıtların çözümlemeleri, görsel olarak geometrik çizimlerle de desteklenmiştir.

Üçüncü bölümde, Prof. Hasip PEKTAŞ'ın yaşamına ilişkin inceleme yapılarak, sanatçının exlibris sanatı içindeki yeri değerlendirilmiştir. Bu bölümün alt başlıklarında, sanatçının yapıtlarındaki değişim (tarihsel olarak) incelenmiş, PEKTAŞ'ın yurt dışı- yurt içi sergilerinin nerelerde ve hangi tarihlerde açtığı araştırılmış ve verdiği konferanslar, yazdığı makaleler, radyo –televizyon konuşmalarının olduğu saptanmıştır.. Bunun dışında, sanatçının yapıtlarının yer aldığı kataloglar ve müzelerde belirtilmiştir.

Çalışmanın **son bölümünde**, Prof. Hasip PEKTAŞ'ın 1980'li yıllardan günümüze kadar gelen (1987-2004) ve farklı teknikleri içeren on yapıtı, “teknik eleştiri” yöntemi ile çözümlenmeye çalışılmıştır. Yine bu çözümlemelerde görsel olarak geometrik çizimlerle desteklenmiştir.

Çalışmanın **ek'ler** kısmında da Prof. Hasip PEKTAŞ, Julian Dimitrov JORDANOV ve Ali DOĞAN'la yapılan röportajın soruları, tezin içine yerleştirilen cevapların sırasına uygun olarak ard arda sıralanmıştır..

Her sanatçı gibi Hasip PEKTAŞ da sanatsal yaratımını gerçekleştirdiği süreç içinde bir çok kaynaktan etkilenmiştir. İçinde yaşadığı kültürel yapı ile sürekli ilişki içinde olan sanatçı anılarından, tarihten, yazılı belge ve metinlerden, kültürel imge ve simgelerden ayrıca exlibris yaptığı kişilerin özelliklerinden yararlanmıştır. Ürettiği bu eserlerle ve gerçekleştirdiği etkinliklerle, yurt içinde olduğu kadar yurt dışında da Türkiye'yi temsil etmiştir.

“Sanatta, tıpkı doğadaki gibi, hiç bir şey boşa gitmez” der Albert CAMUS (Camus 1995:20). Bu düşünce baz alındığında, sanatla iç içe yaşayan Hasip PEKTAŞ'ın bu ülke için ne kadar önemli bir değer olduğu bilinmelidir.

Exlibris sanatı konusunda, Hasip PEKTAŞ'ın yaşamı ve çalışmaları, Türkiye'deki güzel sanatlar kurumlarında okuyan bireyler için alternatif bir bakış açısı oluşturabilir.

KAYNAKÇA

- ANKARA EXLIBRIS DERNEĞİ, (Ocak 2005), “**Exlibris nedir?, Exlibris simgeleri**”, www.aed.org.tr, (Nisan 2005).
- ATALAY, Nurullah (2002), **Özgün baskıresimde Teknolojinin Rolü ve Baskı Tekniklerinin Gelişimi**, M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim-İş Anasanat dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- AKBABA, Gülgün (2003), “Tutkunun Çocuğu Exlibris”, **Bilim ve Teknik Dergisi**, c.36 (sayı 424): s.76.
- ALEMDAR, Gamze (2004), “An Art Multiplying As It Is Shared...”, **The Diplomatic Newsbridge Dergisi**, (Sayı: 3), s.40.
- BECER, Emre (2002), **İletişim ve Grafik Tasarım**, Ankara: Dost Kitabevi, 3.Baskı.
- BRUNNER, Felix (2001), **Gravürün El Kitabı**, (Çev. Feyzan Yaman), İstanbul: Atelye Alaturka&Karşı Sanat Çalışmaları.
- CAMUS, Albert (1995), **Jonas**, (Çev. Bertan ONARAN), İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2. Baskı.
- CAN, Şefik (1994), **Klasik Yunan Mitolojisi**, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 3.Baskı.
- DENLİ, Salih (2004), Exlibris Tasarımında Tipografi ve Kaligrafi Kullanımı, H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Grafik Anasanat Dalı Sanatta Yeterlilik Çalışma Raporu Ankara, s. 103.
- ERGÜN, Mehmet (2004), “Kitapsever” ile “Kitap Tutkunu”, **Adam Sanat Dergisi**, (Sayı 223), s.67.
- ERHAT, Azra (1993), **Mitoloji Sözlüğü**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 5. Baskı., s.170,239.
- ERİNÇ, Sıtkı M. (1995), **Resmin Eleştirisi Üzerine**, İstanbul: Hil Yayın.
- ERİNÇ, Sıtkı M. (1996), “Bir Sanat Dalı Olarak Exlibris”, **Anadolu Sanat Dergisi** Anadolu Üniv. GSF. Yayınları, (Sayı 5), s.70,71.
- ERİNÇ, Sıtkı M. (2004c), “Birinci Uluslararası Exlibris Yarışması”, **Rh+ Sanat Dergisi**, (Sayı:8), s.87.
- GÜNEŞ, Yunus (Mart 2003), “**Yunus Güneş: Exlibrislerim**”,

www.mimoza.marmara.edu.tr, (10 Aralık 2005).

KAHRAMANKAPTAN, Şefik (1997), “Kitaba Mülkiyet Belgesi: Exlibris”, **Art Decor Dergisi**, (Sayı: 47), s.139.

MAY, Rollo (1994), **Yaratma Cesareti**, (Çev. Alper Oysal), İstanbul: Metis Yayınları, 5. Baskı.

MORAN, Berna (1994), **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**, İstanbul: Cem Yayınevi, 8. Baskı.

OKUR, Gökhan (1998), Exlibris ve İletişim, H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Grafik Anasanat Dalı, Yüksek Lisans Tezi Ankara, s.1

ÖZDİL, Yılmaz (2003), “**Mikasa...**”, <http://www.sabah.com.tr>, Sabah Gazetesi (17 Mayıs 2006).

PEKTAŞ, Hasip (1989), “Ülkemizde Pek Tanınmayan Bir Sanat Dalı: Exlibris”, **Milliyet Sanat Dergisi**, (sayı 220), s. 45.

PEKTAŞ, Hasip (1999), “Exlibris ve Türkiye’deki Oluşumu”, **İçel Sanat Kulübü Dergisi**, (Sayı 85), s. 28.

PEKTAŞ, Hasip (2000), “Ex Libris”, **Cumhuriyet Kitap Eki**, (Sayı 370), s.11.

PEKTAŞ, Hasip (2001), “Exlibris Sanatı Yaygınlaşıyor”, **Sanat Çevresi Dergisi**, (Sayı 278), s.45.

PEKTAŞ, Hasip (2003a), **Exlibris**, Ankara: AED

PEKTAŞ, Hasip (Ocak 2003b), “**Exlibris Baskı Simgeleri**”, Ankara Exlibris Derneği, www.aed.org.tr, (Mart 2004).

RONA, Zeynep (2003), “Exlibris ve Özgün Baskıresim Sergisi”, **Türkiye Sanat Yıllığı 2003**, cilt. 3, s.92.

SARIKAVAK, Namık Kemal (1997), **Tipografinin Temelleri**, Ankara: Doruk Yayıncılık.

SEVERIN, Mark F. (1949), **Making a Bookplate**, The Studio Publications London&New York: England

SIMMONS, Rosemary (2002), **Dictionary Of Printmaking Terms**, A&C Black., England

SÖZEN, Metin-TANYELİ, Uğur (1992), **Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü**, İstanbul: Remzi Kitabevi, s.111.

ŞENER, Dilek (2001), “Uluslararası Exlibris Yarışması İçin Bir Çağrı”, **Milliyet**

Sanat Dergisi, (Sayı: 508), s.63.

ŞERİFOĞLU, Ömer Faruk (2004), “Kitabın Tapusu Exlibris”, **Artist Dergisi**, (Sayı 1), s.53

TAŞ, Şafak (2003), “İşlevsel Bir Kimlik, Estetik Bir İmza...Exlibris Kitaplara Hayat Verirken...”, **Akademist Dergisi**, (Sayı 6), s.52.

TEMEL, Sema Ilgaz (1997), “Kitabın İçindeki Mülkiyet Sembolü Exlibris”, **Sanatsal Mozaik Dergisi**, (Sayı 21), s.59,60.

UÇAR, Tevfik Fikret (2004), **Görsel İletişim ve Tasarım**, İstanbul: İnkılap Kitabevi.

EK'LER

Ek-1. Hasip PEKTAŞ İle Yapılan Röportaj (25 TEMMUZ 2005).

- 1a- Çocukluk ve gençlik yıllarınızdaki öğretim hayatınızdan kısaca bahsedebilir misiniz?
- 2a- Çocukluğunuzda resme karşı ilginiz var mıydı?
- 3a- Uzun yıllar çok yoğun bir şekilde çalıştığınızı ve exlibrise gönül verdiğinizi biliyoruz. Bu süre içinde, hedeflerinize ulaşmanız için size destek veren kişiler oldu mu? Bu konuda kimlerden destek gördünüz?
- 4a- Bir hoca olarak öğrencilerle iletişiminiz nasıldır? Öğrencilerinize karşı disiplinli misinizdir?
- 5a- Hocam, yaklaşık 23 yıldır grafik alanında üniversitelerde dersler veriyorsunuz. 1997 yılından bu yana etkin olarak exlibris sanatının tanınmasında ve yaygınlaşmasında önemli adımlarınız oldu. Exlibris ile ilgili kitap ve makaleleriniz var. Dahası yetiştirdiğiniz çok sayıda öğrenciniz oldu. Onlarla gurur duyduğunuza eminim. Bir öğretim üyesi olarak öğrencilerinize hangi konularda hassas davranırsınız? Diyalogunuz nasıldır? Bu konuda çarpıcı bir anınız var mı?
- 6a- St. Niklaas'taki müzede bir anınızın olduğunu basından öğrenmiştik, bir kez daha anlatabilir misiniz?
- 7a- 1997 yılında Exlibris Derneği'ni kurduğunuzda, sizin gibi exlibrise gönül veren birkaç sanatçıyla yola çıktınız. O tarihlerde neler hissetmiştiniz ve aradan 8 yıl geçti şu anda neler hissediyorsunuz, neler düşünüyorsunuz?
- 8a- Exlibris yapmaya ilk başladığınız zaman etkilendiğiniz sanatçı veya sanatçılar var mıydı?
- 9a- 2001 yılında Hürriyet Ankara Eki ile yaptığınız söyleşide 650 parçalık bir koleksiyonunuzun olduğunu belirtmişsiniz. 2005 yılındayız, aradan geçen bu süre zarfı içinde koleksiyonunuzda artış oldu mu? Koleksiyonunuzda daha çok hangi teknikle yapılmış exlibrisler mevcut?

- 10a- Koleksiyonunuzda olmazsa olmaz dediğiniz, en çok değer verdiğiniz, hangi exlibris veya exlibrisler var?
- 11a- Hocam, siparişini aldığınız exlibrislerden kaç adet basıyorsunuz ve bu baskıların kaç tanesini adına yaptığınız kişiye veriyorsunuz? Elinizde kalan baskıları ne yapıyorsunuz?
- 12a- Bir exlibris yapmaya karar verdiğinizde tasarım aşamasından, baskı aşamasına kadar geçen sürede neler yapıyorsunuz? Exlibrislerinizi nasıl oluşturunuz?
- 13a- Exlibrislerinizde iki unsur göze çarpmakta; imza niteliğinde tasarlanan H ve P harfleri. Diğeri ise exlibrislerinize basmış olduğunuz roma dönemindeki paralara benzer klişeler. Exlibrisleriniz bu klişelerle birlikte iki farklı kalıptan oluşmakta. Neden bu klişeleri exlibrislerinizde kullanmayı düşündünüz?
- 14a- Tipografiyi daha çok, resimle iç içe ve dengeli bir biçimde kullanmayı seçiyorsunuz. Bunun sebebi nedir?
- 15a- Sayın Hocam, çevrenizde sizi tanıyan hocalarımız ve öğrencileriniz tarafından sizi tanımlayan o kadar çok, o kadar güzel kavramla karşılaştım ki; Hasip Pektaş, yorulmaz, üşenmez, kimseyi baştan savmaz, küçümsemez, daima yol gösterir, her konuya ciddiyetle yaklaşır, her şeyi sade ve yalındır. Üretkendir, alçak gönüllüdür, doğal görünür, yapaylığı sevmez. Kendiyle barışıktır, özgüven sahibidir. Özverilidir, disiplinlidir, çalışkandır. Siz kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz? Hoşlanmadığınız yönleriniz var mı? Mesleğinizle ilgili olarak hiç pişmanlık duyduğunuz noktalar oldu mu?

Ek-2. Hasip PEKTAŞ İle Yapılan Röportaj (14 Mayıs 2006).

- 1b- Mehmet AYDOĞDU'ya yaptığınız exlibriste onun kişilik özelliklerini veya ilgilendiği konuları dikkate aldınız mı?
- 2b- Yekta Güngör ÖZDEN'e yaptığınız exlibriste ne anlatmayı amaçladınız?
- 3b- İlhami TURAN'a yaptığınız exlibriste ilgili kısa bir bilgi verebilir misiniz?

- 4b- Takahito MIKASA kimdir ve neden Türk kültüründeki bir imgeyi bu exlibriste kullandınız?
- 5b- Gernot GLUM'a neden böyle bir exlibris tasarlamayı düşündünüz?
- 6b- Erdoğan ERGÜN kimdir? Gramafon imgesini seçmenizin özel bir nedeni var mı?
- 7b- Baykuş imgesi kullandığınız birkaç exlibrisinizi daha önce görmüştüm. Neden N. Kemal PAK'a da böyle bir exlibris tasarladınız?
- 8b- Dr. SCHELIESS'e müzik konulu exlibris yaptınız? Kısaca bilgi verebilir misiniz?
- 9b- Hasan PEKMEZCİ'ye, onun ilgilendiği bir konuda mı exlibris yaptınız?

Ek-3. Ali DOĞAN ve Julian Dimitrov JORDANOV İle Yapılan Röportaj (17 Mayıs 2006).

- 1c- Sayın Ali DOĞAN, yaptığınızla ilgili kısaca bilgi verebilir misiniz?
- 2c- Sayın JORDANOV, "Poetic Library" isimli yaptığınız hakkında kısa bir bilgi verebilir misiniz? Neden mitolojideki Pegasos imgesini kullandınız?